

ΚΥΠΡΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΛΕΥΚΟΣΙΑ-ΚΥΠΡΟΣ

ΕΤΟΣ Κ΄.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ, 1955

ΑΡ. 238

ΑΠΑΡΝΗΣΑΣΘΩ ΕΑΥΤΟΝ

Οί δρόμοι αὐτοὶ ποὺ περπατήσαμε καὶ θὰ περπατᾶμε,
ξαπλωμένοι ἀνάσκελα, παράλυτοι ἀτενίζου
τὸ μουντὸ οὐρανό.

Πέρασε ὁ ἄνεμος μέσ' ἀπ' τὴν πόλη
κι' ἄφησε χαραγμένα τὰ ἴχνη του βαθειὰ
στὸ πέρασμά του.

Σὲ χοντρές σταγόνες καταστάλαξε ἡ βροχή,
μέσ' ἀπὸ τὰ σκοτεινὰ τῆς νύκτας βλέφαρα,
κι' ἄφησε πλούσιους τοὺς καρπούς
στὸ πέρασμά της.

Ποῦ θ' ἀφήσουμε τάχα ἐμεῖς τ' ἀχνάρια μας
περνώντας ἀπ' τοὺς ἴδιους δρόμους,
ποῦ κρατᾶν στὸν ὄμο τους τὰ βήματα
τόσων ἀδιάφορων, βιαστικῶν ἐπισκεπτῶν;

Ἡ νέα γυναίκα μὲ τὰ ἰσκιερά, τὰ κουρασμένα μάτια
κάθεται κι' ἀδιάφορη κοιτᾶ
τὸ χάρτη τῶν μελλοντικῶν της ταξιδιῶν—
τ' ὄριμο φρούτο κρεμασμένο ἀπ' τὴν ἐσθῆτα τοῦ ἡλίου
χαίρεται στὴν ἀναμονὴ
τοῦ ἐκμηδενισμοῦ.

Ὁ νέος μὲ τὴ δειλή, τὴν κουρασμένη του ψυχὴ
προσμένει ξαπλωμένος στὴ σκιά τῶν γηρατειῶν,
τὸν ἄγγελο ἀναμένει
ποῦ θὰ ταράξει τὸ νερὸ τὸ μαγικό
τῆς «κολυμβήθρας τοῦ Σιλβάμ».

Ὁ νεκρὸς ποῦ ναι νεκρὸς γιατί ἔχει χάσει
τὸν ἑαυτό του
εἶναι νεκρὸς χωρὶς τοῦλάχιστο τὴ σιγουριά
καὶ τὴν εἰρήνη τοῦ θανάτου.

Κάθεσαι τὴ νύκτα σιωπηλὸς καὶ μελετᾶς
τοὺς ἀνήσυχους σου πόθους
καὶ περνᾶνε μάγισσες καὶ περνᾶν προφήτες,
δεσποτάδες μὲ ξεφτέρυγα, στρατηγοὶ
μὲ τίς χρυσοκέντητες παντιέρες,
τρεμποαῖζου μέσ' στὴν νύκτα οἱ νότες τῶν ὀνείρων,
ἐγερτήρια γιὰ μεγάλες, ἀναπόφευκτες συγκρούσεις,
σταγόνες ἀπὸ μάτια ποῦ τὰ στέρεψε ἡ ἀνθρώπινη περηφάνεια.
Ξέφρενες κραυγές καλοῦν ἀπεγνωσμένα γιὰ βοήθεια
ποῦ τὸ ξαίρου δὲν εἶναι νὰ λθεῖ,
στεναγμοὶ τῶν σκλάβων, τῶν ἀνάπηρων κι' ἀνιάτων ἀδελφῶν μας,
γέλοια παιδικά, χαρούμενες φωνές, θριαμβικὰ ἐμβατήρια,
ψιθυρισμοὶ δονήσεων ἐρωτικῶν.

Κάθεσαι τὴ νύκτα σιωπηλὸς καὶ μελετᾷς:
 πῶς ὑπορεῖ ν' ἀπαρνηθοῦμε τὸν ἑαυτὸ μας;
 Τί θὰ γίνοι
 αὐτὸς ὁ κόσμος, ὁ ἥλιος, τὰ θουνά
 κι' ἡ ἀπλωσιὰ τοῦ ἀνέμου;

Ἔνας λεπρὸς ποῦ ἀνίκητος πετροβολᾷ τὸν ἥλιο,
 ἓνα παιδάκι ποῦ γελώντας ἀγωνίζεται
 νὰ σκαρφαλώσει
 στὰ νερένια δίχτυα τῆς θροχῆς,
 ἓνας σκύλος ποῦ γαυγίζει ἀναζητώντας
 τ' ἀφεντικό του,
 ἓνας χαμὸς ποῦ εἶταν μιὰ νίκη,
 ὅλα εἶναι ζωή, ὅλα εἶν' ὠμορφιά,
 μὰ θὰ ναι ὅλα χαμένα
 ἀν ἀπαρνηθοῦμε τὸν ἑαυτὸ μας.....

Στέκεσαι στὴν ἀμμουδιά, καὶ ταπεινὸς προσκυνητῆς
 στὰ πόδια σου ἀποθέτει προσφορά
 τὴ χαρὰ τῆς ὠμορφιάς
 ὁ γαλαζόαιμος ὠκεανός·
 ἀρμενίζουν οἱ ἄνεμοι, πολύχρωμες παντιέρες
 κυματίζουν
 στὴ στέρνα τῶν ματιῶν·
 κόκκινο φλόγκο, δεμένο στὰ μαλιά σου
 χαίρεσαι τὸν ἥλιο,
 εἶν' ὠμορφα ὅλα, τ' ἄγγιξε
 ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ....
 Πῶς μποροῦμε τώρα νὰ τὰ ἐγκαταλείψουμε,
 πῶς μποροῦμε ν' ἀρνηθοῦμε τὴ χαρὰ
 τῆς ὠμορφιάς,
 πῶς ν' ἀπαρνηθοῦμε τὸν ἑαυτὸ μας;

Ἔρημη ἡ ψυχὴ ποῦ δὲν ἀνίκει πουθενά,
 ποῦ ἔχει κλειστῆ
 σὲ δυὸ ἀρχικὰ γράμματα, δυὸ ἡμερομηνίες
 χαραγμένες
 στὸ δακτυλίδι τῆς ζωῆς.
 Ποῦ θ' ἀπλώσει τὰ ὄνειρα τῆς ἡ ψυχῆ,
 ἀν ἀπαρνηθοῦμε τὸν ἑαυτὸ μας;
 Τὰ περασμένα, τὰ μελλούμενα, τὰ τωρινά, τὰ γνωστά
 καὶ τ' ἀγνωστά
 κόσμος δικός μας εἶναι,
 κόσμος τῆς ψυχῆς μας.

Κάποτε θὰ ζητήσουν τὴν ψυχὴ μας,
 θὰ ζητήσουνε τὸ «φόρο ὑποτελείας»
 μὰ τὴ μάχη θὰ τὴν ἔχουμε κερδίσει:
 δὲ θὰ χουμε χάσει τὸν ἑαυτὸ μας,
 τὸν ἑαυτὸ μας ποῦ ἀγωνίστηκε πολὺ,
 γιατί τοσο ἀγάπησε πολὺ,
 ποῦ γιναν οἱ ἁμαρτίες μας οὐρανοὶ γαλάζιοι,
 ποῦ γιναν τὰ πάθη μας ὠκεανοὶ
 στολισμένοι μὲ φεγγάρια, κήπους κι' ἔξαλλα ὄνειρα.
 Τόσο ἀγάπησε πολὺ,
 ποῦ κερδίσαμε τὸν κόσμο, κερδίσαμε τὴ μάχη τῆς ψυχῆς,
 γιατί μείναμε πιστοὶ, δὲν ἀρνηθήκαμε
 τὸν ἑαυτὸ μας.....

Α Π Ο Ψ Ε Ι Σ

ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΘΑΝΑΣΙΑ

Ὁ ἑορτασμός τῆς ἐθνικῆς ἐπετείου ξαναφέρειν στὴν πρώτη γραμμὴ τῆς ἐπικαιρότητας τὸ ζήτημα τῶν ἰδανικῶν.

Τὸ ἔθνος μας ἐπέζησε χάρις στὰ ἰδανικά, πού φύλαξε πάντα ὁ λαός μας στὴν ψυχὴ του, ἀγνά, ἱερά, ἀπαραβίαστα, καὶ πού ἀπὸ τὴν πλούσια παρακαταθήκη τοὺς ἀντλοῦσε δύναμη, παρηγοριά κί' ἐλπίδα στὶς κρίσιμες στιγμὲς τῆς ζωῆς του. Ἐζῆσε, γιατί πίστευε στὴν ἰδέα τοῦ θεοῦ, τὴν ἔννοια τῆς πατρίδας καὶ τὸ ὑπέρτατο ἀγαθὸ τῆς ἐλευθερίας. Κί' ἕνας λαός πού πιστεύει ποτέ δὲ χάνεται.

Τὰ ἔθνη ὅμως δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά σύνολο ἀτόμων. Κί' αὐτὸ πού ἀληθεύει σὰν κανόνας γιὰ ἕνα λαό, ἀληθεύει ἐξ ἴσου — σὰν στενώτερη ἔννοια — ξεχωριστὰ γιὰ κάθε ἄτομο. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει χωρὶς ἰδανικά. Ὅσο ταπεινός καὶ νᾶναι, ὅσες ἀτέλειες πνευματικὲς καὶ νᾶχει πρέπει κάπου νὰ πιστεύει: στὸ θεό, στὴν πατρίδα, στὴν ἀγάπη, στὴν ἐλευθερία, στὴ δικαιοσύνη, στὴν ὠμορφιά. Ὅσο, θέβαια, πῶ καλλιεργημένος εἶναι ὁ ἄνθρωπος τόσο ἀνώτερος κί' εὐγενέστερος, εἶναι οἱ μορφὲς τῶν ἰδανικῶν του. Ἡ μόρφωση, ἀναπτυσσοντας τὸν πνευματικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου, ἀναπτύσσει καὶ τὰ ἰδανικά του. Μολονότι δὲν ἀποκλείεται καὶ τ' ἀντίθετο: Ἀπλοῖ καὶ ἀγράμματοι ἄνθρωποι νὰ τρέφουνε πολλὰς φορὲς ἰδανικά πολὺ θαυότερα καὶ πολὺ πῶ τελειωμένα ἀπὸ ἐγγραμμάτους κί' ἐπιστήμονες. Καὶ τοῦτο, γιατί ἡ ἐπιστῆμη κί' ἡ μόρφωση δὲν συμβαδίζουν πάντοτε. Καὶ δὲν εἶναι σπάνιο νὰ συναντήσει κανένας ἀνθρώπους μὲ τεράστιαν ἐπιστημονικὴν κατάρτιση κί' ἀσθενέστατον ἠθικὸν ἐξοπλισμό. Αὐτό, ἀπεναντίας, εἶναι πολὺ σύνθηες στὴν ἐποχὴ μας, ὅπου ἡ τεχνικὴ πρόοδος κί' οἱ ἀλλεπάλληλες πολεμικὲς περιπέτειες ἔχουν κλονήσει τὴν πίστη στὰ μεγάλα ἰδανικά κί' ἔχουν δώσει χαρακτήρα ἐγωϊστικὸ-ἐγωκεντρικὸ, θάπρεπε νὰ πῶ—στὶς πνευματικὲς ἀναζητήσεις κί' ἐπιδιώξεις τῶν ἀνθρώπων.

Εἶναι παράξενη, ἀλήθεια, ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος πίστευε στὸ γεωκεντρικὸ σύστημα, ἔστρεφε μὲ ἀγάπη καὶ πίστη τὰ βλέμματά του πρὸς τὸ περιβάλλον τοῦ ἔτρεφε ἰδανικά π' ἀγκάλιαζαν τὸ σῦμπαν καὶ τοὺς συνανθρώπους του· ἦταν ἀντικειμενικώτερος καὶ πολὺ λιγώτερο ἐγωϊστής. Τώρα συμβαίνει κάτι παράξενον. Ὁ ἄνθρωπος μετατόπισε τὸ κέντρον τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴ γῆ στὸν ἑαυτό του. Προσδιορίζει ὅλα τὰ πράγματα μὲ τὸ μέτρο τῶν ἀτομικῶν τῶν δυνατοτήτων, τῶν ἀτομικῶν τῶ ἐπιθυμιῶν, τῶν ἀτομικῶν τῶ συμφερόντων καὶ θλέψεων. Ἡ μακρυνὴ προοπτικὴ τοῦ φέρνει πῶ ἴλιγγο. Γιατὸ προτιμᾷ νὰ κλείνει τοὺς ὀρίζοντές του ὅσο μπορεῖ πῶ στενά γύρω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, γιὰ νὰ μὴ θλέπει τὸ χάος πού τὸν περιστοιχίζει· ἕνα χάος, πού χωρὶς ἰδανικά, προβάλλει σκοτεινὸ, θλιθερό, τρικυμισμένο, ἀπελπιστικὸ, καὶ μόνο μὲ τὰ ἰδανικά καὶ τὴν πίστη γαληνεύει καὶ φωτίζεται.

Γιαυτό, οἱ νέοι μας πρέπει νὰ φωτίσουν τὴ ψυχὴ τους μὲ ἰδανικά. Μὲ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερα ἰδανικά. Ἐτσι θὰ πάρει ἡ ζωὴ τους ὠμορφιά κί' ἡ καρδιά τους θάλπος.

Ἄλοῖμονο στὸν ἐγωκεντρικὸν ἄνθρωπο, τὸν ἄνθρωπο πού πιστεύει μόνον στὸν ἑαυτό του. Ἡ πίστη του εἶναι μιά πίστη στενὴ, ἀπελπιστικὴ, χωρὶς συνέχεια, πού σφραγίζεται μὲ τὸ θάνατο. Ὁ ἄνθρωπος αὐτός εἶναι πολὺ φυσικὸ νὰ πνίγεται καὶ ν' ἀγωνιᾷ μέσα στὰ στενά πλαίσια, πού ἔκλεισε τὸν ἑαυτό του, πλαίσια πού δὲν ἐξικονοῦνται πέραν τοῦ τάφου. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως πού πιστεύει σὲ κάτι ἄλλο διαρκέστερο, σὲ κάτι πού ξεφεύγει ἀπὸ τὰ στενά ὄρια τῆς ζωῆς του κί' ἐνώνεται ὀργανικά μὲ τὸν ἀπέραντον κόσμο, μέσα στὸν ὅποιον ζεῖ, εἶναι φυσικὸ νὰ ἔχει περισσότερη ψυχικὴν ὑγεία καὶ νὰ κλείνει μέσα του περισσότερη δύναμη. Πέρα ἀπὸ τὸ θάνατο ὑπάρχουν μεγάλα ἰδανικά, πού ἀπεργάζονται τὴν ἁρμονία τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας: ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἐλευθερία, ἡ ὠμορφιά, ἡ ἀλήθεια. Ὑπάρχει ἡ προσδοκία ἐνός

κόσμου καλύτερου, μέσα στον όποιον θά ζήσουν εκείνοι που θάρθουν: τὰ παιδιά μας, τὰ παιδιά τῶν παιδιῶν μας.

Μέσα στο φῶς τῶν ιδανικῶν αὐτῶν ἡ ζωὴ πλαταίνει ἀφάνταστα. Οἱ οὐρανοὶ ψηλώνουν. Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τὸν ἑαυτό του σὰν μιὰ δυναμικὴν ἔκφραση τῆς συνέχειας, στὴν πορείαν τοῦ κόσμου γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς τελειότητος. Αἰσθάνεται μέσα του νὰ ζωντανεύουν τὰ γόνιμα σπέρματα τῆς δημιουργίας, καὶ νὰ γίνεται αὐτὸς ὁ φορέας τῆς πορείας πρὸς τὴν ἀθανασία, μέσα ἀπὸ τὴ ἀπὸ τὴ συνεχῆ ἀνανέωση.

Θά συνεχίσουμε ὅμως καὶ πάλι, σὲ κάποιο ἄλλο τεῦχος, τὶς σκέψεις μας.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΣΤΟΝ ΤΕΛΛΟ ΑΓΡΑ

Λευκὴ ψυχὴ πῶς βιάστης τόσο
κι' ἔφυγες ἀπὸ ἀναμσό μας,
πουλάκι ἀδικοσκοτώμενο
ἀπὸ ἴνα βόλι ξαφνικό.

Γιοιὰ μοῖρα σ' ἔφερε στὴ στράτα,
τὸν ἄθλαστον ἐσένα γιὰ νάθρεις
ἕνα φθινοπώρου δεῖλι
τὸ πιὸ ἀναπάντεχο κακό;

Στὴν ὥρα που καρδιά καὶ πνεύμα
καινούργια ψέλνανε τραγούδια
κι' ὁ μέσα κόσμος σου σκιρτοῦσε
πάντ' ἀπὸ μι' ἀπιαστὴ ὁμορφιά.

Κ' ἦταν ἡ πέννα σου μετὰξι
κι' ὁ στοχασμὸς σου φῶς, ὁ στίχος
ἀχνότρεμης δειλῆς ἀγάπης
ἄχος σὲ φεγγαροβραδυά.

Σιγαλινὴ φωνὴ ἡ ζωὴ σου,
πέρασμα ἀνάλαφρο ἁρμονίας
ἀπὸ βαθύκρουστο δοξάρι
σὲ κάποιο ἀπόμακρο οὐρανό.

Πῶς ἦρθε ξάφνου ἡ καταγίδα
νὰ σπάσει τὶς χρυσὲς χορδὲς του
νὰ μείνει ἡ πέννα σου θλιμμένη
καὶ τὸ τραγούδι σου ὄρφανό;

Τὸ αἷμα σου ἄλικο λουλουδί
φαντάζει μέσ' στοῦ περιβόλι
τῶν στεναγμῶν καὶ τῆς θυσίας
μοιραῖο μαζί κι' εὐγενικό.

Ἄγνὴ μορφή που πρώιμα φεύγεις
γιὰ τ' ἀνεπίστραφο ταξίδι,
ἡ ἀγάπη μας σὲ συντροφεύει
στὸ δρόμο τὸν ἀλαργινό.

ΑΘΗΝΑ ΤΑΡΣΟΥΛΗ

Νοέμβρης τοῦ 1944.

ΑΠΟ ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ '46

Κυριακή, Μάης, '46.

Δεύτερο μπάνιο, στή Βουλιαγμένη. 'Ανεξήγητη μάγεια της θάλασσας: πώς με αλλάζει μονομιάς: άπορία μου, θαθεία άπορία ως τὰ κόκκαλα. Δεν έχω νὰ καταλάβω. Νὰ πάω πιό κοντά, νὰ περάσω αὐτὴ τὴ γραμμὴ διαχωρισμοῦ, γιὰ τὸν ἄλλο κόσμο.

'Αφάνταστο, πόση ἐπιμονὴ χρειάζεται γιὰ νὰ ἰδῆς καὶ τὰ πιό ἀπλὰ πράγματα. Πόση ἐπιμονὴ χρειάζεται γιὰ μένα, τώρα, γιὰ νὰ γράψω ἕνα στίχο.

Τρίτη.

Στὸ γιάλο τῆς Φανερωμένης ἄφισα τοὺς ἄλλους ν' ἀνηφορίσουν καὶ ρίχτηκα στὸ θάλασσα. 'Ο — δὲ μ' ἐνδιαφέρει πιά σὰν ἄνθρωπος με ἄνθρωπο. Δεν ἔχω νὰ κάνω τίποτε μαζί του παρὰ κοινωνικὴ φλυαρία. 'Ανέβηκα στὸ μοναστήρι καθὼς ἔγερνε ὁ ἥλιος: ἕνα ἀπὸ τὰ αἰώνια ἑλληνικὰ βράδια, ἀκατάλυτο. Μέσα ἀπὸ ἕνα σύννεφο ἀνοιγμένο σὰν τὸ μάτι τοῦ Παντοκράτορα, ὁ ἥλιος ἔριχνε τὶς ἀχτίνες του πάνω στὸ γαλάζιο βουνὸ ποὺ ἀλλάζε ὄγκο, βάρος, διαφάνεια, κάθε στιγμὴ — ὅπως στὶς μέρες τῆς Δημιουργίας. Μπήκα στὴν αὐλὴ, ὀλότελα ἄδεια. Τριμένα ἀνάγλυφα ἐντοιχισμένα στὸν ἀσβέστη καὶ καμπάνες κρεμασμένες χαμηλὰ σὰν καρποὶ ποὺ ὠριμάζουν.

'Απὸ τότε ποὺ ἄρχισε αὐτὴ ἡ ἄνοιξη, ἀνέκφραστη εὐαισθησία. Φούσκωμα τῆς καρδιάς καὶ τῶν αἰσθήσεων: κατάσταση ἀκρυστάλλωτη, ἄρκετὰ χαώδης: πολλαπλασιασμός τῆς ἀνθρωπιάς: πολλὴ μανία ἀπλωμένη παντοῦ. 'Αδύνατο νὰ βρεῖς λέξη χειρονομία, ἢ συνουσία ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ ἐκφράσει αὐτό. Τὰ λόγια, κόμπος στὸ λαρύγγι. 'Η εὐαισθησία καίγεται χωρὶς νὰ ξεσπάει. Πηγαίνω ὅπου με πηγαίνει, τυφλός.

Κυριακή, 'Ιούνιος: δάσος τῆς Κινέτας.

«Αὐτὸ ποὺ εἴμαστε ὁ Θεὸς μονάχα μπορεῖ νὰ τὸ σὺ μ π λ η ρ ὠ σ ε ι.» 'Αδύνατο νὰ χρησιμοποίησω - δὲ σημαίνουν τ ἰ π ο τ ε - τὴ λέξη «ὁμορφιά» ἢ τὴ λέξη «φύση» μιλώντας γιὰ τὸ πρόσωπο τῆς 'Αττικής.

Διάλογος ἀνάμεσα στὸν ἄνθρωπο (ἐμένα, ο α λ τ ρ α ε ο σ α) καὶ τὸν ἄνθρωπο (ἕνα θεὸ): αὐτὴ ἡ ἀκατάπαυστη συναλλαγὴ με τὴ θάλασσα, τὸ φῶς, τὸ χρῶμα καὶ τὸν ἀέρα.

Τὰ βουνά, τὸ ἕνα μέσα στὸ ἄλλο, εἶναι σώματα ποὺ ἀγκαλιάζονται, χύνονται τὸ ἕνα μέσα στὸ ἄλλο, προχωροῦν καὶ σὲ σὺ μ π λ η ρ ὠ ν ο υ ν. Αὐτὸ τὸ καταπληκτικὸ πρᾶγμα γ ἰ ν ε τ α ι. Τὸ ἴδιο τὸ φῶς. 'Αδύνατο νὰ διατυπώσω καλύτερα τοῦτη τὴν ἀποκάλυψη. 'Απὸ ἐκεῖ καὶ πέρα ἂν εἶσαι ἢ ὄχι πρόσωπο δὲν ἔχει καμιὰ σημασία, ἢ: τὸ πρόσωπο δὲν εἶσαι πιά ἐ σ ὕ, τὸ πρόσωπο εἶναι ἐ κ ε ἰ "Ἄν μπορεῖς, τὸ συμπληρώνεις. "Ἄν μπορεῖς, κάνεις μιὰ πράξη ἱερή.

Διαστολὴ τῆς ψυχῆς μέσα σ' αὐτὸν τὸν ἄλλο κόσμο. Μιὰ τρομαχτικὴ ἄδυσσο μπροστά σου ὡς τὴ συστολὴ τῆς ψυχῆς ποὺ δοκίμασες ὅταν σὲ κατασπίλωσε κι' ἐσένα τὸ φονικό. Πῶς νὰ τὴν περάσεις αὐτὴ τὴν ἄδυσσο;

'Αβάσταχτη, ὀδυνηρὴ σιωπὴ.

'Η μαύρη καὶ ἀγγελικὴ ἀττικὴ μέρα.

Τρίτη.

Πηγαίνε τυφλός
στὸ ζεστὸ λειβάδι
κι' ἔθλεπε σκοτάδι
πίσω ἀπὸ τὸ φῶς.

Τὸ μεσημέρι στὸ ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο. Ξεθάβουν τώρα — ἄλλα σὲ κάσες καὶ ἄλλα κατάσαρκα μέσα στὸ χῶμα — τὰ ἀγάλματα. Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς παλιὲς μεγάλες αἰθουσες, γνῶριμος ἀπὸ τὰ μαθητικά μας χρόνια με τὴ στεγνὴ ὄψη ποὺ ἔφερνε κάπως πρὸς τὴ βαρετὴ βιβλιοθήκη, οἱ ἐργάτες δούλευαν με τὰ φυτῶρια καὶ με ἀξίνες. Τὸ δάπεδο, ἂν δὲν κοιτάξεις τὴ στέγη, τὰ παράθυρα καὶ τοὺς τοίχους με τὶς χρυσεὲς ἐπιγραφές, θὰ μπορούσε νὰ εἶταν ἕνας ὅποιος ἀρχαιολογικὸς τόπος. Τὰ ἀγάλματα,

θυσιμένα ακόμη στη γή, φαίνονταν από τη μέση και πάνω γυμνά, φυτεμένα στην τύχη. Τò μπράτσο κάποιου υπερφυσικού θεού καμπυλωμένο προς τὸ μηρό, ξεπερνούσε κάτω ἀπὸ τὴ σκαλωσιά: μιὰ γυμνὴ γυναίκα ποὺ μοῦ γύριζε τὴν πλάτη, εἶταν κατελωμένη μ' ἕνα γκρίζο καλάθι ποὺ ἄφινε νὰ φαίνονται τὰ γελαστά της καπούλια. Εἶταν ἕνας ἀναστάσιμος χορὸς ἀναδυομένων, μιὰ δευτέρα παρουσία σωμάτων, ποὺ σοῦ ἔδινε μιὰ παλαθὴ χαρὰ. Ἄλλου, ἀγάλματα ξαπλωμένα, ἀνάγλυφα στημένα ἀνάποδα—συγκίνηση ἀπὸ αὐτὴ τὴν ξαφνικὴ οικειότητα. Ὁ μπρουντζίννας Δίας, ἡ Ποσειδῶν, ξαπλωμένους πάνω σὲ μιὰ κασέλα σὰν ἕνας κοινὸς κουρασμένος ἐργάτης. Τὸν ἄγγιξα στὸ στήθος, ἐκεῖ ποὺ δένει τὸ μπράτσο μὲ τὸν ὦμο, στὰ μαλλιά του. Σκέφτηκα πὼς θὰ τοῦ ἔδινα μ' εὐχαρίστηση νὰ γλεντήσῃ τὴ γυναίκα ποὺ θ' ἀγαποῦσα. Παράξενο: αὐτὸς ὁ μεγάλος ἄντρας, πλαγιασμένος ἀνάσκελα, εἶχε μιὰ δ ι ἄ τ α ζη βρέφους.

Τὴ θάλασσα, τὰ βουνὰ ποὺ χορεύουν ἀκίνητα, τὰ βρίσκω τὰ ἴδια, σ' αὐτοὺς τοὺς χιτῶνες ποὺ κυματίζουν—μαρμαρωμένο νερὸ γύρω ἀπὸ τὰ στήθια καὶ τὰ πλευρὰ αὐτῶν τῶν ἀκέφαλων συντριμιῶν. Κι' αὐτὸ δὲ θὰ πει τίποτε καὶ ξέρω ὅτι ὀλάκερη ἡ ζωὴ μου δὲ θὰ μοῦ φτάσει γιὰ νὰ ἐκφράσω αὐτὸ ποὺ θέλω νὰ πῶ, ἐδῶ καὶ τόσες μέρες, τὴν ἔνωση τῆς φύσης μ' ἕνα ἀπλὸ ἀνθρώπινο σῶμα. Αὐτὸ τὸ τιποτένιο πρᾶγμα, ἡ τὸ ὑπεράνθρωπο (τὸ ἴδιο δὲν εἶναι;) ὅπως θὰ λέγανε σήμερα. Τώρα, καθὼς γράφω, κάνω ἀπελπιστικὲς κινήσεις μέσα στὸ κενὸ καὶ δὲν ἐκφράζω τίποτε. Ὡστόσο εἶμαι τρελλὸς ἀπὸ αὐτὰ τὰ πρᾶγματα, μέσα σ' αὐτὸ τὸ φῶς....

Καὶ β λ ἔ π ω τὸ φῶς τοῦ ἡλίου.

καθὼς ἔλεγαν οἱ παλαιοί. Θὰ μπορούσα ν' ἀναλύσω αὐτὴ τὴ φράση καὶ νὰ προχωρήσω ὡς τὴν πιὸ μυστικὴ ἀγάπη. Ἄλλὰ γιὰ νὰ πεῖς αὐτὸ ποὺ θέλεις νὰ πεῖς, πρέπει νὰ φτιάξεις μιὰν ἄλλη γλῶσσα καὶ νὰ τὴ θρέψεις γιὰ χρόνια πολλὰ μὲ ὅ,τι ἀγάπησες, μὲ ὅ,τι ἔχασες, μὲ ὅ,τι δὲ θὰ ξαναβρεῖς ποτέ. Γιὰ τὴν ὥρα....

Πίσω μας, μιὰ στιγμή, περπάτησε μέσα στὶς τραυματισμένες αἰθουσες ἕνας νέος μὲ πρόσωπο ἀκίνητο, αἰσθητὰ τελετουργικὸ καὶ κλειστό. «Εἶναι κωφάλαος, ἀλλὰ ξέρεي νὰ διαβάζει ὅλες τὶς εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες: ξέρει νὰ διαβάζει καὶ ἱερογλυφικά», μοῦ εἶπαν.

Γιὰ τὴν ὥρα εἶμαι σὰν αὐτόν. Ξέρω γλῶσσες καὶ ξέρω νὰ διαβάζω λίγο τὰ ἱερογλυφικά. Ἄλλὰ εἶμαι κωφάλαος. Δὲν εἶναι εὐκολο ἀνάμεσα σ' αὐτὲς τὶς πόντες καὶ τοὺς τράγους.

Δευτέρα.

Ἄλλες τὶς περασμένες μέρες μαρasmus. Ἄρρωστη κατάσταση. Πόνου. Κακομοιριά. Σιωπὴ. Τώρα πάλι τὰ βουνά, ὁ νεурώδης κορμός.

Ἐπάρχει ἕνα δράμα τοῦ αἵματος ποὺ παίζεται τὸ καλοκαίρι, ἀνάμεσα στὸ φῶς καὶ στὴ θάλασσα, ἐδῶ, τριγύρω μας. Δὲν εἶναι αἰσθησιασμός, εἶναι κάτι πολὺ βαθύτερο ἀπὸ τὴ γνωστὴ ἐπιθυμία καὶ τὴν τόσο ἐπίμονη, ἔστω, μυρωδιὰ τῆς γυναίκας ποὺ ἀποζητοῦν οἱ φυλακισμένοι. Ἐπάρχει ἕνα δράμα τοῦ αἵματος πολὺ πιὸ ὀργανικὸ (σῶμα καὶ ψυχή) ποὺ ἴσως μπορεῖ νὰ ἰδεῖ ἐκεῖνος ποὺ θὰ νιώσει ὅτι πίσω ἀπὸ τὸ χρυσὸ ὑφάδι τοῦ ἀττικοῦ καλοκαιριοῦ ὑπάρχει τὸ τ ρ ο μ α χ τ ι κ ὸ μ α ὕ ρ ο σ' πὼς ὅλοι μας εἴμαστε παιχνίδια αὐτοῦ τοῦ μαύρου. Οἱ ἱστορίες ποὺ διαβάσαμε γιὰ τὶς οἰκογενεῖες τῶν Ἀτρειδῶν ἢ τῶν Λαβδακιδῶν δείχνουν, μὲ κάποιον τρόπο, αὐτὸ ποὺ αἰσθάνομαι. Ἡ ἀττικὴ τραγωδία, ὑψηλότερη ποιητικὴ εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ κλειστοῦ κόσμου ποὺ ὀλοένα πάει νὰ πέσει μέσα στὴ μαύρη ἀβυσσοῦ ποὺ ὀλοένα ἀγωνίζεται νὰ ζήσει καὶ ν' ἀνασάνει στὴ στενὴ χρυσὴ λουρίδα, ἐν τῷ μεταξῷ, χωρὶς ἐλπίδα νὰ σωθεῖ ἀπὸ τὸν καταποντισμό. Αὐτὸ κάνει τὴν ἀνθρωπιά τῆς.

Ἄσκοποι δὲ πλάκες ἐμαρψαν
ἐν ἀφανεί τινι μῶρῳ
φερόμενον (Οἶδ. ἐπὶ Κολ. 1681)

Τὸ ἴδιο τὸ δράμα τοῦ αἵματος τελειώνει στὸν Αἰσχύλο «γὰς ὑπὸ κεύθος», καὶ στὴ «χώρα ποὺ δὲν πεθαίνει», οἱ ἀνθρώποι δὲν πεθαίνουν ἀλλὰ χάνονται. Αὐτὸ τὸ τέλος δὲν εἶναι συναίσθημα τοῦ θανάτου, εἶναι γνώση τῆς ἀβύσσου.

Ἄργα τὴ νύχτα.

Πιὸ δύσκολο νὰ συμπληρώσεις ἕνα στίχο παρὰ νὰ σηκώσεις ἕνα βράχο.

Τετάρτη

Ὁ βασιλᾶς Σούν εἶδε μιὰ μέρα ἕνα βῶδι πού πήγαιναν νὰ τὸ θυσιάσουν γιὰ τὴν καθιέρωση μιᾶς καμπάνας. Τὸ ζῶο εἶταν πολὺ τρομαγμένο. Ὁ βασιλιάς Σούν δὲ μπόρεσε νὰ βαστάξει αὐτὴ τὴν ἔκφραση τοῦ τρόμου καὶ πρόσταξε νὰ τὸ ἀντικαταστήσουν μ' ἕνα ἀρνί. Ἀφοῦ δὲν εἶχε δεῖ τὸ ἀρνί δὲν τὸν ἐπέιραζε πού θὰ τὸ σκότωναν.

Δὲν εἶμαι ἀπολύτως βέβαιος πῶς αὐτὸ εἶναι ὑποκρισία.

Δευτέρα.

Στὶς 00.01 (ῶρα Ἀθήνας) ἔπεσε ἡ ἀτομικὴ μπόμπα στὸ Μπικίνι. Τὸ ὄνομά της εἶταν «Τζιλντα» (Ἐφημερίδες).

Δευτέρα.

Καθὼς ντύνομαι τὸ πρῶτὶ ρομβίες ἔξω στὸ δρόμο. Ἐμβατήρια τῶν Παναθηναίων 12—13. Φαινόμενα γενικῆς τυμθωρυχίας στὴ σημερινὴ Ἑλλάδα.

Παρασκευὴ. Αὐγούστος. Πόρος.

Αὔριο πίσω στὴν Ἀθήνα. Τὸ πρῶτὶ πήραμε τὴ βάρκα καὶ πήγαμε γύρω στὸ Δασκαλειὸ γιὰ μπάνιο. Ἀνάμεσα στὸ νησάκι καὶ στὴν ἀκτὴ βουλιαγμένη ἢ «Κίχλη». Μόνο ἡ καμινάδα ξεπερνᾷ λίγα δάχτυλα τὴν ἐπιφάνεια. Τὴ βούλιαξαν γιὰ νὰ μὴ τὴν πάρουν οἱ Γερμανοί. Τὸ νερὸ, ἀλαφρῶτα ζαρωμένο, καὶ τὸ παιχνίδισμα τοῦ ἡλίου ἔκαναν τὸ βουλιαγμένο καράβι μὲ τὰ τσακισμένα του κατάρτια—φαινότανε ἀρκετὰ καθαρὰ—νὰ κυματίζει σὰ σημαία, ἢ μιὰ θαμπὴ εἰκόνα μέσα στὸ μυαλό. Ὁ βαρκάρης ἔλεγε: «Ἀφοῦ βούλιαξε, τὸ ρήμαξαν οἱ μαυραγορίτες».

Σάββατο 5 Ὀκτωβρίου. Πόρος, «Γαλήνη».

Ἦρθα τὴν περασμένη Τετάρτη. Ἔχω δυὸ μῆνες ἄδεια, τὴν πρώτη ἀπὸ τὸ κολοκάρι τοῦ '37. Ἐκίνησα μὲ σφιγμένη καρδιὰ καὶ ἀρκετὰ γρουσουζίης. Δὲ θυμοῦμαι νὰ μοῦ ἔχει συμβεῖ ἄλλοτε τέτιο πρᾶγμα. Κάθε φορὰ πού ξεκινούσα γιὰ τὴν ἐξοχὴ ὅλα τὰ λείπια τῆς πολιτείας πέφταν μόλις πατούσα στὸ καράβι. Ἀλλὰ τώρα δὲν ξεκινᾷ γιὰ τὴν ἐξοχὴ, ἀρχίζω ἕνα ἀγνωστο ταξίδι. Καιρὸς πού δὲν ἔχω κέφι νὰ γυγίω τούτο τὸ σημειωματάριο. Κουβαλῶ πολλὴ βρωμιὰ μέσα μου—πού πρέπει νὰ φύγει.

Τρίτη.

Διαβάζω κάθε πρῶτὶ ἑκατὸ περίπου στίχους ἀπὸ τὴν Ἰλιάδα. Χτὲς καὶ σήμερα ἔσοχος μέρες, ὑπερβολικὲς γιὰ μένα, πού μὲ διασπούν. Αἰσθάνομαι ἀρκετὰ χαμένος ὅπως σ' ἕνα χαλασμένο σπίτι ἔχω νὰ συμμαζέψω πολλὰ: δὲν ξέρω ἂν θὰ τὸ ξαναχτίσω ποτέ.

Μετὰ τὸ κολύμπι: Τὸ φῶς εἶναι τέτιο πού σὲ ἀπορροφᾷ ὅπως τὸ στουπόχαρτο τὸ μελάνι: ἀπορροφᾷ τὴν προσωπικότητα.

Τετάρτη

Αὐτὴ ἡ ἀτμόσφαιρα θερμοκηπίου τοῦ Πόρου. Θὰ χρεαζόμουναι πιὸ ἀψιλοῦ ἀέρα. Εἶχα νὰ διαλέξω. Ὅλο τὸ ζήτημα εἶναι νὰ ἔχω αὐτοὺς τοὺς τέσσερις στίχους πού μὲ προστατεύουν. Πάντα χαμένος—ἀλλὰ τίς ξέρω πιά αὐτὲς τίς καταστάσεις—ὅταν ξαναγυρίζω στὴ μελέτη: μήτε μπορῶ ἀκόμη ν' ἀπαλλαγῶ ἀπὸ τὴ «νευρικήτητα» τοῦ καιροῦ πού περνᾷ. Κακὴ συνήθεια.

Τριγυρνῶ γύρω ἀπὸ τὸν Καβάφη: δὲν ξέρω καθόλου, μὰ καθόλου, ἂν εἶναι πιὰ δυνατὸ νὰ τελειώσω τὴν ἐργασία πού ἀρχισα στὴν Πρετόρια,—σὰν καὶ τόσες ἄλλες πού ἔχουν μείνει μὲ τὴ ζωὴ πού κάνω.

Σάββατο.

Ἐκλείσει ἡ πρώτη ἑβδομάδα πού ἀσχολοῦμαι μὲ τὰ χαρτιά μου. Ἦρθα ἐδῶ τὴν προπερασμένη Τετάρτη βράδι. Πέμπτη καὶ Παρασκευὴ γιὰ νὰ ταχτοποιήσω καθυστερούμενα καὶ ἀλληλογραφία. Ἐπειτα δουλεῖ ἀρκετὰ ἀπροσανατόλιστη. Αἰσθημα

πώς ξαναμπαίνω σ' ένα σπίτι άφισμένο από χρόνια, διαστικά, χωρίς να προφτάσουν ν' άδειάσουν ούτε τὰ τασάκια τών τσιγάρων· και σ' άρπάζει από τὰ ρουθούνια ή παλιά άτμόσφαιρα μαζί με τὸ βαρὺ συναίσθημα τοῦ άδειου περασμένου καιροῦ. Χωρίς άσκηση και τὰ μέλη θαρειά από άδεξιότητα.

Χτὲς και σήμερα καιρός συνενφιασμένος. Προχτὲς έβρεξε· μπόρα. Με άπειρη άπαλυσήν πλησιάζει ὁ χειμώνας. Ἡ «όμορφιά» έξω σὲ διακόπτει ὀλοένα· ένα κοίταγμα από τὸ παράθυρο, τὸ άρωμα τοῦ φθινοπωρινοῦ πεύκου, ή βοή τοῦ άγέρα. Θά πρέπει, φοβούμαι, ν' άρχίσω νά δουλεύω και τή μέρα με κλειστά παραθυρόφυλλα και ήλεκτρικὸ φῶς.

Κυριακή.

Ξύπνησα, πρώτη φορά ὕστερα από χρόνια μ' ένα ὄνειρο ποῦ με γέμιζε χαρά. Νομίζω ὅτι από τὸ καλοκαίρι τοῦ '40 ὅλα τὰ ὄνειρα μου εἶταν δημόσιοι έφιάλτες.

Σὲ μιὰ ξένη πολιτεία, Παρίσι ή Λονδίνο. Βράδι. Στέκομαι και κουβεντιάζω μ' ένα καπνοπώλη. Τὸ μαγαζὶ εἶναι φωτισμένο μ' ένα άσπρο φῶς. Σ υ ν α ἰ σ θ η μ α ὅτι έχω μαζί μου έναν φίλο, για τὸν ὁποῖο γυρεύω δωμάτιο. Ὁ καπνοπώλης εἶναι "Έλληνας, «πάροικος». Συμπαθητικὸς άνθρωπος και πρόσχαρος. Ἐδύνατο νὰ μοῦ δώσει μιὰ χρήσιμη πληροφορία για τὸ δωμάτιο ποῦ γυρεύω. «Τέλος πάντων», τοῦ λέω, «δὲ βρίσκει κανεὶς νὰ μοῦ νοικιάσει ένα δωμάτιο με τήν ὥρα;» — «Ἄν εἶναι με τήν ὥρα», μοῦ λέει, «έγώ. . . .» Ἐποχωρίζομαστε γελώντας. Προχωροῦμε στὸ πλατὺ πεζοδρόμιο. Βλέπουμε (εἶναι άδύνατο νὰ προσδιορίσω τὸ πρόσωπο τοῦ φίλου ποῦ με συνοδεύει) ένα άμάξι ποῦ ὀδηγοῦν Ἄμερικάνοι έργάτες ή στρατιῶτες. Μὰς κάνει έντύπωση ή εὐκινησία τών μπροστινῶν τροχῶν. «Θά εἶναι τὸ καινούργιο Φόρντ», παρατηρῶ. Μπροστὰ από τὸ αὐτοκίνητο, ποῦ σταματᾶ, ένα λεωφορεῖο σάν αὐτὰ ποῦ πηγαίνουν στήν Κηφισιά — ὄχι τὰ κίτρινα. Τὸ λεωφορεῖο δὲν προχωρεῖ. Οἱ Ἄμερικάνοι κατεβαίνουν. Καυγάς. Πάει νὰ πέσει ξύλο. Μαζεύεται κόσμος. Πάνω στήν κρίσιμη στιγμή σταματᾶ ένα τράμ μπροστὰ στὸ πλήθος. Ὡστόσο ὁ δρόμος δὲν εἶναι στήν Ἀθήνα, μοῦ θυμίζει τὸ Boulevard Malesherbes στὸ Παρίσι. Ὁ ὀδηγὸς τοῦ τράμ κατεβαίνει κρατώντας στὸ χέρι τή μπροῦντζινη μανιτέλα, άποφασιστικὸς, Ἐναλαβαίνει νὰ τοὺς χωρίσει. Οἱ Ἄμερικάνοι, ὁ σῶφὲρ τοῦ λεωφορεῖου κι' αὐτός, προχωροῦν παραμερίζοντας τὸ πλήθος πρὸς ένα σπίτι γοτθικοῦ ρυθμοῦ. Μπαίνουν μέσα και ξαφνικά τοὺς βλέπω κλιμακωτά, τὸν καθένα και σὲ μιὰ έταξέρα κολλημένη στήν πρόσψη τοῦ σπιτιοῦ. Ἐτσι, συζητοῦν πολὺ ήρεμα τήν ὑπόθεσή τους. Τὸ πλήθος, κι' ἐγὼ μαζί με τὸ πλήθος, από κάτω, χαζεύει. Σκέπτομαι πὼς εἶχα βγεῖ πρὶν λίγο στὸ μπαλκόνι τοῦ σπιτιοῦ μας και με εἶχε πιάσει ήλιγγος και φώναξα τή Μάρω για νὰ με κρατήσει. Τὸ θυμοῦμαι αὐτὸ και λέω: «Γιὰ δὲς τους, ἐγὼ βγήκα στὸ μπαλκόνι και ζαλίστηκα κι' αὐτοὶ συζητοῦν χωρὶς νὰ σκοτίζονται, ἐκεῖ κάτω». Ἐστερα από λίγο ή διαφορὰ λύεται. Οἱ τρεῖς κατεβαίνουν, πλήθος και τροχοφόρα χάνονται, και βρίσκομαι σὲ μιὰ ὄχθη τῆς Βενετίας ή τοῦ Τάμεση, ανάμεσα σὲ θεατρίνους ντυμένους πολὺχρωμα κοστούμια (πράσινα, κόκκινα και άσπρα) ποῦ κατεβαίνουν πρὸς τὸ νερὸ, λὲς για νὰ μαρκαροῦν, με άφάνταστο κέφι. Μιὰ άπερίγραπτη άνακούφιση υοῦ σφίγγει τήν καρδιά. Ξυπνῶ τή στιγμή ποῦ λέω: «Ἐπὶ τέλους βρίσκομαι στὸν κόσμο τοῦ Ἐαίξπρ! . . . .» Ποτέ μου, ἐδῶ και χρόνια, δὲν ξύπνησα τόσο άλαφρὺς.

Δευτέρα.

Πρωί, τράβηξα κουπὶ μιάμιση ὥρα, περπάτησα δυὸ ὥρες και, γυρίζοντας, ὁ ήλιος ήταν πιά ψηλά, κολύμπησα. Τ' άπόγεμα κοιμήθηκα. Ὁ έ α υ τ ὀ ς μ ο υ έχει βγεῖ ἔ ξ ω. Εἶναι πολὺ καλά ἔτσι, για τήν ὥρα.

Τρίτη.

Μετὰ τὸ πρωινό, 20 λεπτὰ περιπάτος στὸ λόφο πίσω από τὸ σπίτι. Διάβασα τὶς σελίδες αὐτοῦ τοῦ τετραδίου. Τώρα εἶναι 10.00. Πραγματικά τὸ τοπίο σὲ άποροφᾶ, ὅπως τὰ τοπία τοῦ Θεόφιλου άποροφοῦν τὰ πρόσωπα. (Δὲς σημειώσεις μου για τὸν Θεόφιλο, ἐδῶ).

Πέμπτη.

Συγκίνηση χτὲς διαβάζοντας τήν ὁμιλία τοῦ ἘΑχιλλέα στὸν Πρίαμο. Κατά-

πληξη: αὐτὴ ἡ γραμμὴ τόσο σταθερὴ καὶ συνάμα μιὰ τόσο εὐαίσθητη, παλλόμενη, χορδὴ. Συγκίνηση ἀκόμη ἀπὸ τὴν ὑψηλὴ τέχνη ποὺ γονιμοποίησε ὁ Ὅμηρος σὲ ἄλλους καὶ ποὺ εἶταν ἐκεῖ, καθὼς διάβαζα, ἕνας ἐναρμόνιος ἦχος. Καὶ τοῦτο: στὸν Ὅμηρο ὄλα κρατιοῦνται, ὅλος ὁ κόσμος εἶναι ἕνα ὑφάδι ἀπὸ ὀργανικούς λαρούς. Ὁ ἐπίγειος, ὁ ἐπουράνιος κόσμος, τὰ ζῶα, φυτὰ, στοιχεῖα, καρδιές τῶν ἀνθρώπων, καλὸ, κακὸ, θάνατος, ζωὴ, ὠριμάζου, χάνονται, ξαναθνοῦν. Ὁ μὴ χανόμενος τῶν θεῶν, δὲν κάνει τίποτε τὸ ὑπεράνθρωπο, τὸ ἀπὸ μηχανῆς, κρατεῖ τὴ συνοχὴ, τίποτε ἄλλο. Κάτι ἀνάλογο εἶχα παρατηρήσει στὰ 31 στῆ Σκιάθου, ὅταν ξαναδιάβασα δλόκληρη τὴν Ὀδύσεια.

Παρασκευὴ.

Χτὲς μετὰ τὸ μεσημερνὸ ἔκαμα ξύλα. Τὸ σῶμα λειτουργεῖ πιὸ εὐκόλα, τὸ ζῶα εἶναι πιὸ ξεκούραστο. Ὅχι ἔξαρση. Αὐτὸ μόνο. Τὸ κεφάλι ἀδειοῦ συναισθημάτων καταλαγιασμένα. Διόλου ποιητικὴ κατάσταση. Ἀδιάφορο· γιὰ τὴν ὥρα, καλύτερα ἔτσι. Μὴν ξεχνᾷς πῶς πρέπει νὰ θγαίνεις καὶ νὰ μπαίνεις. Οἱ κλειστὲς κάμαρες ποὺ σὲ στρεβλῶνουν μὲ συνήθειες· ἡ κάμαρα ὅπου ζοῦσα τὰ τελευτᾶ χρόνια εἶταν ἀποπνιχτικὴ. Δὲ σκέπτομαι τίποτε τώρα.

Πρῶτὶ στὸ χωριὸ μὲ τὴ Μίνα. Ἀνεβήκαμε στοὺς στενοὺς δρομάκους ὡς τὸ ρολοῖ. Παρασκευὴ, μέρα τῆς μπουγάδας. Ρούχα ἀπλωμένα· περνᾷς ἀπὸ κάτω γιὰ νὰ προχωρήσεις καὶ τὰ αισθάνεσαι ὑγρὰ στὸ πρόσωπό σου. Γυρίσαμε μὲ τὴ βάρκα. Κουτῖ, ἔκαμα ξύλα. Μπάνιο. Σύνεφα καὶ λιακάδα. Δὲ θέλω νὰ εἶμαι τίποτε σήμερα. Ἀῦριο θὰ ἰδοῦμε.

Γυρίζοντας μὲ τὴ βάρκα σταματήσαμε κοντὰ σ' ἕνα τρεχαντήρι φουνταρισμένο ἀνοιχτὰ ἀπὸ τὴ «Γαλήνη», γιὰ τὴν «Ἀελλῶ», τὸ βουλιαγμένο κότερο τοῦ Μπενάκη, ποὺ ἦρθαν ἀπὸ προχτὲς νὰ τὴν ψαρέψουν. Καλημερίσαμε καὶ μείναμε παρακολουθώντας τὶς προετοιμασίες γιὰ τὴν κατάδυση τοῦ σκάφαντρου. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ πληρώματος δέναν τὸ «μαρκούτσι» ὅπως τὸ λέγαν, τὸ σωλῆνα τοῦ ἀέρα. Στὴ μέση στὴν κουπαστὴ τῆς πλώρης, ντυμένος κίθλας τῆ φορεσιά του, πάνω σ' ἕνα κασελάκι, κάθονταν ὁ δῦτης. Τοὺς δῦτες τοὺς φανταζόμενα νέους, αὐτὸς εἶταν ἀσφαλῶς πάνω ἀπὸ τὰ ἐξήντα, ἄσπρο μουστάκι, τὸ πηγούνι χανότανε μέσα στὸ μπροῦντζινο κολᾶρο τῆς φορεσιάς. Δὲ μιλοῦσε, κοιτάζοντας μὲ λοξὲς ματιές, ἀνεπαίσθητες, τὴ δουλειὰ τῶν ἄλλων, δένοντας κι' αὐτὸς προσεχτικὰ τὸ μαρκούτσι. Ὅπως εἶταν θρονιασμένος, ἕνας τέλειος τύπος σύγχρονου Ποσειδῶνα. Ὅταν τέλειωσε ἡ δουλειὰ, ἕνας ναύτης τοῦ ἔφερε τσιγάρο, τοῦ τὸ ἔβαλε στὸ στόμα καὶ τοῦ τ' ἄναψε· ὄλα τοῦτα χωρὶς λέξη· οἱ ἄλλοι δοκίμαζαν τὸ μαρκούτσι· τέλειωσαν, ὅταν τέλειωσε καὶ τὸ τσιγάρο. Τότε σηκώθηκε, κατέβηκε τὴ μικρὴ σκάλα, τοῦ δίδωσαν τὸ κράνος στὸ κεφάλι καὶ χάθηκε στὸ γλαυκὸ νερὸ. Παρακολουθοῦσαμε τὴν κίνηση του ἀπὸ θυθὸ ἀπὸ τὶς μπουμπουληθρες ποὺ ἀνέβαιναν στὴν ἐπιφάνεια. Δὲν ἔμεινε πολὺ, σὲ λίγα λεπτὰ εἶταν ἐπάνω. Τοῦ ξεβίδωσαν τὸ κράνος. Διόλου κουρασμένος, τὸ πρόσωπο του σὰ νὰ γύριζε ἀπὸ τὸ καφενεῖο. Εἶπε αὐστηρά, χωρὶς νὰ φωνάζει: «...τὸ σταυρό σας νὰ πᾶτε νὰ φέρετε τὸ κότερο κι' ὕστερα νὰ μὲ ξανακατεβᾶτε κάτω». Οἱ ἄλλοι μούδιασαν καὶ δὲν εἶπαν τίποτε.

Σάββατο.

Χτὲς ἦρθαν οἱ Δ. — Ἀτμόσφαιρα Ἀθηνῶν: ἀνηυχίες, δυσκολίες τροφίμων, ἐρέσεις ἀποδημίας. Μόλις σὲ πλησιάσει αἰτὸ γίνεσαι μετέωρος σὰν τὴ Μέδουσα τῆς θάλασσας. Θεμέλια φαγωμένα. Ἀκόμη λίγο.

Δευτέρα.

*Ἐφυγαν σήμερα τὴν αὐγὴ εἰς Δ.—, ὄλη ἡ παρέα, ἔφυγε καὶ ἡ Μίνα. Στὶς 6 μὲ ξύπνησαν φωνές:— Ὁ ἥλιος! ὁ ἥλιος!

*Ἀνοιξα τὰ μάτια· στὰ πόδια τοῦ κρεββατιοῦ μου τὸ αἰγινίτικο σαμνὶ (μιὰ μεγάλῃ ἀνοιχτὴ παπαρούνα τριγυριζμένη ἀπὸ πράσινα κλαδιά, χρωματιστὴ πάνω στ' ἀργίλλι), καί, στὸν τοῖχο, οἱ ἀχτίνες τοῦ ἡλίου ποὺ περνοῦσαν παράλληλες μέσα ἀπὸ τὰ παραθυρόφυλλα, ζωγράφιζαν μακρόστενα ἐπίπεδα τριανταφυλλιά. Ἀνοιξα τὸ παράθυρο· στὸ ἀνοιχτὸ πέλγαος, πέρα ἀπ' τὸ Προγυμναστήριο, ὁ δίσκος τοῦ ἡλίου μεγάλος, δαγκωμένος ἀκόμη ἀπὸ τὸν ὀρίζοντα, εἶχε ἕνα χρώμα ποὺ δὲν εἶδα ποτέ μου, τὸ χρῶμα τοῦ χυμοῦ τῶν βατόμουρων, μιὰ ἰδέα πιὸ ἀνοιχτὸ. Ἡ θάλασσα

άταραχτη χωρίς ανάσα. Οί πευκοβελόνες άκίνητες, σαν άγκάθια άκινών στο βάθος καθαρού νερού. Πάνω στη γραμμή του ορίζοντα ένα μαύρο καράβι σύρθηκε σιγά σιγά, όπως στο πανί του Καραγκιόζη, υπογράμμισε αυτό τὸ καταπληκτικό στεφάνι καί χάθηκε. "Έπειτα τακούνια στα σανίδια τῆς σκάλας, βαλίτσες, λέξεις, δάχτυλα — έφυγα δολι. (Τώρα πού γράφω είμαι άκόμη μεθυσμένος, έχω τὸ δυσάρεστο συναίσθημα τού μεθυσμένου — σηκώνω δύσκολα καί σπάνια τὸ μεθύσι). Βγήκα στη θεράντα κατά τῆ θάλασσα, ἡ ώρα εἶτανε πιά 08.30, ὁ ἥλιος ψηλά. 'Αδύνατο νά ξεχωρίσω τὸ φῶς ἀπὸ τῆ σιωπῆ, τῆ σιωπῆ καί τὸ φῶς ἀπὸ τῆ γαλήνη. Κάποτε, κάποτε ἡ ἀκοή ἀγγίζει ἕνα κρότο, μιὰ μακρυνῆ φωνή, ἕνα ψιλὸ τιτίβισμα. "Ὁμως αὐτὰ εἶταν με κάποιον τρόπο κλεισμένα ἄλλου, ὅπως τὸ χτύπημα τῆς καρδιάς σου πού ἔνωθες μιὰ στιγμή κι' ἔπειτα τὸ ξεχνούσες. 'Η θάλασσα δ ἐ ν ε ἰ χ ε ἐπιφάνεια. Μόνο οἱ ἀντικρινοὶ λόφοι δὲν τέλειωναν στῆ γραμμῆ τῆς γῆς, ἀλλὰ τραβούσαν πέρα - κάτω ξαναρχίζοντας μιὰ πιὸ θαμπῆ εἰκόνα πού ἔσβηνε ἀπαλὰ στὸ βάθος ἐνὸς κενού. Αἴσθημα πῶς ὑπάρχει μιὰ ἄλλη πρόσοψη τῆς ζωῆς. (Γράφω δύσκολα, προσπαθώντας νά ἀποφύγω γενικῆς λέξεις, προσπαθώντας νά π ε ρ ι — γράφω αὐτὸ τὸ ἀπερίγραπτο). Τὴν ἐπιφάνεια τὴν καταλάβαινες κοιτάζοντας μακριὰ τὰ κρουπιὰ, ὅταν βουτούσαν, με μιὰ στεγνῆ ἀναλαμπῆ, ὅπως σπάζει ἕνα τζάμι στὸν ἥλιο, ἡ ἀκόμη — ἀργότερα — ὅταν πέρασε κάτω ἀπὸ τὸ σπῆτι μιὰ βάρκα με ἀνεβασμένα καί ἄδεια πανιά καθρεφτισμένα ἀ π ὅ λ υ τ α μέσα στὸ νερό, σαν εἰκόνα σὲ τραπουλόχαρτο. Αἴσθημα πῶς ἂν ἀνοίξει μιὰ ἐλάχιστη χαραμίδα σ' αὐτὸ τὸ κλειστὸ ὄραμα ὅλα μποροῦν ν' ἀ δ ε ἰ ὶ σ ο υ ν ἀπὸ τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ορίζοντα καί νὰ σ' ἀφίσουν γυμνὸ καί μόνο γυρεύοντας ἐλεημοσύνη, τραυλίζοντας λόγια χωρὶς ἀκρίβεια, χωρὶς αὐτὴ τὴν καταπληκτικῆ ἀκρίβεια πού εἶδες. Γύρῃσα στὴν κάμαρά μου, ζαλισμένος, ὅπως εἶπα, σχεδὸν ἀλαφροσκιωτος κι' ἔκλεισα τὰ ἀνατολικά παραθυρόφυλλα, ἀφίνοντας μονάχα τὸ μουντὸ φῶς τοῦ βοριά.

Τετάρτη

Χτὲς καί σῆμερα, στιχουργία. 'Ο Καθάφης περιμένει. Αἴσθημα πῶς ἔχουν σκληρύνει θλιβερὰ τὰ δάχτυλά μου γιὰ τὸ γράψιμο τῶν στίχων. Τοῦς ἔχω ἀφίσει τόσα χρόνια. 'Αποστράτευση, ἀνοικοδόμηση: νόμιζες πῶς εἶταν πόλεμος οἱ δύσκολες περιστάσεις πού θὰ τέλειωναν με κάποια «εἰρήνη». Ξαφνικὰ ἀνακαλύπτεις πῶς ὅλη σου τῆ ζωῆ θὰ τὴν περάσεις ἀνάμαλα. Αὐτὴν ἔχεις, μ' αὐτὴν πρέπει νὰ τὰ βγάλεις πέρα.

Αὐτὸ τὸ φῶς, αὐτὸ τὸ τοπίο, αὐτὲς οἱ μέρες, ἀρχίζουν νὰ με ἀπειλοῦν σοβαρά. Κλείνω τὰ παραθυρόφυλλα γιὰ νὰ μπορέσω νὰ ἐργαστῶ. 'Ανάγκη νὰ προστατευτῶ ἀπὸ τὴν ὀμορφιά, ὅπως οἱ ἐγγλέζοι ἀπὸ τῆ βροχῆ καί οἱ βεδουῖνοι ἀπὸ τὸ χαμσῖνι. Αἰσθάνεσαι τὸ μυαλό σου ν' ἀδειάζει καί ν' ἀλαφραίνει. Σῆμερα κατάλαβα γιὰτι ὁ "Ὁμηρος εἶταν τυφλός: ἂν εἶχε μάτια δὲ θάγραφε τίποτε. Εἶδε κάποτε, γιὰ ἕνα π ε ρ ι ω ρ ι σ μ ἔ ν ο διάστημα κι ὕστερα δὲν ἔβλεπε πιά. Στὴν 'Ελλάδα, ἀλοίμονό σου ἂν θέλεις νὰ βλέπεις ὅλη τὴν ὥρα: πρέπει νὰ μικραίνεις τὸ διάφραγμα, ὅπως στῆ φωτογραφία, ἀλιῶς τὴν παθαίνεις ὅπως ὁ μακαρίτης ὁ Γιαννόπουλος. ("Έχω φυσικὰ ὑπ' ὄψη μου τοὺς ἀνθρώπους πού ὅταν ἔχουν μάτια, βλέπουν).

Πέμπτη. (1 πρωί).

"Son oeil ensorcelé découvrit une Capoue
Partout où la chandelle illumine un taudis".

'Ο Πόρος εἶναι ἡ Καπούη, τὸ κερὶ μέσα στὸ νοῦ μου. Πρέπει νὰ βγῶ ἀπὸ τοῦτα τὰ μάγια καί νὰ στρωθῶ στὸ γράψιμο τῆς διάλεξης μου: ἀλλιῶς θὰ φτάσω στῆ φούρια τῆς 'Αθῆνας με χέρια ἀδειανά.

09.00. Κάπου νεκρώσιμη καμπάνα. Οὐρανὸς συννεφιασμένος σῆμερα. Τόνος Μεγάλης Παρασκευῆς. 'Ο θάνατος, ὁ πόνος, ἡ κακομοιριά, πού πρέπει νὰ εἶναι — καί αὐτὰ — ἀναπότρεπτα μέσα σ' αὐτὸ τὸ φῶς. Εἶπα: ἔχω ὄρεξη νὰ κλάψω. Δὲν εἶπα ψέματα.

'Η λύση, ἂν ὑπάρχει, δὲν εἶναι ποτὲ πίσω, μήτε στὸ σταμάτημα — προχώρησε.

Παρασκευή πρωί.

Χτές πρώτη μέρα κουρασμένος. Ἄπο τὸ πρωὶ γαρμπής. Τὸ φύσημα τοῦ ἀγέρα μέ φέρνει βίαια στὴ Σκάλα: χτές καὶ σήμερα πρωὶ τὸ νησι τ' Ἄη Γιάννη, ἡ σπηλιά καὶ ἡ συκιά: βλέπω καθαρὰ τὸ σχῆμα της, τὰ δεμένα στὸ κάθε κλωναράκι ἀναθηματικὰ κουρέλια.

Γιατὶ γράφει κανεισοιήματα; Γιατὶ, μολονότι εἶναι τόσο μυστικὰ πράγματα (γι' αὐτὸν ποὺ τὰ γράφει) τὰ νομίζει σπουδαιότερα ἀπὸ κάθε τι ἄλλο στὴ ζωῆ; Αὐτὴ ἡ ζωικὴ ἀνάγκη.

Ἔφτιαξα χτές ἀπὸ ἓνα καρύδι καὶ λίγα θαλανίδια μιὰ μικρὴ κούκλα ποὺ τὴν ὀνόμασα Κα Ζέν. Ἄδύνατο νὰ κάνω ἄλλο.

Παρασκευὴ ἑράδι.

Η ΚΥΡΙΑ ΖΕΝ

«Δ ι α β ἄ τ η ς: Κούφια καρύδια: τί τὰ μαζεύεις;

Μ α θ ι ὄ ς: Θέλω νὰ φτιάξω ἓνα ἀνθρωπάκι.

Δ ι α β ἄ τ η ς: Γέρο ξεκούτη, δὲν τὰ παρατάς: σῆκω καὶ πράξε κάτι χρήσιμο».

Contra tempo senza brio

Ἔμεινα χτές τ' ἀπόγεμα
μόνος στὴν κάμαρά μου
τ'ἔχ' ἐπιμογα χαρτιά μου
μ' εἶχαν κουράσει πιά.
Κι' ἔτσι ἀδειανὸ; ἀκούμπ'σα
στ' ἀνώφελο τραπέζι
κοιτάζοντας νὰ παίξει
μιὰ μύγα, νευρικά.

στὸ τζάμι ποὺ μὲ χώριζε
ἀπὸ τὸ φρέσκο ἀγέρα
καὶ ζάρωνε τὴ μέρα.
Στὸ φῶς τοῦ δειλινοῦ
τὰ πύκα τόσο ἀήσυχα
θυμίζανε τὰ χέρια
ψάχνοντας περιστέρια
τὴ νύχτα ἐκείνη ποὺ

ἀγκάλιασα ἀναπάντεχα
σ' ἓνα φριχτὸ κρεβάτι
ποὺ φώτιζε ἡ Ἐκάτη
τὸν Ἔρωτα νεκρὸ.
Τὰ δάχτυλά μου παίζανε
μ' ἓνα κούφιο καρύδι
καὶ μ' ἓνα θαλανίδι
κι' ἔν' ἄλλο πιο μικρὸ

καὶ κάτι βέργες ποὺ ἔκοφα
μαζὶ μ' ἓνα καλάμι.
Σὰ χταποδιοῦ θολάμι
ὁ νοῦς σιγὰ - σιγὰ
ἐνιωθε τὸ ξετύλιγμα
τῶν πλόκαμων ν' ἀνοίγει
ν' ἀπλώνει, γὰ τυλίγει
ἓνα σῶμα κρυφά,

τὰ λυγισμένα γόνατα
τὸ κοιμισμένο τέρας.
Δυνάμονε ὁ ἀγέρας
ἡ σκέψη μου ρηχὴ
χαμῆλωνε χαμῆλωνε
ὄλο πρὸς τὰ κοχύλια
τ'ἔχ' χαραγμένα χεῖλια
τὴν κλειστὴ μουσικὴ

κι' αὐτὰ τὰ μικροπράγματα
ποὺ μὲ τὰ δάχτυλά μου
ταίριαζα, καὶ μακριὰ μου
χανόγ'τουσα, καὶ δὲν
ἀπόμεινε πιά τίποτε
παρὰ λίγο φαρμάκι
καὶ τοῦτο τ' ἀνθρωπάκι
ποὺ λέω Κυρία Ζέν.

Σάββατο.

Χτές τὸ πρωὶ στιχουργία ἄσκησις σ' ἓνα δοσμένο θέμα, πολὺ διδακτικὴ. Τέτοιες ἀσκήσεις χρειάζονται· γιατί ἓνας πιανίστας βαράει τὸ πιάνο του τόσες ὥρες τὴν ἡμέρα;

Χτές, βασιλεύοντας, περίπατος ὡς τοῦ Ω.— Φθινόπωρο. Μπήκαμε νὰ καλησπερίσουμε. Βγαίνοντας, ὁ χειμώνας. Ἀφάνταστη ἡ ταχύτητα τῆς ἀλλαγῆς στὸν τόπο μας.

Γυρίζοντας ἀπὸ τὸ χωριὸ σήμερα μὲ τὰ ψώνια, ἓνας ἄνθρωπος λαϊκὸς μᾶς καλημέρισε. Τὰ πόδια του σχεδὸν γυμνά. Ἄνοιξε κουβέρτα. Τὸ μεσιανὸ δάχτυλο τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ «τοῦ τόφαγε, λέει, τὸ ἄρσενικό, τὸ φαρμάκι ποὺ σκοτώνουν τὶς ἀκρίδες». Μοιάζει νὰ κρῶνει. «Ἐχει ὁ θεός», λέει. Τὸ πρόσωπό του φαίνονταν τρελλὸ ἢ μεθυσμένο. Ἡ ἀπειρη ὑπομονὴ τοῦ λαοῦ.

Πρόβλημα Ζ ἐ ν: Νὰ πάρεις τὴν «Κοιμισμένη» καὶ νὰ τὴ βάλεις στὸ κρεβάτι σου, χωρὶς νὰ χαλάσει μήτε τὸ κρεβάτι, μήτε ἡ κορυφογραμμὴ τῆς «Κοιμισμένης».

Δευτέρα, 28 Ὀκτωβρίου.

Στὸν ὀρίζοντα, στὸ πέλαγος ἓνα καράβι καπνίζει. Ὁ καπνὸς ἀνεβαίνει ἴσια πάνω. Ἡ μέρα κρατᾶ τὴν ἀναπνοή της. Τέτια γαλῆνη ποὺ κάθε κίνηση (ἓνα φύλλο, ἓνας ἦχος, ἓνα πλεύσιμο στὸ κανάλι) θαρεῖς πὼς δὲν τελειώνει· μένει ἐκεῖ γιὰ πολλὴ ὥρα ἐξαρτημένη ἀπὸ τὸ φῶς. Τὸ πρωὶ ἔκοψα ξύλα, ἔπειτα κολύμπησα, εἶναι τώρα 11.00. Γράφω στὴν κάμαρά μου, ποὺ τὴ γέμισα ἴσκους, ὅταν χτυποῦσα σὰ νυχτερίδα, μπερδεμένος σ' ἐπιθυμίες καὶ σχέδια τόσο δύσκολα, σὰν ἓνα πρόβλημα Ζέν. Εἶναι παράξενο (γιὰ μένα) νὰ αἰσθάνομαι αὐτὸ τὸ φλασκὶ γεμάτο «ἰδιωτικά» συναισθήματα, ποὺ λύθηκε τώρα καὶ μὲ κάνει τρελλὸ μὲ αὐτοὺς τοὺς ἀκατάστατους ἀνέμους. Ὅλα αὐτὰ τὰ εἶχα καλὰ κλεισμένα ἔξι χρόνια τοῦ πολέμου, τούλαχιστο ἔξι χρόνια. Τώρα ξεσπᾶνε μὲ τὴν ὀρμὴ μιάς βίαιης ἄνοιξης σὲ κλίματα βορεινά. Ποῦ θὰ συναντηθοῦν ἄραγε μὲ τὸν ἄλλον ἄνθρωπο, ἄς πῶ γιὰ εὐκολία, τὸν ἰστοροποιημένο, ἐκεῖνον ποὺ ἐ κ φ ρ ἄ ζ ε τ α ;

Χαρακτήρες τῶν σπιτιῶν· τὰ σπίτια ἔχουν κι' αὐτὰ τὸ σόι τους. Ἴσως νὰ εἶναι καὶ ὁ Πόρος. Ἐδῶ τὸ κάθε τι μοιάζει νὰ στοιχειώνει κάπως. Φαντάζομαι πὼς δὲν μπορεῖ νὰ κρατήσει κανεὶς γιὰ πολὺ καιρὸ αὐτὴ τὴν κατάσταση. Εἶναι τὸ νησί τῆς Καλυψῶς, πρέπει νὰ τ' ἀφίσεις κάποτε γιὰ τὴν Ἰθάκη, τὴν πέτρινη. Δὲν πρόφτασα νὰ γράψω αὐτὸ τὸ λόγο κι' ἓνας στρατὸς ἀπὸ ἐπαναστατημένα συναισθήματα ἄρχισε νὰ βουίζει μέσα μου: ὁ Ἀντίβας τῆς Καπούης.

Πέμπτη.

Χτές στὸν «Ποσειδῶνα» κι' ἔπειτα στὴ Βαγονιά. Ἡ βορεινὴ θάλασσα ἀκίνητη, σὰν καλοκαίρι. Κολύμπι· τὸ ἀκρογιάλι γεμάτο ξαφρίσματα τῆς θάλασσας (ποτέ μου δὲν εἶδα τόσα πολλὰ) ρίξεις καλαμιῶν, παράξενα γλυμένα ξύλα, φελοῖ, ἓνας παράδεισος παιχνιδιῶν γιὰ μένα. Ἐβαλα στὸ δισάκι μου ἀρκετὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ σιωπηλὰ ἀντικείμενα. Εἶχαμε φύγει στίς 10.00, γυρίσαμε στίς 16.00, καλὸ περπάτημα.

Τὸ ποίημα ποὺ γράφω μὲ ἀπότομες ἀναλαμπές καὶ πτώσεις, σὰν τὸ τζάκι μας ποὺ καίει χλωρὰ ξύλα, μὲ κουράζει κάποτε. Σήμερα πρωὶ γυρίζω ἀπὸ τὶς 07.00 ἀκατάστατος, χωρὶς νὰ σταματήσω, πασπατεύοντας μὲ τὰ χέρια μου, φτιάνοντας ἀντικείμενα ποὺ προσπαθῶ νὰ τοὺς δώσω μιὰ μορφή οἰκειότητος, πελεκώντας μιὰ βέργα κυπαρισσιοῦ ποὺ ἔκοψα χτές. Ἡ μυρωδιὰ αὐτοῦ τοῦ ξύλου, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ του, τὸ χρῶμα του, μὲ γεμίζουν ἀγαλλίαση. Αἴσθημα σπατάλης μὲ τὴ ζωὴ ποὺ κάνω στὴν Ἀθήνα, πολὺ ἔντονο ἀπὸ χτές. Ἐνα ὀποιοδήποτε χωράφι ἐδῶ τριγύρω θὰ μὲ ξανθρώπιζε χίλιες φορές περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀθηναϊκὴ ζούγκλα. Ἐντονη ἀνάγκη (χτές καὶ σήμερα) ν' ἀφίσω ὅλες αὐτὲς τὶς φλυαρίες: ὄχι πιά γιὰ νὰ ἔχω τὸν καιρὸ νὰ γράψω λογοτεχνία, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὀριμάσω καὶ νὰ πεθάνω σὰν ἄνθρωπος.

Βράδι.

Τ' ἀπόγεμα ἔκοψα ξύλα ὡς ποὺ νὰ σκοτεινιάσει. Γύρισα σπῆτι ἰδρωμένος μὲ τὰ χέρια γεμάτα ρετσίνι. Λουτρό, κι' ἔπειτα κάθισα στὸ τραπέζι μου. Τέλειωσα τὸ

ποίημα. Τίτλος: «Κίχλη». Δὲν ξέρω ἂν εἶναι καλὸ. Ξέρω πὼς τέλειωσε. Τώρα πρέπει νὰ στεγνώσει.

Παρασκευή, 14 Νοεμβρίου.

Ἄντιγραφή τῆς «Κίχλης». Ἀπὸ τὶς δέκα καὶ πέρα ἔκοψα ξύλα. Νοέμβρης, καὶ βούτηξα τρεῖς φορές στὴ θάλασσα. Νομίζω ὅτι τὸ τέλος τοῦ ποιήματος δὲν εἶναι κακὸ, γιὰτὶ στηρίζεται καλὰ στὰ δυὸ πρώτα μέρη καὶ γιὰτὶ, κάποτε, προεγγίζει τὴν ἀκρίβεια πού θέλω. Σχετικὰ μὲ τοὺς τελευταίους στίχους αὐτοῦ τοῦ μέρους· τὸ Allegro, ὅπως θὰ τὸ ἴεγα, τοῦτο, παράξενο: Προτοῦ ξεκινήσω γιὰ νὰ κόψω ξύλα, ἄφισα στὸ τραπέζι μου στίχους ἀρκετὰ σκοτεινοὺς (συναισθηματικὰ θέλω νὰ πῶ)· ὁ τόνος σκοτείνιαζε ὀλοένα. Κατεβαίνοντας ἀπὸ τὸ βουνὸ συλλογίστηκα τὴ διδασκαλία τοῦ Basho στὸν Κικακού: Δὲν πρέπει νὰ ταπεινώνουμε τὰ πλάσματα τοῦ θεοῦ, τὸ Χάι—καί πρέπει νὰ τὸ ἀναστρέψεις, ὄχι

Μιά λιμπελούλα,
ἔγαλε τῆς τὰ φτερά:
πιπεριά.

ἀλλά:

Μιά πιπεριά,
βάλε τῆ, φτερά:
λιμπ. λούλα.

Ὅταν ξανάπιασα τὴν πένα ἀνάτρεψα πραγματικὰ τοὺς στίχους πού εἶχα γράψει. Αὐτὸς εἶταν ὁ σωστὸς τόνος.

Σάββατο.

Δὲν ἀποσπάται κανεὶς εὐκόλα ἀπὸ ἓνα ποίημα πού ἔχει τελειώσει· δὲν κόβονται εὐκόλα οἱ κλωστές. Ὅλη τὴ μέρα σήμερα «πασπατεύω» ἀκόμα τὴν «Κίχλη», γυαλίσματα, διορθώματα, συμπλήρωμα μικρῶν τόνων. Αἰσθάνομαι ἀκόμη μωλωπισμένους ἀπὸ τὸ ποίημα. Τράβηξε κάμπωση πύρα τῶν τελευταίων καιρῶν.

Κυριακή.

Κλείνει ἓνας μῆνας πού εἶμαι ἐδῶ. Κατὰ βάθος τὸ φυσικὸ μου πρέπει νὰ εἶναι ἓνας ἄνθρωπος σὰν τὸ Ροδάκη (τοῦ σπιτιοῦ τῆς Αἴγινας) σμιλεύοντας τὸ σπίτι του ὅλη του τὴ ζωὴ. Τὰ ποιήματα θὰ εἶταν τὸ παραπανιστό· τὰ δῶρα τοῦ θεοῦ.

Ἀπὸ προχτὲς χωρὶς ἠλεκτρικὸ, κἀκαν οἱ ἀσφάλειες. Σήμερα ἡ Εὐαγγελία. Τῆς λέμε τὸ πάθημα. Ἀποκρίνεται πολὺ φυσικά: «Σὰς εἶδα στὸν ὕπνι μου στεναχωρημένους· αὐτὸ θὰ εἶταν». Ἡ γλώσσα τῶν ὀνειρῶν καὶ γιὰ τὰ μικροπράγματα. Μαντατοφόροι πού καταδέχονται καὶ τὶς ταπεινὲς δουλειές. Οἱ διανοούμενοι τὰ κάμαν νὰ μιλοῦν μόνον μὲ τὴ σάλπιγγα τῆς Ἱερικῶς ἢ μὲ κλαπαδόρα.

Δευτέρα.

Χτὲς μεσημέρι ἦρθε ὁ Φ.—(ἔφυγε σήμερα πρωί): μαζί του λυσσαλέα ἀτμόσφαιρα τῆς Ἀθήνας. Ὅλη μέρα σήμερα πελεκούσα πρόσωπα πρὸς ξύλα: Ροδάκης.

Τρίτη.

Τὰ κυκλάμινα ὄλο καὶ πιὸ βαθύχρωμα πρὸς τὸ χειμῶνα: μὲ περισσότερὴ «προσωπικότητα».

Κ α τ ἄ θ ἄ ο ς ὁ ποιητὴς ἔχει ἓνα θέμα: τὸ ζωντανό του σῶμα.

Ἐξακολουθῶ νὰ γράφω τὴ μελέτη γιὰ τὸν Καβάφη, πού καταπιάστηκε τὴ Δευτέρα. Θέλω νὰ πῶ ὀριστικὸ γράψιμο. Στὴ μιὰ τὰ ἄφισα ὄλα καὶ ἔπεσα στὴ θάλασσα. Ἡ ἀτμόσφαιρα ἐδῶ δὲ βοηθεῖ τὴν κριτικὴ σκέψη· ὄλα χορεύουν.

Παρασκευή.

Χτὲς, Ροδάκης: ἔφτιαξα τὴ γοργόνα ἀπὸ βένιο. Μεγάλη χαρά.

Ἄπογεμα: φυτᾶει δυνατὸς γαρμπῆς καὶ βρέχει. Ξαφνικὰ τὸ οὐράνιο τόξο στὴν ἀνατολή, κάθετο ἀκριβῶς ἐκεῖ πού θγαίνει ὁ ἥλιος. Στὴ δύση ἓνα μεγάλο παραπέτασμα ἀπὸ κίτρινη φλόγα πρὸς τὸ ἰώδιο, πίσω ἀπὸ τὰ μενεξεδένια βουνά· ἀνάμεσα

ή θάλασσα με τόνους γκριζούς και πράσινους και τὰ σπίτια με καταπληκτική πατίνα σμάλτου.

Σάββατο.

Καταπληκτική μέρα. Ούτε ένα σύννεφο, ούτε μιὰ πνοή. Καπνοὶ τοῦ "Αβελ, ὁλοῖστα κατακόρυφοι. Ἡ θάλασσα, ὅπου τὴν ἀγγίζει ἄνθρωπος, σπάζει καὶ λάμπει σὰν τὸ γυαλί. Τὴ νύχτα, πανσέληνος: ἴδια γαλήνη· μόνο τὸ φῶς εἶναι πράσινο, ἢ μαβὶ πρασινωπὸ: τόνοι αὐγῆς. Ὁ μεγάλος ὄγκος τοῦ βουνοῦ ἀπέναντι με ὄλες τὶς δίπλες του φανερές, καθρεφτισμένους στὴ λιμνοθάλασσα ποὺ χάνεται μέσα στὸν ἴσκιο. Τὰ φῶτα τοῦ Πόρου σὰν κερία. Αἴσθημα κλειστοῦ χώρου, ἀνὸς ναοῦ, ἔδειου, με ἀποχρώσεις ψυχροῦ μαρμάρου στὸ θόλο, ποὺ ἀναδίνει μιὰ τεράστια κατάνυξη. Ἀ ὕ τ ὁ μ πο ρ εῖ ν ἄ σ υ μ β εῖ ὁ π ο υ δ ῆ π ο τ ε, ἔξω ἀπὸ τὴ γῆ, μέσα ἀπὸ τὸ σύμπαν.

Κυριακή, 6.30 πρωί.

Χαράζει. Τὸ χτεσινὸ φεγγάρι πολὺ λαμπρὸ ἀκόμη ἀψηλὰ πρὸ τῆ δύσης.

Ἡ ἀκίνητη εἰκηνισία αὐτῶν τῶν πραγμάτων εἶναι τέτια ποὺ θαρρεῖς πὼς τὸ κλειστὸ σκάφος, κάθε στιγμή, μπορεῖ ν' ἀναποδογυρίσει καὶ νὰ σ' ἀδειάζει μέσα στὴ ρουφήχτρα ἀνάκατα με πέτρες, ξύλα, χρώματα, βάρκες, ὅπως βουλιάζει ἓνα μεγάλο ὑπερωκεάνειο.

Ἄνάγκη νὰ στενέψεις τὸ διάφραγμα ἀκόμη, ἀκόμη, ἀλλιῶς χάνεσαι.

Δευτέρα.

Ὅσο περνοῦν οἱ μέρες αἰσθάνομαι καθαρώτερος.

Ἐξακολουθῶ τὴ μελέτη τοῦ Καβάφη ποὺ βρίσκω δύσκολη κάποτε. Κάποτε τὰ βράδια ἔχω τὴν ἐντύπωση πὼς χάνω τὸν καιρὸ μου. Ὡστόσο αὐτὸς ὁ ρυθμὸς ποὺ ἐπιτέλους βρήκα: ἡ κουρασμένη σκέψη τῆς νύχτας ποὺ γίνεται τὸ πρωὶ μιὰ καινούργια ἰδέα γιὰ πέρα-πέρα.

Κυριακή 24 Νοέμβρη.

Χτὲς βράδι, φοιχτὰ κουρασμένος, διάβασα τῆς Μάρως τὴ μελέτη μου. Τελειωμένη μοῦ φάνηκε ἄνοστη. Σήμερα τὴν ξαναδούλεψα ὅλη μέρα κοιτάζοντας τοὺς ἀρμούς. Τὴν ξαναδιάβασα τῆς Μάρως τὸ βράδι· τέλειωσε κι' αὐτό.

Δευτέρα, 2 Δεκεμβρίου.

Ὁ Δρ Ρωτλάουφ, ἡ Κα Ζέν, ὁ βασιλιάς τῆς Ἀσίνης, ἡ Ἀνδρομέδα, ἔγιναν χτὲς ἓνας σωρὸς στὸ ἐπιπλο ποὺ μοῦ χρησίμευε γιὰ βιβλιοθήκη· εἰκόνα τῆς πολτοποιημένης ἀνθρωπότητας ποὺ πᾶμε νὰ ξαναβροῦμε. Αὔριο φεύγομαι. Προχτὲς τέλειωσα τὴν ἀντιγραφή τῆς μελέτης μου γιὰ τὸν Καβάφη. Ἄν εἶχα καμιὰ σαρανταριά μέρες ἀκόμη θὰ τέλειωνα καὶ τὸ βιβλίο μου καὶ θάφευγε ἀπὸ πάνω μου κι' αὐτὴ ἡ ὑπόθεση. Ἐπί τῳ ἀφίνω τὸν Πόρο με τὴν ἐργασία αὐτὴ καὶ τὴν Κίχλη ποὺ στεγνώνουν ἀκόμη. Τοὺς ἔδωσα πολὺ. Δὲν ξέρω τί ἀξίζουν.

Φεύγω ἀπὸ τὸν Πόρο, ὅπως ἔφευγα τὸ Μάη τοῦ '41 ἀπὸ τὴν Κρήτη πρὸς τὸ ἄγνωστο. Τὴ μεγάλη γαλήνη ποὺ αἰσθανόμουν τώρα τελευταία, τὰ πρωινὰ, ἐδῶ, δὲν ξέρω ἂν θὰ τὴν ξαναβρῶ. Ἴσως νὰ εἶταν ἓνα εἶδος σφετερισμοῦ.

Φεύγω ἀκόμη με ὠρισμένες «ἰδέες» γιὰ τὸ φῶς. Εἶναι τὸ σπουδαιότερο πρᾶγμα ποὺ «ἀνακάλυψα» ἀπὸ τότε ποὺ μῆκη τὸ καρδίι τοῦ γυρισμοῦ στὰ ἑλληνικὰ νερά (Ἰγδρα, Ὀχτώβρης 1944). Κάτι ἀπὸ αὐτὸ ἐκφράζει Ὁ Βασιλιάς τῆς Ἀσίνης, κατὶ καὶ ἡ Κίχλη. Ἄλλὰ δὲν ξέρω ἂν θὰ μπορέσω νὰ ἐκφράσω ποτὲ μου αὐτὸ τὸ βασικὸ, καθὼς αἰσθάνομαι, αὐτὸ τὸ θεμέλιο τῆς ζωῆς. Ξέρω πὼς με τὸ φῶς πρέπει νὰ ζήσω. Πέρα κάτω δὲν ξέρω· δὲν ξέρω ἂν θὰ τὰ καταφέρω. Τὸ μόνο ποὺ κατάλαβα ἐδῶ εἶναι ὅτι κανένα πρόβλημα δὲ λύεται με τὸ σημειωτὸ· πρέπει νὰ τραβήξεις ἐμπρὸς ἢ νὰ σπάσεις.

Προχτὲς εἶδα κάτω ἀπὸ τὸ βορεινὸ παράθυρο μου, δυὸ δειλιὰ λουλουδάκια σὲ μιὰν ἀμυγδαλιά—τὴν πρώτη ἀνθισμένη ἀμυγδαλιά. Στὸ βουνὸ τὰ κυκλάμια γίνονται φύλλα, στὴ θάλασσα τὸ μαβὶ φτερούγισμα τῆς ἀλκυόνας. Εὐχαριστῶ.

(Τέλος)

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ

Τ Ο Κ Ο Μ Μ Ε Ν Ο Χ Ε Ρ Ι

Ἡ γελική ἐντύπωση ἦταν αὐτή: Ὁ Τζώννου αὐτοχτόνησεν ἀπ' τὴν ἀπελπισία του, ἐπειδὴ ἔχασε τὸ ἓνα του χέρι. Ὁ ψυχίατρος ὅμως τοῦ νοσοκομείου εἶχεν ὀρισμένες ἀμφιβολίες. Ἀπ' τὴν ἀσηγήθειαν τῆ νοσοκόμας ἄρχισε νὰ σχηματίζει τὴν ἰδέαν ὅτι τὸ διάδημα τοῦ νεαροῦ ἐκείνου παιδιοῦ δὲν ἦταν αὐτοχτονία, ἀλλὰ κάτι ἄλλο, ἀσύνθητες, πολὺ πιὸ βαθύ, πολὺ πιὸ συγκλονιστικόν.

Ζήτησε περισσύτερες λεπτομέρειες ἀπ' τὴ νοσοκόμα. Ἐδῶσε ἰδιαίτερη προσοχὴ στὸ γεγονός, ὅτι μὰ - δυὸ ὥρες πρὶν ἀπ' τὸ τέλος τοῦ δράματος ὁ Τζώννου παραμιλοῦσε διαρκῶς, καὶ μελέτησε ὅλες σχεδὸν τὶς λέξεις καὶ τὶς φράσεις ποῦ ἔλεγε τὸ νεαρὸ παιδί στὸ παραμιλητό του. Καὶ σιγὰ - σιγὰ, ἡ ἀρχικὴ ἰδέα τοῦ ψυχιάτρου ἐξελίχθη σὲ συμπέρασμα γερό, ποῦ ἀπέκλειε τὴν αὐτοχτονία κι' ἔδινε μιὰ ἄλλη ἐξηγήσιν τοῦ δράματος: Ὁ Τζώννου σκοτώθηκε, ὁ ἴδιος μὲν, ἀλλὰ χωρὶς νὰ τὸ θάλει, καὶ μάλιστα ἐνῶ ἡ ἀγάπη του πρὸς τὴ ζωὴ ἔφθανε στὸ ὑπέρτατον ὕψος. Σκοτώθηκε ἀπὸ μιὰ ἐπιτοὴν ἐνέργειαν τοῦ ὑπαστυειδήτου του. Τὸν ἔλκυε τὸ κομμένο του χέρι. Ἦτανε βύμα τῆς ἔλξης τοῦ κομμένου χεριοῦ του.

Αὐτὴ ἡ ἔλξη ἄρχισε νὰ παρουσιάζεται ἀάλαφρα, ποῦ ὄλεονα γινόταν πιὸ βαρεὰ καὶ πιὸ γοργή. Ὁ Τζώννου ἦταν ξαπλωμένος σ' ἓνα στρώμα τοῦ στρατιωτικοῦ ἐκείνου νοσοκομείου σκεπασμένος, ἀκίνητος γιὰ ὥρες πολλὰς, θαρρεὶς κι' ἦτανε ἤρεμος. Ἐνας ἠλεκτρικὸς λαμπτήρας κρεμόταν στὴ μέση τοῦ θαλάμου. μὰ τὸ φῶς του ἦτανε τόσο ἀσθενικὸ ἀπ' τὸ βαθύ κόκκινο καμυφλάρισμα, ποῦ τὸ νικοῦσε κοντὰ στὰ παράθυρα ἡ ἀχτινοβολία τοῦ φεγγαριοῦ. Ἡ νύχτα ἦταν ἀνοιξιάτικη, καὶ μὲ κανονικὴ συνθήκη θάρπρεπε νὰ προσφέρει τ' ὄραμα μιᾶς γυμνῆς, ὠραίας ἀρτίστιας, ποῦ ζυπνὰ σαρκικὲς ἐπιθυμίας καὶ στοὺς πιὸ γερασμένους.

Θάτανε δέκα στρώματα στὸ θάλαμο ἐκεῖνο ποῦ ἔβρισκονταν στὸ τρίτο πάτωμα τοῦ νοσοκομείου. Κι' ὅλα ἦταν κρατημένα ἀπὸ στρατιώτες ποῦ εἶχαν πληγωθεῖ εἶτε σὲ μιὰ μάχη, εἶτε ἀπὸ ἀεροπορικοὺς βομβαρδισμοὺς. Μὲ κατάστασιν ὅμως ἐχτὸς κινδύνου γιὰ βάρσιν. Ἡ νοσοκόμα καθόταν σὲ κάποια γωνία τοῦ θαλάμου ἐντελῶς ἀπραχτῆ, ἀκούοντας τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ βογγητὰ τῶν ἀρρώστων της, ποῦ εἶχαν ἀποκοιμηθεῖ μὲ τὴ βοήθειαν ναρκοτικῶν φαρμάκων. Καμμιά ἐντύπωση δὲν τῆς ἔκαναν, οὔτε ποῦ κινόνταν κάποτε - κάποτε, νευρικὰ στὸ στρώμα του, διαγύοντας μὴ - δυὸ κραυγὲς ἀγωνίας. Αὐτὰ ἦτανε πράγματα τόσο συνήθισμένα, ἰδίως σ' ἓνα στρατιωτικὸ νοσοκομεῖον.

Μὲ τὶς πολλὰς ὥρες ὅμως, ἄρχισε νὰ τῆς κάνει ἐντύπωση ὁ Τζώννου, ὁ τραυματίας τοῦ πρώτου στρώματος τῆς δεξιᾶς σειρᾶς, ποῦ ἔβρισκονταν κοντὰ στὴν πόρταν ἐξόδου. Τῆς ἔκανε ἐντύπωση γιὰτὶ εἶχε προσέξει πῶς δὲν στέναζε καθόλου καὶ δὲν βογγοῦσε, οὔτε ἐκινετο. Σηκώθηκε ἀπ' τὴ θέση τῆς καὶ πῆγε κοντὰ του. Ἐρρίξε μιὰ ματιὰ στὸ πρόσωπό του, διάκρινε σ' αὐτὸ μιὰ ἀλαφρὴ ἀγώγιμη ἐκφραση, κι' ἀφουγκράστηκε ταυτόχρονα τὴν ἀναπνοὴν του: Λιγάκι γοργή. Ἀσφαλῶς ὅμως, σὲ λίγες μέρες, διαλογίστηκε ἡ νοσοκόμα, τὸ νεαρὸ αὐτὸ παιδί θὰ σηκωθεῖ ἀπ' τὸ στρώμα μὲ ξαναειωμένη ζωρότητα. Θὰ μαράζωνε βέβαια, ἐπειδὴ τοῦλειπε τὸ ἓνα του χέρι. Μὰ στὸ τέλος, κάθε λυπηρὸ συναίσθημά του θὰ κατανικόταν. Σ' αὐτὸ θὰ βοηθοῦσε κι' ἡ στοργὴ τοῦ ράτου καὶ τῆς οἰκογενείας του.

Μὲ αὐτὰς τὶς σκέψεις ἡ νοσοκόμα, κι' ἀφοῦ ἔρριξε ἓνα ἀκόμα στοργικὸ βλέμμα στὸν τραυματία, πῆγε πίσω στὸ κάθισμά της, παραδόθηκε στὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἀγαπημένου της κι' ἔκλεισε τέλος τὰ μάτια, γεμάτη νοσταλγία κι' ἐπιθυμία γιὰ ὕπνον.

Ἡ χειρουργικὴ ἐπέμβασις στὸν Τζώννου εἶχε γίνεϊ πρὶν ἀπὸ δώδεκα περίπου ὥρες. Τοῦκοψαν τὸ δεξιὸ χέρι λίγο πιὸ κάτω ἀπ' τὸν ὄμο γιὰτὶ εἶχε ἀνεπανόρθωτα πληγωθεῖ ἀπὸ ἓκα ἄλλα βόμβαι. Τὴν ὥραν ποῦ ἄρχισε ὁ βομβαρδισμὸς ἔβρισκονταν στὴν καντίνα τοῦ στρατοπέδου του - στὴ Δυτικὴ Ἐρημο, στὰ μετόπισθεν - μαζί μὲ τὸ φίλο του Μπίλλ κι' ἔπαιζε πιάνο. Πιάνο δὲν ἤξερε καθόλου ὁ Τζώννου. Ἀλλὰ, μιὰ ποῦ ἡ καντίνα εἶχε πιάνο διαθέσιμο, βάλθηκε νὰ μάθει, ἔτσι πραχτικὰ, νὰ παίξει τὸ Τυπερέρι. Εἶχε κάνει δυὸ - τρεῖς φορὲς δοκιμὴν προηγουμένως, κι' ἐπὶ τέλους, κούτσιν - στραβά, ἄρχισε νὰ πετυχαίνει τὶς πρώτες νότες τοῦ τραγουδιοῦ. Αὐτὸ τὸν ἐνθουσίασε:

—Ὁχ τὸ μάθω, Μπίλλ! Θὰ δεῖς, σύντομα θὰ μάθω νὰ τὸ παίξω! Καὶ θὰ μάθω κι' ἄλλα τραγούδια... Κι' ὅταν ἐπιστρέψωμε σπῆτι, θὰ κάνω ἐκπληξη... Τί

ώραία, τί ώραία, σὰ θὰ μ' ἀκούει ἡ Μαίρη νὰ παίζω πιάνο στὸ πιάνο της! Κι' ἄς γελᾷ, πού θ' ἀπαίξω πραχτικὰ! Χί, χί, χί!...

—Εὐχομαι νὰ γίνεις ἕνας πραχτικός... Στράους! Τοῦ εἶπε κι' ὁ φίλος του γελώντας, καθώς ἔσπεκε πλάι στὸ πιάνο. Κι' ἔκανε νὰ φέρι το ποτήρι τῆς μύτρας, στὸ στήμα του. Μὰ κείνη τῆ στιγμή ἀκούστηκε ἕνας πολὺ δυνατὸς κι' ὑπόκωφος, σχεδὸν μακρυνὸς κρότος, κι' ὅσοι βρίσκονταν στὴν καντίνα τινάχτηκαν καὶ κοίταξαν ὁ ἕνα τὸν ἄλλο γιὰ μιὰ - δυὸ στιγμές. Κι' ἄκουσαν εὐθὺς μετὰ τὸ κρότο τὴν ἀεροπορικὴ σειρήνα νὰ παίζει. Τότε ἡ ὑποψία τοὺς ἔγινε διαπίστωση: Ἀεροπορικὸς βομβαρδισμός! Τί διάολο, πάλι τὴν πάθανε οἱ παρατηρητές;

Πράγματι, σὲ δυὸ - τρεῖς περιπτώσεις προηγουμένως ἔπεφταν πρῶτα μερικὲς βόμβες, κι' ἡ σειρήνα τοῦ συναγερμῶ ἠχοῦσεν εὐθὺς κατόπι. Μεγάλοι τεχνίτες στὶς ἐπιδρομές τοὺς, αὐτοὶ οἱ Γερμανοί. Ἔρχονται ἀπὸ πάνω σου, ψηλά, τόσο ψηλά, πού δὲν τοὺς παίρνουνε τὰ κυάλια τῶν Βρεττανῶν παρατηρητῶν, οὔτε τὰ θεώρατα ἀκουστικὰ πού στήθηκαν γιὰ νὰ πιάνουν τὸν θόρυβο τῶν ἀεροπλάνων. Πέφτουν οἱ πρῶτες βόμβες, κι' ὕστερα, σὰν τραγικὴ εἰρωνεία, ἤχει ἡ σειρήνα.

Οἱ στρατιῶτες πετάχτηκαν ἀμέσως ἔξω γιὰ τὰ καταφύγια, πού δὲν ἦταν μακρὰ: Κάπου ὀχτῶ μέτρα ἀπ' τὴν καντίνα. Πετάχτηκε κι' ὁ Τζῶννυ ἀπ' τὸ πιάνο, τρέχοντας ἔωπισω ἀπ' τὸν Μπιλλ κι' ἐκφράζοντας ταυτόχρονα, μ' εὐθυμο τόνο, παράπονο στὸ φίλο του γιὰ τὴ διακοπὴ τῆς μουσικῆς αὐτοδιδασκαλίας. Ἀπείχαν μόλις δυὸ - τρία μέτρα ἀπ' τὸ καταφύγιο, ὅτα, συνέβη τὸ κατ' ὄνομα: Ἐπεσε κοτὰ του μιὰ βόμβα. Ὁ Μπιλλ κι' ἕνας ἄλλος φαντάρος θρυμματίστηκαν. Ὁ Τζῶννυ, θὲς ἀπ' τὴν πιεση τοῦ ἀέρα τῆς βόμβας, θὲς γιὰτὶ πήδησε μὲ τὴν ἐτοιμότητα τοῦ ἐνστίχτου, βρέθηκε μέσα στὸ χαράκωμα. Τὰ μάτια του γέμισαν ἄμμο πού ἐξετινάχθη ἀπ' τὸ σκάσιμο τῆς βόμβας. Ἐκανε νὰ φέρι τὰ χέρια, στὰ μάτια γιὰ νὰ τὰ καθαρίσει. Μὰ μονάχα τὸ ἀριστερὸ χέρι τὸν ὑπάκουε. Τὸ ἄλλο δὲν ἐκινεῖτο. Σὰ νὰ μὴ ὑπῆρχε.

Ἐκείνη, τὴν πρώτη στιγμή, ὁ Τζῶννυ καθόλου δὲν ἔνοιωσε, οὔτε πέρασε ἀπ' τὸ νου του ἡ ἰδέα ὅτι εἶχε πληγωθεῖ βαρεῖα στὸ δεξιὸ χέρι. Μέσα στὴν κἀψη πού τοῦφταν τὰ γεμάτα μὲ ἄμμο μάτια, σκέφτηκε μονάχα καὶ διερωτήθηκε: Μυστήριο! Τί συμβαίνει μὲ τὸ χέρι μου; Γιατί δὲν κινεῖται; Τὴν ἀπάτηση ὅμως τοῦ τὴν ἔδωσε ἄσφαφα ἕνας σφοδρὸς πόνος. Ἐφερε τότε τὸ ἀριστερὸ χέρι στὸ δεξιὸ, τὸ ἔψαξε, ἔνοιωσε τὴν παλάμη τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ νὰ γεμίζε ἀπὸ ἕνα ζεστό, πηχτὸ ὑγρὸ, κι' ἄρχισε τότε νὰ κραυγάζει γιὰ βοήθεια καὶ νὰ θρηνεῖ σπασοραχτικὰ, ὕστερικά...

Μεταφέρθηκε στὸ κεντρικὸ νοσοκομεῖο τῆς πλησιέστερης πόλης μὲ τὸ δεξιὸ χέρι ἀριστοτεχνικὰ τυλιγμένο ἀπ' τὶς πρῶτες βοήθειες. Μὰ ἔκλαιε, ἔκλαιε πολὺ ὁ νεαρὸς φαντάρος, καθώς ἦτα, ξαπλωμένος μέσα στὸ νοσοκομειακὸ αὐτοκίνητο. Ὁχι πῶς τὸν πονοῦσε πιά τὸ πληγωμένο χέρι. Ἄς εἶναι καλὰ ἡ μορφή του διοχέτευσαν στὸ κορμί του. Ἀλλὰ αἰσθανόταν πῶς εἶχε χτυπηθεῖ σοβαρὰ καὶ τὸν συντάραζα, ὁ φόβος κι, ἡ ἀγωνία ἀν τὸ χέρι του θ' ἄσθεῖ. Καὶ ἀκόμα, τὸ σι' κ πού δοκίμασε κατὰ τὴν δραματικὴ στιγμή πού πληγώθηκε τοῦ ἔφερε πῶς ἔντονη διάθεση τοῦ γεροῦ θρηνοῦ.

Σὰν ἔφτασε στὸ νοσοκομεῖο δὲν ἄργησε νὰ μάθει τὴν τραγικὴ ἀλήθεια: Λίγο πῶς πάνω ἀπ' τὴ μέση τοῦ δεξιοῦ τοῦ χεριοῦ, τὸ κόκκαλο εἶχε κατασπασθεῖ ἀπ' τὸ βλήμα, ἔμιαζε μὲ σπασμὸν κορμᾶτι ξύλου. Τίποτα ἀπολύτως δὲν μποροῦσε νὰ τὸν σώσει, ἐχτὸς ἀπ' τὴν ἀποκοπή.

—Ὁχι, ὄχι! Σώστε τὸ χέρι μου! Θέλω τὸ χέρι μου! Τὸ χέρι μου! Φώναζε ὁ Τζῶννυ ἀνανεώνοντας ὁλοένα τὴν ἔπιπλημένη φωνή του. Κι' ἔτσι, ἐνῶ διαμαρτυροῦταν κραυγάζοντας καὶ θρηνηώντας, τὸν δέσανε στὸ χειρουργικὸ τραπέζι καὶ τοῦ βάλανε τὸ χλωροφόρμιο...

* * *

Ἦταν πιά μεσάνυχτα περασμένα. Ἡ νοσοκόμα μισοκοιμόταν διπλωμένη στὴν καρέκλα, μὲ τὸ κεφάλι ἀκουμπισμένο ἀνάμεσα στὰ χέρια της, πού σφιζόνταν στὰ φτερά μιᾶς ἄλλης καρέκλας, μπροστά της. Ἀσφαφα ἡ ἀδελφὴ ἀστέναξε, κίνησε λίγο τὸ κεφάλι, τὰ χέρια, καὶ κινήθηκε ἔτσι λιγάκι κι' ἡ προσοτικὴ καρέκλα, κάνοντας ἕνα μικρὸ θόρυβο, σὰν τρίξιμο. Τὸ μικρὸ ἐνεῖνο τρίξιμο πῆγε σπ' αὐτὶ τοῦ Τζῶννυ καὶ τὸν χτύπησε ὡς ἕνας θόρυβος ἀνατριχιαστικός. Τὸ κορμί του τινάχτηκε, κι' ἦταν σὰ νὰ ἔυπνησε ἀπ' τὸν λήθαργο. Τὸ κεφάλι του ἦταν βαρὺ, τεράστιο, σὰ χέτσ, σκοτεινὸ, μὲ ἀνάμεσά του κάτι λευκά, μυστηριώδη πράγματα στρογγύλα, τετράγωνα, τρίγωνα, γραμμὲς ὀριζόντιες, κάθετες, πού κινόνταν ὅλα μαζί μὲ τέτοια τα-

χύτητα, που τούφερναν δυνατή ζάλη και διάθεση έμετο. Κινήθηκε νευρικά στο στρώμα και προσπάθησε ν' ανοίξει τὰ μάτια. Τὰ βλέφαρά του αδυνατούσαν νὰ κινηθούν. Γιατί; Κι' ένοιωσε νὰ ξεκιζούνουν τὸ κορμί του κρούα σχοινιά. "Άρχισε νὰ ιδρώνει.

Γιατί δὲν ανοίγουμε τὰ μάτια; Μὰ νά, που ανοίγουν. Ήταν βαρεία, πολὺ βαρεία τὰ βλέφαρα, γι' αὐτὸ δὲν ἄνοιγαν, συλλογιζόταν, ἔτσι ἀξίιστα ὁ Τζώνου, χωρὶς καὶ νὰ μπορεῖ νὰ διερωτηθεῖ γιὰ τοιοῦτο λόγο ἦταν τὰ βλέφαρα τόσο βαρεία. Κι' ανοίξε τὰ μάτια, μὰ ἔξακολουσε νὰ βρίσκεται σὲ σύγχυση μεγάλη, σ' ἓνα μυστηριώδες πέλαγος. Ἡ λογικὴ του κρυφόκαϊε, ἀδύναμη πολὺ, καλυμμένη ἀπὸ παχὺ στρώμα μαύρης στάχτης.

Μὲ τὸ ἀνοιγμα τῶν ματιῶν του τὰ λευκὰ σχήματα ἀφανίστηκαν. Μὰ τὸ κεφάλι του σὰ νᾶχε τώρα γεμίσει μὲ κίτρινο φῶς. Δυνατὸ κίτρινο φῶς! "Ανατρίχιασε, τὸ κορμί του τραντάχτηκε κι' ἄφισε ἓνα βογγητό, που σὲ λίγο ἐπανελήθη τέσσερεις πέντε φορές, ὀλοένα καὶ πιὸ βαθύ. Τινάχτηκε ἡ νοσοκόμα κι' ἔτρεξε κοντὰ του.

—Κίτρινο φῶς! "Όχι! Δὲν ἔθλω κίτρινο φῶς! "Άκουσε τὸν Τζώνου νὰ λέει, σχεδὸν ψιθυριστὰ, καὶ τὴν τελευταία λέξη τὴ διαδέχτηκε κάτι σὰν τοίλια, λές, λυγμου. Ἐκείνη ἀπόρησε ἀπ' τὰ λόγια του. Τὸ φῶς τοῦ θαλάμου δὲν ἦταν κίτρινο. Ἡταε κόκκινο θαθύ, καὶ τόσο ἀμυδρό, τόσο ἀνάλαφρο ἀπ' τὸ καμουφλάρισμα. Κοίταξε τὰ μάτια τοῦ παιδιοῦ καὶ τὰ εἶδε ἀνοιχτὰ, ἀκίνητα, καρφωμένα στὴ στέγη, κοίταξε μπερδεμένη καὶ τὸν ἠλεκτρικὸ λαμπτήρα.

Ἡ νευρικὴ ἀνιστάτωσή του, διαλογίστηκε, θὰ ἔχει ἐπηρεάσει καὶ τὴν ὄρασή του. Δαλτωνισμός; Κάτι τέτοιο θάνα. Μὰ προσωρινὸ εἶναι, θὰ τοῦ περάσει. Ὅθὰ του περάσουνε ὅλα. συμπεραε ἡ νοσοκόμα. Πολλοὶ τραυματίες ἔρχονται σὸ νοσοκομεῖο μὲ κλωνισμένο καὶ τὸ νευρικὸ τους σύστημα. Ὁ Τζώνου, ἴσως νὰ ὑποφέρει τώρα κάτι περισσότερο ἀπ' αὐτούς, γιατί τὸ παρουσιαστικὸ του δείχνει πὼς εἶναι φύση λεπτή, τρυφερή. Μὰ εἶναι ζήτημα μερῶν μονάχα. Καὶ θ' ἀναλάβει, ὅπως ὄλοι.

Ἐκεῖνος ἐπανελάβε τὸ παραμιλητό του γιὰ τὸ κίτρινο φῶς κι' ἔκανε νὰ σηκωθεί, θαρρεῖς γιὰ νὰ πάει νὰ τὸ σβύσει. Ἡ ἀδελφὴ ἄπλωσε τὸ χέρι της, τόφερε ἀπᾶλὰ στὸ ἀνασηκωμένο κεφάλι καὶ ἔκανε νὰ πέσει σὸ μαξιλάρι.

—Ἡσύχασε, Τζώνου. . . "Άρχισε νὰ τοῦ λέει σιγὰ, γλυκὰ, χαδεύοντας τὰ μαλλιά του. Κλείσε τὰ μάτια. . . Θάνα πιὸ καλὰ ἔτσι. . .

Κι' ἔφερε ἀνάλαφρα τὰ δαχτυλά της στὰ φρύδια του, γιὰ νὰ τὸν κάνει νὰ συμμορφωθεῖ μὲ τὴ συμβουλή της.

"Ἐκλείσε πράγματι τὰ μάτια του ὁ Τζώνου κι' ἔμεινε πάλι ἀκίνητος. Ἡ ἀδελφὴ ἄρχισε νὰ τοῦ ξαναχαϊδεῖ τὰ μαλλιά, κι' ὅσο τὸ χᾶδι προχωροῦσε τόσο τὸ κίτρινο φῶς ἐξαφανιζόταν ἀπ' τὸν ἐσωτερικὸ τυρανικὸ του κύκλο. Μὴ ταυτόχρονα τοῦ φαινόταν ὅτι ἓνα χέρι κόκκινο, μεγάλο, ἔρριχνε κάτι σὰ φύλλα καὶ κάτι σὰ ἀπορροφητικὲς πέννες, νά, σὰ, αὐτὴ που εἶχε ἀγοράσει ἀπ' τὴν καντίνα πρὶ δυὸ μῆνες.

Μιὰ ἀπ' τὶς πέννες ἔπεσε στ' ἀπομεινάρι τοῦ δεξιοῦ χερσιῦ του - σὸ κέντρο ἀκριβῶς τῆς πληγῆς - κι' ὁ Τζώνου τινάχτηκε ἀπὸ μιὰ πολὺ δυνατὴ τσιμπιά. Τὸ κεφάλι του γίνθηκε πάλι τεράστιο, σὰ χάος, καὶ σκοτεινὸ, τὰ φύλλα καὶ οἱ πέννες πήρανε ἓνα κάτασπρο χρῶμα, πλήθαιναν, πλήθαιναν, καὶ στριφογυροῦσαν μὲ ἴλιγγο. Ἡ τσιμπιὰ ἄρχισε νὰ ἐξελίσσεται σὲ πόνου. Ἡ λευκὴ ἀπορροφητικὴ πένα που κόλλησε στὴ θέση ποῦνιε ἡ ἀποκοπὴ στριφογυροῦσε κι' αὐτὴ σὰ ροῦάνι. Ἐνέτειλε φῶς καὶ ξανάγιε σκότες. Τέλος, τὸ μεγάλο, κόκκινο χέρι ξεχάστηκε κι' ἡ πένα χάθηκε. Κάτω ἀπ' τ' ἀπομεινάρι τοῦ χερσιῦ του, ἀπ' τὸ κέντρο τῆς πληγῆς, ἄρχισε νὰ βγαίνει κάτι σὰ νεῦρο, σὰ ἀρτηρία, σὰ χοιρτὴ χορδή.

Τὸν πονοῦσε τώρα ἡ πληγὴ, τὸν πονοῦσε μὲ ὄχι πολὺ. Ήταν ἓνας παράξενος, ναρκωτικὸς πόνος, που ἔπιαε γραμμὴ τὸν ὄμο, ἔξωθε τὸν λαιμο, ἀνέβαινε μεσ' ἀπ' τὴ μύτη, περνοῦσε ἀπ' τὰ μάτια κι' ἄγγιζεν ἓνα σημεῖο που φαινόταν σὰ φεγγάρι σὲ στιγμὲς ὀδικῆς ἐκλειψῆς. Κι' ἀνάμεσά του, τόσο θαμπή, ἡ εἰκόνα τῆς Μαίρης, τῆς ἀγαπημένης του. Κάποτε καὶ μιὰ ρακέτα τένις.

Ὁ Τζώνου παραμίλησε πάλι. Κάτι εἶπε γι' ἀπορροφητικὲς πέννες, γιὰ φεγγάρια μὲ Μαίρη καὶ ροκέτες.

—Ἡσύχασε παιδί μου. . . ἡσύχασε. . . Τοῦ ἐπανελάβε ἡ νοσοκόμα, δίνοντας περισσότερὴ θερμότητα καὶ σὸ χᾶδι της.

Ἐκεῖνος, ὄχι ἀπλῶς δὲν πρόσεξε, μὴ οὔτε κὰν ἄκουσε τὰ λόγια τῆς ἀδελφῆς. Ήταν βυθισμένος σὲ μιὰ σύγχυση μαρτυρικὴ. Προπάντων, ἐκεῖνο τὸ νεῦρο που σχη-

ματίστηκε στ' άπομεινάρι του δεξιού χεριού, για κάπου τέντωσε, κι' έκανε την καρδιά του να χτυπά δυνατά, πολύ δυνατά. Και νά, μιά κραυγή χτύπησε τὸ θαμπὸ φεγγάρι και ξεκαθάρισε λιγάκι, σά μνήμη που ξανάρχεται. Κίνησε τότε ὁ Τζώνου τὸ ἀριστερὸ χέρι για νά πιάσει τὸ δεξί, που δὲν ὑπῆρχε πιά. Μὲ τραγική, κατασκότεινη ἐνέργεια, βάλθηκε νά ψάχνει. "Εφαχε ἐκεῖ που ἔπρεπε νά ὑπάρχει τὸ δεξί χέρι, ἔφαχε καὶ πιὸ κάτω, λὲς καὶ τὸ χαμένο μέλος του βρισκόταν κάπου μέσα στὸ στρώμα καὶ δὲν εἶχε παρὰ νά τὸ βρεῖ καὶ νά τὸ ἐφαρμύσει στὴ θέση του. Μὰ ἐκεῖνο που ἀγγιζε ἦταν μὲ ἄχα τὸ ἀπομεινάρι του χεριού, ἓνα κομμάτι πέντε - ἕξι Ἴντζες, μέσα στοὺς ἐπίδεσμούς, κάτω ἀπ' τὸν ὦμο, πούμοιαζε

— Κομμένη οὐρὰ σκύλλου! Παραμίλησε ὁ Τζώνου. Τὸ χέρι μου, τὸ χέρι μου!

Παραμίλησε τόσο ἀπότομα αὐτὴ τὴ φορά, πούκανε τὴ νοσοκόμα νά ξαφιαστεί καὶ ν' ἀνατριχιάσει. Καὶ τὸ νεῦρο, που τὸ εἶχε δημιουργήσει τὸ ὑποσυνείδητό του μέσα στὴν ἐφιαλτικὴ κατάσταση τῆς σιφορᾶς, ἔκτει ὅταν τὴν ὀλοένα, ἀπ' τὴν ἄκρη τῆς πληγῆς, ἀπ' ἐκεῖ ἀκριβῶς που εἶχε ἀποκοπῆ τὸ χ'ρι, τραβούσε ἔξω ἀπ' τὸ στρώμα. Ὁ Τζώνου ἄρχισε νά αἰσθάνεται μιὰ ἔλξη κατασκότεινη, ἐνὼ τὸ φεγγάρι τῆς μνήμης, ξεδίπλωνε ἓνα σωρὸ εἰκόνες. Τὸ νεαρὸ παιδί ξανάρθε στὶς στιγμὲς τοῦ βομβαρδισμοῦ, τοῦ τραυματισμοῦ του, τῆς χειρουργικῆς ἐπέμβασης, κι' ἀνάμεσα σ' αὐτὲς τὶς στιγμὲς, ἀβλύζαν ταυτόχρονα σκηνὲς ἀπ' τὰ περασμένα του χρόνια.

— Μαμάκα μου, νά το! Τὸ βρήκα ἐγὼ! Νά το, μαμάκα μου!

"Ἔτσι παραμίλησε ἐκείνες τὶς στιγμὲς ὁ Τζώνου. Ὁ θαμπὸς ἑαυτός του ἐξέφραζε ἓνα γεγονός τῶν ἑπτὰ του χρόνων. Ἡ μαμάκα του εἶχε τότε χάσει τὸ διαμαντένιο τῆς δαχτυλίδι κι' ἔφαχε ὅλοι στὸ σπίτι για νὰ τὸ βροῦν. Ὁ Τζώνου, τὸ μικρότερό τῆς παιδί, τὸ βρήκε τὸ ἀφιλότιμο νεκατωμένο μέσα στὰ μικροπράγματα ἐνὸς συρταριού, που μάταια εἶχε ψόξει ἐκεῖ μέσα κι' ἡ μαμάκα του. Καὶ τὸ πήρε τὸ δαχτυλίδι θριαμβευτικά, νά, ἔτσι μὲ τὸ δεξί του χέρι, ἔτρεξε στὴ μαμάκα του, τῆς τῶδωσε καὶ ἐκείνη πήρε τὸ χεράκι του, τῶβαλε μέσα στὶς παλάμες τῆς, καὶ τὸ χάδεψε κι' αὐτὸ καὶ τὸ δαχτυλίδι μὲ τόσο ἐνθουσιασμό, μὲ τόση συγκίνηση. Κι' ἔφαγε μπόλο γλυκὸ ἐκείνη τὴ μέρα ὁ Τζώνου.

'Ακόμα, νά, τὸ δεξί χέρι νά κρατᾶει τὸ πηροῦνι, τὸ κουταλάκι, τὸ μολύδι, κι' ὕστερα τὴν πένα, τὴ ρακέτα τοῦ τένις, κι' ὕστερα νά σφίγγει τρυφερὰ τὴ Μαίρη. Τί τρομερὰ χτυπήματα ἔδινε ὁ Τζώνου στὴ μπάλα μὲ τὴ ρακέτα του. Καὶ - χί, χί, χί! — τὶ γλυκὸ μπατσάκι δέχτηκε μιὰ μέρα στὸ δεξί του χέρι καθὼς ἀγγιξε για πρώτη φορά τὸ βυζὶ τῆς ἀγαπημένης του.

— Θέλω νά βρῶ τὸ χ'ρι μου! Μαίρη, Μαίρη!

Φώναζε πάλι καὶ μιὰ σύσπαση γράφτηκε στὸ πρόσωπό του.

Φαγητὰ, παιγνίδια, γράψιμο, ἀθλήματα, ἀγκαλιέςματα - ὅλα ἐχτελοῦνταν ἀπὸ ἓνα θρίαμβο κινήσεων, μὲ πρωταγωνιστὴ τὸ δεξί του χέρι. Πῶς δὲν τὸ οἶθε τότε; Γιατί δὲν μελετοῦσε, μὲ τὸ ἐλάχιστο ἔστω ἐνδιαφέρον, τὴν ποίηση τῶν κινήσεων που ἀνάβλυζε πλουσιώτερη ἀπ' τὸ δεξί του χέρι; Γιατί δὲν ἔδινε καμμὶ προσοχὴ σ' αὐτὴ τὴν ἀπλὴ, μὰ τόσο βαθειὰ ποίηση; Μὰ πῶς θὰ μπορούσε τότε νά νοώσει αὐτὴ τὴν ποίηση, πῶς; Καὶ πῶς; θὰ ἐμπνεύταν μιὰν ἀπεβέωση τῶν κινήσεων τοῦ δεξιού του χεριού, ἀφοῦ ἐπρόκειτο τότε για κάτι τόσο σύλληδες, τόσο φυσικὸ, ὅπως ἀκριβῶς σείονται τὰ κλαδιὰ σ' ἓνα δέντρο, ὅπως σείονται τὰ κρῖνα ἀπάνω στὸ φυτὸ τους;

Ὁ Τζώνου εἶχε βέβαια ἰδεῖ μερικὸς ἀνθρώπους μὲ κομμένα μέλη. Μὰ ἔεν πολυσκεφτόταν τὴν τραγωδία του. Δεχόταν τὸ θῆμα, κατὰ τὴ πλείστον μὲ ἀόριστες κι' ἐπιπόλαιες σκέψεις, γιατί ἡ ψυχὴ του φτερουγοῦσεν εὐτράπελα στὴ ξέγνοιαστὴ ζωὴ. Μονάχα σὰν τύχαιε νὰ βλεπε κανένα συνάνθρωπο που στὴ θέση τοῦ χαμένου χερ οῦ ἦ ποδιού του ὑπῆρχεν ἐφαρμοσμένο ἓνα ξύλινο, ἢ περιεργεῖα του κεντριζόταν περισσότερο, παρ' ὅλο που κατὰ βάθος δὲν τῶθελε. Τὰ τεχνητὰ αὐτὰ μέλη τοῦ φαίνονταν τόσο ἀποκρουστικά, καὶ ἰδίως στὰ πρώτα παιδικὰ του χρόνια. Καὶ πιὸ ἀποκρουστικὸ ἀκόμα τοῦ φαίνονταν τὸ ξύλινο χέρι, μ' ἐκεῖνο τὸν ἀντιαισθητικὸ, τὸ φρικιαστικὸ γάντζο πουχε στὴν ἄκρη - νά, ἐκεῖ που σ' ἓνα φυσικὸ χέρι υπάρχουν δάχτυλα. Ὁ γάντζος τοῦ προξενούσε φόβο καὶ ἀηδία. Μὰ γρήγορα κατάρρωνε νά στρίβει τὸ βλέμμα του ἄλλοῦ καὶ ν' ἀλλάζει σκέψεις καὶ συνασθήματα.

Τὸ ἀριστερὸ χ'ρι τοῦ Τζώνου σταμάτησε νά ψάχει ἀπὸ μερικὰ λεπτά. Κι' ἔμεινε πάλι ἀκίνητος. Ἐξακολούθησε ὁμως νά στεναίνει συχνὰ καὶ νά παραμιλά σι-

γαλά, προφέροντα; διάφορες φρασούλες που έβγαιναν μές' απ' τὸ μπερδεμένο κύκλο ἀναμνήσεων, σκέψεων, φόβων καὶ ἰλίγγων. Ἡ νοσοκόμα πήγε πάλι στὴ θέση της.

Δὲν πέρασε πολλὴ ὥρα κι' ἕνας σπασμὸς δόνησε τὸ κορμὶ του. Κι' ὕστερα δεύτερος καὶ τρίτος. Ἄν ὁ Τζῶννου ἦτανε δέντρο, θὰ ἔσπριζανόταν ἀσφαλῶς μὲ τὰ τινάγματα ἐκεῖνα. Τὰ στήθεια του τὰ πιάζε τώρα ἕα μεγάλο βάρος - εἶχε τὴν αἰσθησιὴ ὅτι βρισκόταν κάτω ἀπ' τὸ τροχὸ τοῦ βε'ρατου ἐκείνου φορτηγοῦ αὐτοκινήτου ποῦ ἦρθε στὸ στρατόπεδὸ του πρὶ μερικὲς μέρες καὶ ξεφόρτωσε πυρομαχικά. Πῆγε νὰ φωνάξει μὰ ὁ λάρυγγάς του σὰ νάταν κλειστός. Ὁ κρῦος ἴδρωτας τὸν περιέλουε πάλι. Τὸ χάος τοῦ κεφαλιοῦ του μεγάλωσε ἀκόμα πιὸ πολύ. Τὰ συνασθμάτα φούντωναν στὰ ἐνδόμυχά του πιὸ βαθειά, πιὸ σκοτεινά, πιὸ συγχυσμένα. Τὸ νεῦρο ἔβγαλε ὀλοέ·α ἀπ' τὴν πληγὴ, καὶ τὸν ἔλκυε τώρα καθαρά, τὸ κομμένο χέρι: Νὰ τὸ βρεῖ νὰ τὸ πάρει, νὰ τὸ κολλήσει στὴ θέση του. Πῶς! Θάβουαιζε κι' αὐτὸς μὲ κείνου; ποῦ εἶδε μὲ ξύλινο χέρι καὶ μὲ γάντζο; Ἄ, ὄχι, ὄχι! Ὑπῆρχε ἡ λύση: Νὰ πάρει τὸ κομμένο του χέρι!

Μὰ τί νόγινε τώρα τὸ κομμένο του χέρι; Ποῦ νὰ τὸ βάλανε; Ποῦ τὸ θάψαι; Ὡ, ἡ τελευταία χαρά! Ἡ τελευταία χαρά ἦτανε πούπαιζε πιάνο. Τὴ χαρά, τὴ μεγάλη χαρά! Οἱ νότες δὲν ἦταν ἀπ' τὸ πιάνο πούβγαιναν. Ἐβγαίνουν ἀπ' τὸ δεξιὸ του χέρι, ποῦ τώρα τοῦ τὸ ἀφαίρεσαν, ποῦ τὸ θάψανε, μὰ ποῦ; Ποῦ; Δὲν ἤξερε. Μὰ δὲ θάταν δύσκολο νὰ τὸ βρεῖ. Κάπου, σὲ καμμιά γωνιά στὴν αὐλὴ τοῦ νοσοκομείου— σὲ κανένα λάκκο ποῦ ἐκεῖ μέσα θάχουσε ρίξει κι' ἄλλα κομμένα χέρια, πόδια. Κι' αὐτὸ, τὸ δικό του, ποῦ τῶκοψαν μὸλις χτές, βρισκόταν πάνω ἀπὸ τ' ἄλλα καὶ καρτερούσε. Τὸν καρτερούσε νὰ τὸ λάρει καὶ νὰ τὸ κολλήσει ἐκεῖ ἀκριβῶς ποῦ ἦταν πρώτα. Ἀπλώνοντας πάντα μὲ τέντωμα φιδιοῦ παίρνει κατεύθυνση πρὸς τὴν πόρτα, τραβώντας τον στὸ κομμένο του χέρι.

Ὁ πόνο; πού σιωπῆε στὴν ἔκρα τῆς πληγῆς μ' ἔλυσε μὲ γλώσσα βαρειά καὶ μὲ πειστικότητα. Ἐλεγε ὅτι θὰ ἔξαφα ἰζέταν ἀμέσως, ὅταν τὸ κομμένο χέρι ἐπανερχόταν στὴ θέση του. Ἐκεῖνο τὸ φανταστικὸ νεῦρο ποῦ εἶχε δημιουργήσει τὸ ὑποσυνείδητο τοῦ Τζῶννου ἐκτενοῦταν ὀλοένα ἀπ' τὴν πληγὴ, μάκραινε, μάκραινε, καὶ νά! Ἀπλώνοντας πάντα μὲ τέντωμα φιδιοῦ παίρνει κατεύθυνση πρὸς τὴν πόρτα, τραβώντας τον στὸ κομμένο του χέρι.

Τοῦθλε νὰ σηκωθεῖ, ν' ἀκολουθήσει τὴ γραμμὴ τοῦ νεύρου, μὲ ἀντιστάθηκε κι' ἴδρωσε περισσότερο. Γιατί ἀντιστάθηκε; Κατὰ βάθος, ἔπρεπε νὰ σηκωθεῖ. Ἦθελε νὰ σηκωθεῖ. Διότι, ὡφελε νὰ βρεῖ τὸ κομμένο του χέρι καὶ νὰ τὸ κολλήσει ἐκεῖ ποῦ τοῦ τὸ ἀφαίρεσαν. Κι' ἀσφαλῶς θὰ τὸ κολλήσει, καὶ θάβαι εὐτυχισμένο. Τί, θάβαζε ξύλινο χέρι μὲ γάντζο; Ἦθελε τὸ φυσικὸ του χέρι, καὶ τὸ φυσικὸ του χέρι τὸν καλοῦσε. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε πάσχιζε καὶ τὸ ἐκτενοῦμενο νεῦρο. Ἦτανε ὁ πολῦτιμος βοηθὸς του, πούθελε νὰ τὸν ὀδηγήσει γιὰ νὰ τὸ βρεῖ.

Τὰ παραμιλητὰ του γίνηκαν τώρα πιὸ συχνὰ κι' ὁ ἴδρωτας πὸ σπάταλος κατὰκλυζε τὸ κορμὶ του. Ἀπ' τὸ μέτωπό του, τὰ μάγουλά του, κυλούσε γοργά, διαχωρισμένος σὲ μικροσκοπικὰ καὶ φίλεργα αὐλάκια. Ἡ ἀδελφὴ ἔτρεξε πάλι κοντὰ του καὶ τοῦ μίλησε. Μὲ ἐκείνος καθ' ἑλοῦ δὲν τὴν ἄκουσε, καθόλου ξὲν τὴν αἰστάνθηκε. Τὸν τραβούσε τὸ κομμένο χέρι μέσον τοῦ νεύρου ποῦ μεγαλοῦντας ὀλοένα, πέρασε τὴν πόρτα, βγήκε στὴ θεράντα, μ' ἕα τέντωμα θηριώδες.

Ἐνῶ ἡ ἀδελφὴ ἄρχισε πάλι νὰ τοῦ χαϊδεύει τὰ μαλλιά, τὸ νεαρὸ παιδί σηπρήχτηκε στὸ ἀριστερὸ του χέρι, σηκώθηκε ἀπ' τὸ στρώμα κι' ἔφερε τὰ πόδια στὸ πάτωμα. Καὶ πάντα μὲ στεναγμούς, μὲ παραμιλητὰ, καὶ σὶν ὑπωπιτισμένο.

—Ὅτε νὰ βγεῖς ἔξω στὴ θεράντα, Τζῶννου, νὰ πάρεις λίγο ἀέρα; Νὰ βγεῖς λιγάκι ἔξω, θές; Τὸν ρώτησε ἐκείνη.

Μὲ ὁ Τζῶννου τίποτα δὲν πρὸσέξε. Κι' ἡ νοσοκόμα ταυτῆχρεια διαλογιζόταν: Δὲν πειράζει ἂν περπατήσει λιγάκι. Δὲ ὑποφέρει ἀπὸ καμμιά ἀρρώστεια. Τοῦ κόψανε τὸ χέρι, εἶναι ἀκόμα συγχυσμένος ἀπ' τὸ δράμα του καὶ τὸν ληθαργικὸν ὕπνο, κι' ἂν κινηθεῖ λιγάκι θὰ τοῦ κάνει καλὸ. Θὰ διώξει τοῦ ἐπιόλτε, ἕα συνέλθει.

Κι' ἐνῶ ἐκεῖνος στεκόταν στὰ πόδια του, ἡ ἀδελφὴ τὸν πήρε προστατευτικὰ ἀπ' τὸν ἀριστερὸν ὤμο. Ἀρχισε νὰ θηματίζει. Σὲ μιὰ στιγμὴ κίνησε τὸ ὑπόλοιπο τοῦ δεξιοῦ του χεραιοῦ, ἔτσι καθὼς βρισκόταν μέσα στοὺς ἐπίδεσμοι. Τὸν πόνεσε περισσότερο. Μὰ περισσότερο τὸν τράβηξε καὶ τὸ νεῦρο κι' ἄρχισε νὰ βλέπει κά-

που, ὄχι μακριά, τὸ κομμένο του χέρι, μέσα σ' ἓνα ἀμυδρὸ φῶς, νὰ κινᾷει τὰ δάχτυλα καὶ νὰ τὸν καλεῖ.

Βγήκε ἀπ' τὸν θάλαμο μὲ τὴ νοσοκόμα πάντα στὸ πλευρὸ του, καὶ μὲ δήματα ἀργά, μονότονα δήματα ὑπνωτισμένου, πέρασε στὴ θεράντα. Τὸ βλέμμα του διαπερινώντας τὴ γαλάζια νύχτα στάθηκε ὀριστικά σ' ἓνα σημεῖο, ἐκεῖ στὸ βάθος τῆς αὐλῆ· τοῦ νοσοκομείου, κοντὶ σ' ἓνα ζευγάρι κυπαρίσσια. Τὸ νεῦρο ἐκτεινόταν ἐκεῖ, τεντωμένο ἀκόμα πιὸ πολὺ παρά πρῶτα, καὶ τὸν τραβοῦσε ὀλοένα καὶ πιὸ δυνατά. Ὁ Τζῶννυ ἔβλεπε πᾶ καθαρὰ ἐκεῖνο ποῦθελε, καὶ χαμογέλασε. Τέβλεπε! Τὸ κομμένο του χέρι θρισκόταν μέσα σ' ἓνα λάκκο, ἐκεῖ κοντὶ στὰ κυπαρίσσια, ἦταν πάνω ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα κομμένα χέρια καὶ πόδια, τὸ φώτιζε ἓνα βαθύ, κίτρινο φῶς. Τέβλεπε καθαρὰ ποῦ σάλευε, ἔβλεπε καὶ τὰ δάχτυλά του ποῦ τὸν καλοῦσαν.

Πλησίασε τὸ ξύλινο περίφραγμα τῆς θεράντας.

—Πάρε μερ κές βαθειές εἰσπνοές, Τζῶννυ! Μερικές βαθειές εἰσπνοές. Θὰ σέ ὠφελήσουν πολὺ!

Τὸν συμβούλευσεν ἡ ἀδελφή. Ἐκεῖνος ὅμως τίποτα ἄλλο δὲν ἔνοιωθε, παρά τὸ κομμένο του χέρι. Ἡ ἄκρη τοῦ νεύρου χανόταν μέσα στὰ κυπαρίσσια, μὰ τὸ τέντωμά του ἦταν ἀκατανίκητο πιά. Τὸν τραβοῦσε νὰ πλησιάσει στὸν λάκκο, νὰ ξανασιμῆσει μὲ τὸ κομμένο του χέρι. Καὶ τότε, θρίαμβος κινήσεων ξανά!

Τοῦλθε νὰ πεταχτεῖ. Μὰ ἀντιστάθηκε. Γιατί ἀντιστάθηκε πάλι; Περίεργο, γιατί; Δὲν εἶχε παρά νὰ ὀρμήσει καὶ νὰ γίνει ξανά ἓνα μὲ τὸ κομμένο του χέρι. Νάι, νάι! Ἄν τὸ ἀναβάλει, τὸ χέρι του μπορεῖ ν' ἀποθάνει. Τώρα λοιπόν, τώρα, ποῦ εἶναι ἀκόμα ζωντανό. Γιὰ ἰδέ, πῶς κινεῖται καὶ τ.ν καλεῖ.

—Ἐμπρός, προτοῦ νᾶναι ἀργά!

Παραμίλησε ὁ Τζῶννυ γιὰ τελευταία φορά.

Τὸ τραγικὸ γεγονός ἐχτυλίχθηκε μέσα σὲ μιὰ μοάχα στιγμή. Ἐνῶ ἡ νοσοκόμα τὸν ξανασυμβούλευε νὰ πάρει βαθειές εἰσπνοές, ὁ Τζῶννυ, σὰν ἀστραπὴ πήδηξε ἀπ' τὴ θεράντα τοῦ τρίτου πατώματος.

ΚΩΣΤΑΣ ΛΑΒΙΘΗΣ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη: Ὁ Τ.λλο: Ἄγρας στὸ κρεβάτι τῆς ἀγωνίας.

FRIEDRICH LANGER

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

Ο ΧΡΟΝΙΣΤΩΝ ΥΠΟΨΗΦΙΟΣ ΤΟΥ ΒΡΑΒΕΙΟΥ ΝΟΜΠΕΛ *

Δίπλα στον 'Ισλανδόν Hjalldor Laxness τὸ ὄνομα τοῦ Νίκου Καζαντζάκη, τέκνου τῆς ἠρώικης Κρήτης, ἀναφέρεται τὰ τελευταῖα χρόνια ἐπανελημμένα γιὰ τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ βραβείου Νόμπελ στὴ φιλολογία. Καὶ οἱ δυὸ συγγενεῖουν στὴν ἔκφραση, τὴν τόλμη καὶ τὸ στυλ μὲ τὸν Earnest Hemingway, ποῦ θριάμβευσε τὸ 1954 στὴ Στοκχόλμη, καὶ εἶναι βέβαιο πὼς γιὰ τὸ 1955 ἡ ὑποψηφιότητα τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου δὲ θὰ μπορέσει νὰ παραμεριστεῖ.

Ὁ Καζαντζάκης στὶς 18 Φεβρουαρίου γιόρτασε τὰ ἑβδομήντα χρόνια τοῦ κάπου σὲ κάποια πολιτεία, ἀπὸ τὶς πολλὲς ποῦ διαρκῶς γυρνᾷ σὲ συνεχῆ ταξίδια. Τελευταία ἦρθε ἀπὸ τὴ Στοκχόλμη ξεπίτηδες στὴν Mannheim, γιὰ νὰ παρευρεθεῖ στὴν πρεμιέρα τοῦ Δράματός του «Φωτιά στὰ Σόδομα» στὸ ἐκεῖ Γερμανικὸ κρατικὸ Θέατρο. Ἡ παράσταση δὲν ἐσημείωσεν ἐπιτυχία, γιὰτὶ δὲν κατωρθώθη νὰ γίνῃ προσιτὸ τὸ ὅλο νόημα τοῦ ἔργου, ποῦ ἐξελίσσεται δραματικὰ κ' ἀποκορυφῶται σὲ ἓνα πρωτάκουστο διάλογο Θεοῦ—'Ανθρώπου, ἐξ αἰτίας τῆς κακῆς σκηνοθεσίας καὶ τῆς μετάφρασης. Στὸ ἔργο αὐτὸ ποῦ τὸ στάθηκαν πρότυπα ὁ Νίτσε καὶ Sartre νικᾷ ἐν τέλει ὁ Θεὸς κ' ὁ ἄνθρωπος, ἀνάισθητος πιά, φωνάζει «Θεέ μου εἶσαι Παντοδύναμος».

Ὅμως ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἐπιφώνημα δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε μποροῦμε νὰ κρίνουμε τὸ Νίκο Καζαντζάκη. Στέκεται ἀπάνω στὸ ἔδαφος τῆς Χριστιανωσύνης, τὴν προπαγανδίζει λίγο, ζητᾷ ὅμως διαρκῶς τὴν πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῆς: Ἄγάπη, συναντίληψη, ὑπομονή! Αὐτὰ εἶναι τὰ ἰδανικά του. Μονάχα ὅποιος μπορεῖ νὰ σώζει ἄλλους, μπορεῖ νὰ σώσει καὶ τὸν ἑαυτό του. «Δυὸ χιλιάδες χρόνια πέρασαν καὶ ἐξακολουθοῦν ἀκόμα νὰ σὲ σταυρώνουν — Χριστέ μου — πότε θὰ γεννηθεῖς, γιὰ νὰ ζεῖς αἰώνια ἀνάμεσά μας;» — Αὐτὲς καὶ ὅμοιες κουβέντες θρῖσκει ἓνας ἀνάμεσα στὰ ἔργα του, ξεχωριστὰ στὸ βιβλίον του «Ὁ Χριστὸς ξανασταυρώνεται».

Τεράστιο καὶ μοναδικὸ εἶναι τὸ φιλολογικὸ ἔργο τοῦ Ν. Καζαντζάκη, ποῦ γράφει τὰ περισσότερά του ἔργα στὴ Νοελληνικὴ γλῶσσα, τελευταῖα ὅμως μερικὰ καὶ στὴ Γαλλικὴ. Ὁ Καζαντζάκης μετάφρασε στὴ Νεοελληνικὴ τὴ «Θεία Κωμῳδία» τοῦ Dante, τὸ πρῶτο καὶ δεύτερο μέρος τοῦ Φάουστ τοῦ Goethe, τὸ Μάκβεθ τοῦ Σαίξπηρου, λυρικά ἀποσπάσματα Ἰσπανῶν συγγραφέων, ἔξωρα τοῦ Lorea, μὲ τὸν ὁ πῖον τὸσον πνευματικὰ συγγενεῖαι. Τὸ ἐπικὸ τοῦ ἔργο ὅμως συνίσταται στὴ συνέχεια τῆς «Ὀδυσσεΐας» τοῦ Ὀμήρου τὴν «Ὀδύσεια» τοῦ Καζαντζάκη, ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ εἰκοσιτέσσαρα ὁλοζώντανα ποιήματα μὲ περίπου 33,000 στίχους. Αὐτὸ τὸ ἔργο δὲν μεταφράστηκε ἀκόμα στὴ Γερμανικὴ, γιὰτὶ θὰ εἶναι δύσκολο πολὺ ν' ἀποδώσει ἓνας τὴ μεγαλοπρέπεια τῶν λέξεων καὶ τὴ λυρικὴ διάθεση τοῦ ποιητῆ. Ἐὰν ἔδῳ ὁ ὑπομνητικὸς Ὀδυσσεὺς ξεκινᾷ γιὰ τὸ μεγάλο ταξίδι του διασχίζοντας τὴν Ἀφρική καὶ τὸ Νότιο πόλο, ὅπου μέσα στὴν αἰώνια παγωνιά τοῦ ἀνταρκτικοῦ θρῖσκει τὴ γαλήνη.

Μπροστὰ στὸ ἔργο του αὐτὸ, τὰ δράματά του φαίνονται ὑποδεέστερα, γιὰτὶ ἡ δραματικὴ τους πλοκὴ ὑστερεῖ κάπως. Τὰ ἔγραψε σὲ στίχους καὶ πρόζα, μὲ θέματα ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ καὶ Βυζαντινὴ ἱστορία, καὶ στὰ σπουδαιότερα τὸ πρῶτον γυρνᾷ γύρω ἀπὸ τὸ ἀνήσυχο καὶ ἀνικανοποίητο ἐωῶτημα γιὰ τὴ Θεϊκὴ ὑπαρξη. «Χριστὸς» ὀνομάζεται ἓνα τοῦ δράμα καὶ «Ἰουλιανὸς ὁ Ἀποστάτης» ἓνα ἄλλο. «Νικηφόρος Φωκάς», «Μέλισσα», «Καποδίστριας» εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ ἄλλα δραματικὰ ἔργα του.

Ἡ πρόζα τοῦ Καζαντζάκη συγκεντρώνει ὅλα τὰ στοιχεῖα, ποῦ μπορεῖ ἓνας νὰ ζητήσῃ ἀπὸ ἓνα πρῶτης τάξεως συγγραφέα. Ὁ Hemingway καὶ ὁ Faulkner, ὁ Mann καὶ ὁ Maugham ἀναγωνίζονται σήμερα τὸν Ἕλληνα αὐτὸν σὰν ἰσότιμο τους. Ἡ τέχνη τῆς διηγήσεώς του εἶναι εἰς κολόνθη, συγκινητικὴ, ὁμορφὴ καὶ τρογγυλὴ, πλαισιωμένη ἀπὸ θαυμαστὰς εἰκόνες σὲ ἀστραφετέρα, ζωηρὰ χρώματα. Τὰ πρόσωπα γεμάτα ζωὴ. Οἱ περιγραφὲς τῆς φύσης ἀφθαστες. Ἔτσι εἶναι καὶ τὸ τελευταῖον ρομάντζο του ποῦ μεταφράστηκε στὴ γερμανικὴ γλῶσσα «Ἐλευθερία ἢ Θάνατος», ἓνα με-

* Ἄρθρο τοῦ κριτικοῦ Friedrich Langer δημοσιευθὲν στὴ «Winer Zeitung».

γάλο ιστορικό πανόραμα, μία πινακοθήκη από αγώνες κολοσσιαίων διαστάσεων: Οι ήρωικοί αγώνες των Κρητών έναντιον τής Τουρκικής κυριαρχίας. Αγώνες πρωτόγονοι, και φανατισμένοι, με ανδρικό έγωισμό και αγριότητα. Αυτό είναι το στυλ του Καζαντζάκη σ' αυτό το βιβλίο και σε πολλά άλλα του όπου παροτρύνει στον αγώνα και τη σκληρότητα, μα ταυτόχρονα διδάσκει τή Χριστιανική ανεξικακία και αγάπη στον πλησίον. Και ως μη ξεχάσουμε και τον «'Αλέξη Ζορμπά» του, το βίο και την πολιτεία ενός περιπλανώμενου ήδονιστή τής ζωής, ένα βιβλίο γεμάτο από τολμηρές μα ολοζώντανες εικόμες μίας φιλοσοφημένης ζωής.

Ο Καζαντζάκης έσπούδασε νομικά στην 'Αθήνα, και ύστερώτερα γίνθηκε μαθητής στο Παρίσι του φιλοσόφου Henri Bergson. Νέος ακόμα γίνθηκε γενικός διευθυντής του 'Υπουργείου Προνοίας, ύστερώτερα άρχηγός τής ξακουστής έπιτροπής που φρόντισε για τή μεταφορά των προσφύγων από τον Καύκασο. 'Ακούραστος εργάτης τής πένας, γνήσιο παιδί τής πατρίδας του.

Μέσα όμως από τὰ προβλήματα και τīs συμφορές τής πατρίδας του ο Νίκος Καζαντζάκης, που έχει μιὰ βαθειά φιλοσοφική κατάρτιση κι' έχει μορφώσει μιὰ τίμια και ρεαλιστική εικόνα τής παγκόσμιας κατάστασης, βλέπει τὰ προβλήματα όλων των χωρών κι' όλων των ανθρώπων κι' είναι ένας από τους μεγαλύτερους κήρυκες τής σημερινής πραγματικότητας.

Μεταφρ. Δρ. Γ. Ν. ΜΑΡΑΓΚΟΣ

Θ Λ Ι Ψ Η

Τώρα που τὰ χρόνια έχουν βαρέσει τήν καρδιά μου
κι' έχουν δώσει άσπρο χρώμα στα μαλλιά μου,
δὲ μπορώ ν' αγαπῶ.

Κι' αλλοίμονο, σιωπῶ
και μέσα στα χαλάσματα π' ἄφησαν τὰ όνειρά μου,
με δισταγμό, πασπατευτά σπρώχνω τὰ θήματά μου.

Τήν ὥρ' αὐτήν είναι "Ανοιξη και όλα ξανανειώνουν,
ὡς και τὰ χιόνια στα βουνά σιγά, σιγά θά λυώνουν
και όλα ζωντανεύουν

και οί ψυχές ζωηρέθουν,
ὅμως ἐγὼ μένω αὐτός που μ' έχουν κάμει οί καιροί,
με τήν καρδιά τή βαρετή, νά ζήσω, ζωή λυπητερή.

ΝΥΧΤΑ ΤΟΥ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΟΥ

"Έκανε ζέστη σήμερα, μα απόψε είναι δροσιά.

"Η νύχτα είναι ήσυχη και τὸ φεγγάρι λάμπει.
Κοιμάται ὅλο τὸ χωριό κάτω από σκούρα φορεσιά.

"Ένα ἀεράκι που γεννοῦν σιγά τὰ νύχτια θάμπη
μου χαϊδέβει εὐγενικά τὸ δέρμα και εὐφραίνει
τήν κουρασμένη μου ψυχή. Κι' ὁ νοῦς μου ἀνεβαίνει...

Κάποια μέρα ή κάποια νύχτα θ' ἀνεβούμε
στή Σελήνη ή στον "Αρη και θά δοῦμε
ἄλλους κόσμους κι' ἄλλους τόπους,
ἴσως και ἄλλους ανθρώπους.

Δὲ θά πάμε ἐσύ κι' ἐγὼ μα κάποιοι ἄλλοι,
'Αμερικάνοι, ή "Αγγλοι, ή Γάλλοι,

τί πειράζει;

ὁ σκοπός δὲν ἀλλάζει.

"Έξαφνα μες στην ἄπειρη σιγή κάτι βουίζει.

Ψηλά ένα ἀεροπλάνο ἀθέατο μουγγρίζει.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΤΑΥΡΙΝΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

ΑΝΝΑ ΒΑΝΤΙ

«'Αν μιά μέρα ένας μελετητής ἔξυπνος καὶ μὲ καλὴ θέληση θελήσει νὰ ταχτοποιήσει ὀργανικὰ ὅλο τὸ ὕλικὸ πὸν προσφέρει ἡ ἱστορία τοῦ μυθιστορήματος στὴ χώρα μας τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα, πρέπει νὰ ρίξει τὸ φῶς σ' ἕνα ἔργο ἐνδεικτικὸ, ὅπως εἶναι τὸ ἔργο τῆς Μπάντι». Μὲ τοῦτα τὰ λόγια ἀρχίζει τὴν κριτικὴ του γιὰ τὸν «Νόθος»—τὸ περ'ἑξομο βιβλίο τῆς Μπάντι,—ὁ Κάρλο Μπό.

Ἡ Ἄννα Μπάντι εἶναι σήμερα ἀπὸ τίς πρὸ σημαντικῆς μορφῆς τῶν Ἰταλικῶν γραμμάτων. Ἡ τέχνη της, ρεαλιστικὴ, ρομαλέα, δαμασμένη ἀπὸ μιὰ συνεχῆ αἰσθησιμὴ κριτικῆς, μακριὰ ἀπὸ κάθε ὀρασιολογία δίνει ἕνα ἕφος μοναδικὸ σὲ κάθε σελίδα της. Ἡ Μπάντι χαράσσει ἕνα μονάχα δρόμο στοὺς δαυδάλους τῆς λογοτεχνίας, τὸν ἀκολουθεῖ πιστὰ καὶ σοφὰ, γιὰτὶ αὐτὸς εἶναι ὁ δρόμος της. Ρεαλισμὸς καὶ Ἠθικὴ ἔχουν γιὰ κείνην τὴν ἴδια σημασία—καὶ νομίζω πὼς γιὰ τὴν τέχνη της δὲν μένουν πολλὰ ἀκόμα νὰ ποῦμε. Τὴν τέχνη τοῦ λόγου τὴν θεωρεῖ ἀποστολὴ. Ἀποστολὴ θεωρεῖ καὶ τὸ γυναικεῖο φύλο. «Ἡ μητρότητα χαράζει τὴ μοῖρα τῆς γυναίκας καὶ ἀπὸ τὴ φύση ἡ γυναίκα εἶναι προσωρισμένη σ' αὐτήν. Μονάχα πὸν ἀπ' τὸνα μέρος θεοποιεῖται ἡ γυναίκα μὲ τὴν μητρότητα, καὶ ἀπὸ τ' ἄλλο ὑποδουλῶνεται»—εἶναι τὰ λόγια της.

Στὸ φεμινιστικὸ ζήτημα, τόσο ἐπίκαιρο στὴν ἐποχὴ μας, ἡ γνώμη τῆς ξεχωριστῆς προσωπικότητος τῆς Μπάντι ἔχει μεγάλη σημασία. Τὸ βιβλίο της «Οἱ γυναῖκες πεθαίνουν» ἀφῆσε πολλοὺς σκεπτικούς. «Ῥότερα ἀπὸ τόσες χιλιετιρῆδες βλέπουμε τὸν ἄντρα, τὸ μορφωμένο καὶ πολιτισμένο, νὰ περιορίζει τὴ γυναίκα σ' ἕνα εἶδος σκλαβιάς, καὶ νὰ τῆς ἀρνείται ἀκόμα καὶ τὴν πνευματικὴν ἰσότητα». «Στὴν πραγματικότητα εἶναι οἱ ἴδιες οἱ γυναῖκες πὸν δὲ βάσουν στὸ μυαλό τους πὼς μποροῦν νὰ σκεφτοῦν μὲ τὸ δικὸ τους κεφάλι καὶ μποροῦν νάνα οἱ συνεργάτισσες τοῦ ἄντρα. Μὴ ἔχοντας συνείδηση τῶν δικαιωμάτων της ἡ γυναίκα, προδίδει αὐτόματα τὴν ὑπόθεσίν της. Ἐποῦτο εἶναι ἕνα πρόβλημα πὸν πολλὰ λίγοι σταθήκαν νὰ σκεφτοῦν καὶ πὸν δὲν ἔχει λυθεῖ σὲ κανένα μέρος τοῦ κόσμου, μήτε καὶ στὴν Ἀμερική, πὸν ἀπὸ τὴν ἀντροπὴ προπέτεια περάσαν στὴ γυναικεία, πὸν εἶναι καὶ χειρότερη. Ἄν τὸ γυναικεῖο φύλο εἶναι γιὰ μένα μιὰ ἀποστολὴ, εἶμαι μακριὰ ἀπὸ τὸ νὰ σκεφτῶ τὴν μητριαρχία. Τὴν ἰσότητα τὴν ἐννοῶ στὸ πεδὸ τῆς διανοήσεως, καὶ ἂν πρέπει νὰ ὑπάρχει κάποια ἀνισότητα στὶς συνθήκες, αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ ξεπερνάει τὴν ἀνισότητα τῆς ἐπαγγελματικῆς εἰδίκευσεως».

«Ἀστερισμός» εἶναι τὸ ἄλλο βιβλίο τῆς Μπάντι, καὶ τὸ καινούργιο της. «Σήμα κινδύνου στὴ Δίμνη» ἔχει γιὰ πρωταγωνιστὲς τοὺς ἄνδρες, πὸν δὲν παρουσιάζονται ὅμως στὴ σκηνή: τοῖς γυναῖκες παντρεμένες διηγοῦνται τὴ συζυγικὴ τους ζωὴ.

«Ἡ Μπάντι», λέει ὁ Κάρλο Μπό, «δὲν προκαλεῖ τὸν ἀναγνώστη μήτε καὶ τὸν ἀφῆνει λέπτερο στὴν προσωπικὴ μιὰς δικιάς του πραγματικότητος, μὰ τοῦ ἐπιβάλλει μιὰ οδοσία συμπτυχωμένη, ἀπόσταγμα μιὰς μαζῆς ἐργασίας προσέγγισε μέσα ἀπὸ τὰ διάφορα πρόσωπα τῶν πρωταγωνιστῶν της καὶ ἀπὸ τὰ ὕλικά ἀντιεῖμενα ἀπ' τὸνα μέρος, καὶ ἀπὸ τ' ἄλλο μέσα στὸ γενικὸ πλάνο τῆς δικιάς της σύλληψεως, πὸν εἶναι τὸ δικὸ της ποῖσμα ἀπ' ὅπου βλέπει τὸν κόσμο, πὸν εἶναι οἱ ρίζες τῆς πίστεως της καὶ τῆς καθημερινῆς συμπεριφορᾶς της. Ἄς προσεχτεῖ, σὲ παρένθεση, ἡ σημασία ἀπὸνα τέτοιο μάθημα σὲ μιὰ ἐποχὴ ἐγκατάλειψε στὶς πρὸ ἐνδολες συνταγῆς καὶ ἐπαναλήψεις μορφῶν πὸν προέρχονται μηχανικὰ ἀπὸ μιὰ φαινομενικὴ πραγματικότητα».

Τὸ διήγημα «Κακοτυχία» εἶναι ἡ ἀσύγκριτη περιγραφή ἑνὸς φτωχικοῦ χωριοῦ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς νοστορίας τῶν γυναικῶν του. (Μόνον ἐκεῖ, ἀραγε;...)

Μ.Α.

ΑΝΝΑΣ ΒΑΝΤΙ

ΚΑΚΟΤΥΧΙΑ

Λέγανε στὴν Κορόνα—περιφερειακὸ συνοικισμὸ ἀπὸ ἐργάτες καὶ μικροεπαγγελματίες: «Μακριὰ ἀπ' τὸ Μίτσολι», κόσμος πὸν δὲ μπορεῖς νὰ μπιστευτεῖς, καὶ γιὰ νὰ μιλήσουμε ξεκάθαρα, κλέφτες. Κι ὅμως ἀπὸ τὸ Μίτσολι κατάγονταν πολλῆς

φαμίλιες νοικοκυρεμένες με τὸ ζεμπίλι στὴν ὁξώπορτα καὶ τὰ παιδιά σὲ δευτερότερα σκολιά. Κάποια ἀπὸ δάφτες εἶχε κεῖ κάτου μιὰ μάνα ἢ μιὰ θειά, γριούλα ἀεικίνητη ποῦβγαζε ἀκόμα τὸ ψωμάκι τῆς καὶ δὲν εἶχε ἀνάγκη κανέναν. Τούτες οἱ συγγένισες ἐρχόντουσαν ὕστερα τῆς Κυριακάδες, καλόβολες ἂν ἦτανε παιδιά νὰ τὰ φιλέουνε, ἀντὶς γιὰ κινήτογραφο, ἕναν ὠραῖο περίπατο στὴν ἐξοχή—κι' ἐξοχή ἦτανε τούτος ὁ σκονισμένος δρόμος ποῦ πέραγε ἀπ' τὸ Μίτσολι, στενὸς ἀνάμεσα ἀπὸ μικρὰ σπιτάκια, τόσο μικρὰ ποῦ δὲ μπορούσες νὰ σταθεῖς ὄρθιος. "Ὄξω ἀπ' τὴν κάθε ξώπορτα, ἂν τὸ κρῦο δὲν ἦταν ἀνυπόφορο, ἦτανε μιὰ καρέκλα ἢ ἕνας μπάγκος καὶ καθισμένη μιὰ γυναίκα. Καθισμένη, ὁ λόγος τὸ λέει· κάθε νέντε λεφτὰ σηκωνότανε, τώρα γιὰ φωτιά, τώρα γιὰ νερό: γιατί στὸ Μίτσολι τὸ νερὸ δὲν ἐρχότανε στὰ σπιτία κι' ἔπρεπε νὰ τὸ κουβαλᾶνε ἀπὸ τὴ θρύση στὴν πλατεία τῆς ἐκκλησίας. Τούτο τὸ πῆγαιν—ἔλα διασκέδαζε τὰ παιδιά, ποῦ δὲν εἶχανε δεῖ ποτές τους γυναῖκες νὰ τρέχουνε βιαστικές με τὴν γληγοράδα, ὅσο στὸ Μίτσολι—κι οἱ γριές συγγένισες παραβγαίνοντουσαν με τῆς ἄλλες. Κατάληγε νὰ κάθουνται στοὺς μπάγκους τὰ παιδιά, κι οἱ γριές ὄρθιες νάνιστοράνε τὴ ζωὴ τούτης ἢ τῆς ἄλλης γειτόνιας, γεμάτη ἀπὸ ἀπίστεφτες ἀτυχίες. Δίχως ἄλλο, ἀργὰ ἢ γλήγορα, ἢ πρωταγωνίστρια τῆς ἱστορίας θὰ πέραγε, με τὸ σταμνὶ τὸ νερὸ στὸ κεφάλι, ἢ μ' ἕνα φτυάρι θράκα ἀναμένη, παρμένη δανεϊκιά, καὶ γιὰ τὰ παιδιά ἦτανε μιὰ διασκέδαση τούτη, νὰ θρίσκονται ἀνάμεσα σὲ κόσμο ποῦ γνώριζε ὁ ἕνας τὸν ἄλλονε, ἐνῶ στὴν Κορόνα κείνος ποῦ ἔμεινε στὸ τρίτο πάτωμα μόλις ἤξαιρε πόσα παιδιά ἔχει ἡ νοικοκυρὰ τοῦ πρώτου. Πῶς νοιώθανε πρωτεουσianoι, τὰ παιδιά τῆς Κορόνας! Διηγόντουσαν με τὴ σειρά τους γιὰ τὰ θεάματα τοῦ κέντρου, τὸ ἔργο τοῦ τάδε θεάτρου, σὰ νὰ παγαίνανε κάθε Ἰράδι κι ἡ πολιτεία νάτανε τόσο μακρινὴ, ἄφαστη γιὰ τοὺς Μιτσολίτες. Μποροῦσαν κιόλας νὰ λένε ὅ,τι τοὺς κατέβησαν οἱ ἀκροατές ἦταν μονάχα γυναῖκες, καὶ τί γυναῖκες! Χειμῶνα—καλοκαίρι φορόγανε ὅλες τους τὰ ἴδια ρούχα, δὲ θάξαιρες μήτε τί χρώμα ἦτανε, κι εἶχανε ὅλες πάντα τὰ ποδάρια γυμνά, ποδάρια πρισμένα καὶ ξερά σὰν κουτσούρια, κι ὅλα με κισρούς, με τῆς φλέβες χοντρές σὰ σκιοινὰ καὶ τὸ πετσὶ σκαμένο. Σπάνια παρουσιαζότανε ἕνας ἄντρας, καὶ τότες δὲ στεκότανε νὰ πεῖ μιὰ κουβέντα μὰ πέραγε τὸ κατώφλι, κι ἡ γυναίκα ξωπίσω του νὰ τόνε φροντίζει. 'Απ' τῆς γειτόνιας τότες πέραγε, καθὼς λέγανε, ἕνας ἄγγελος κι' ἀκόμα ὕστερα ἀπὸ κάμποσα λεφτὰ ἢ συζήτηση δὲν ξανάναβε με τὴν πρώτη ζωηράδα. Καλησπέρα—καληνύχτα. Τὰ παιδιά τῆς Κορόνας ξαναπαίρνανε τὴ στράτα τοῦ γυρισμοῦ.

Τῆς καθημερινῆς κανένας δὲν πάει νὰ βρεῖ τοὺς συγγενεῖς στὸ Μίτσολι, καὶ τὰ παιδιά μπορεῖ νὰ μὴν ξαίρουν πῶς οἱ γυναῖκοὺλες ἀπὸ κεῖ πέρα κατεβαίνουν ὅλες στὴ χώρα γιὰ νὰ δουλέψουν. 'Η καθεμιὰ τους ἔχει τὴν τέχνη τῆς, μὰ καὶ τὸ νάχεις μιὰ τέχνη κι' ἀπὸ κείνη νὰ μὴ ζεῖς, μπορεῖ νάναί μιὰ πολυτέλεια· τόσο εἶναι σωστὸ αὐτὸ ποῦ οἱ γυναῖκες τοῦ Μίτσολι ἀπὸ τέχνης ξαίρουνε μισὴ ντουζίνα: ξαίρουν ραφτική, μαντάρισμα, κέντημα, μὰ πιότερο ξαίρουν ν' ἀντέχουν στὴ σκάφη καὶ στὸ τραπέζι γιὰ σιδέρωμα, ν' ἀντέχουν γιὰ μέρες ὀλάκερες· καθὼς ἐπίσης νὰ παγαίνουν παραδουλέφτρες, τρεῖς ὥρες ἐδῶ, δυὸ ἐκεῖ. "Ὅταν γυρίζουν σπιτί τους τὸ βράδι, δὲν ξαίρουν ποῦ νὰ βάλουν τὰ ποδάρια τους ἀπὸ τὴν κούραση, ἐνῶ ὕστερα πρέπει νὰ ἐτοιμάσουνε τὸ δείπνο, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ νερὸ καὶ τὴ φωτιά, καὶ νὰ στρώσουν τὰ κρεβάτια, ἂν τὸ πρῶο δὲν εἶχανε καιρὸ νὰ τὰ φτιάξουν. Τους ἄντρες, ὅποια τους ἔχει, τοὺς θλέπεις στὴν πόρτα, ἀκουμπισμένους στὸν παραστάτη νὰ καπνίζουν, ἐνῶ αὐτὲς ξεμακραίνουν κατὰ τὴ θρύση μ' ἕνα κουβὰ στὸ κάθε χέρι. Στὴ θρύση στέκονται μπουλούκια—μπουλούκια, μὰ δὲν ἔχουνε διάθεση νὰ μιλήσουν μήτε γιὰ νὰ γκρινιάσουνε· ἢ τὸ πολὺ—πολὺ νὰ πεῖ καμιὰ τους: διώχτε με τώρα, ὁ Γιάννης πεινάει, ὁ κακομοῖρης κἀεται καὶ μού καθαρίζει τῆς πατάτες. Οἱ ἄλλες σκέφτονται: τυχρὴ ἢ Ἄρζια ποῦ ὁ ἄντρας τῆς τὴ βοηθαί: μὰ λένε μονάχα: καληνύχτα. 'Απὸ τοὺς ξέχειλους κουβάδες τὸ νερὸ ξεπηδάει καὶ βρέχει τὰ ξυλοπάπουτσα, ὁ δρόμος εἶναι ὄλο καοῦδες, κι' ὅταν εἶναι φορτωμένες εἶναι θαῦμα πῶς δὲ στραβοπατᾶνε.

'Εδῶ εἶναι ὁ κόμπος: στὸ Μίτσολι δουλέβουνε λίγο, εἶναι πάντα ἄνεργοι, δὲν ὑπάρχει τέχνη ποῦ νὰ τοὺς ἀρέσει. "Ἐτσι ἦτανε πάντα· θάλεγε καὶ τόχει τὸ γραμμένο τοῦ Μίτσολι, κι ἂν κανένας βγαίνει με μαζεμένο τὸ μυαλό του, νάτονε καὶ κρεβατώνεται ἀπὸ κακιὲς ἀρώστιες καὶ τελειώνει τῆς μέρες του σακατεμένος. Καλύτερα λοιπὸν νὰ τοὺςἔχεις νὰ τοὺς συντηρᾶς γερούς, λένε οἱ γυναῖκες.

Τόνα πάνω στ' ἄλλο, τὰ σπιτία ὅπου κοκκαλώνεις τὸ χειμῶνα καὶ σκάς τὸ κα-

λοκαίρι. Ἡ μιὰ πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλη οἱ γυναῖκες, πρῶι καὶ θράδι. "Ἐτσι κι ἡ Τσεζίρα κι ἡ Βιργινία, κι ἡ Νέλλα κι ἡ Βικεντία κι ἡ Λίντα, φιλενάδες πού ὁ λόγος τὸ λέει, γιατί κάνουνε παρέα στὶς κακοτυχίες τους καὶ τοῦτος εἶναι ὁ δικὸς τους τρόπος νὰ συμπαθιοῦνται.

"Ἄντρες, γιοὶ καὶ θυγατέρες φαίνονται κοινοὶ σὲ ὄλες, τόσο μοιάζουνε, μὰ ἡ καθεμιὰ βλέπει στοὺς δικούς της μιὰν ἐξαίρεση καὶ κρυφὰ συμπονάει τὴς ἄλλες. Τὰ κορίτσια εἶναι σχεδὸν ὅλα καλὰ κι ἐργατικά, μὰ γι' αὐτὰ οἱ μάνες δὲν καμαρῶνουνε ὅσο τὸ νάχουνε βάλει τὸ γιὸ σὲ μαγαζὶ — ἐπιτέλους — μὲ ὄλο τὸ μεροκαματο. "Ἐστερα ἔρχεται ἡ ἡμέρα πού τὸ παιδί δὲ σηκώνεται καὶ λέει πὼς ἔχει μετανοίωσει, πὼς δὲν τοῦ ἀρέσει νὰ κάνει τὸ μαραγκό. Ἡ μάνα τότε χαϊδέβει καὶ πᾶει νὰ κάνει τὴν παραδουλέφτρα, ἡ ἀδελφὴ πιάνει τὸ τελάρο. "Ἐρχονται οἱ μαθητρίες — μιλάμε γιὰ τὴν Κρινούλα, τὴν καλύτερη κεντήστρα τοῦ χωριοῦ — δυὸ δεκαπεντάχρονης γλωμοῦλες, πού ἔχουνε κοντὰ τὰ ἴδια βάσανα τῆς δασκάλας τους. Καὶ οἱ τρεῖς τους μεταχειρίζονται τὶς ἴδιες φράσεις γιὰ νὰ παραπονηθοῦν γιὰ τὸ κρῦο, γιὰ τὴ ζέστη, καὶ τὰ ἴδια χωρατὰ γιὰ νὰ κάνουν λίγο κέφι. Κι οἱ τρεῖς τους κυτάνε κλεφτὰ μὴν περνάει ὁ Κοράντο, ὁ λεγόμενος τῆς δασκάλας Κρινούλας, πού ἀπὸ πέντε χρόνια ὄλο τὴνε παίρνει καὶ τὴν ἀφήνει, κι οὔτε ξαίρεις πότε θὰ μπορούσε νὰ τὴ στεφανωθεῖ, καὶ νὰ τὸθελε ἀκόμα, δίχως τέχνη καὶ ἀφιλος. Τόνη συντηρᾷ ἡ μάνα του ἡ Βικεντία, παντελονοῦ, κι ἀλοῖμονο σ' ὅποιονε τῆς τότε πειράζει, ἕνα παιδί σπουδαγμένο κι ἀδυνατούτσικο, λέει αὐτὴ.

"Ἀπὸ τὴ Μάρτη ὡς τὸ τέλος τοῦ Ὀχτώβρη οἱ κεντήστρες δουλέβουνε στὸ δρόμο, μπροστὰ στὴν πόρτα τῆς δασκάλας, μὲ τὰ τελάρια τους, μὲ τὰ μαξιλασάκια τους καὶ τὶς ἄσπρες ποδιτσές, γιὰ νὰ μὴ λερῶναι τὸ κέντημα· κάθε τόσο μιὰ τους σηκώνεται καὶ πᾶει νὰ τοίψει τὰ χέρια της σὲ σκόνη μαγνησίας γιὰ τὸν ἴδωτα. "Ἐχουνε τὴς πιστές τους ἀρώστιες καὶ τὶς ἀναφέρουνε σὰν τίτλους εὐγένειας: ἀρώστιες γυναικίτες καὶ παμτάλαιες, ἀδενωπάθειες, ἀναιμίες, πονοκέφαλους, στομάχι, πού τὶς γιαιτρέβουνε μὲ τὶς ἐνέσεις τοῦ Λαϊκοῦ Ἰατροῦ καὶ μὲ τὰ γιαιτροσόφια τῶν γερόντων: σκουριά ἀπὸ καρδιά, βοτάνια καὶ κανένα χαϊμαλιῶ δανεικὸ ἀπὸ τὴν κουμπίσα. Μῆτε ὄμως τὸ Λαϊκὸ Ἰατεῖο, μῆτε τὰ χαϊμαλιὰ μπορέσανε νὰ γιαιτρέψουνε τὴ Κρινούλα ἀπὸ τὴν κουφαμάρα της, μιὰ ἀώστια πού τὴν εἶχε ἀπὸ παιδί καὶ κάθε τόσο τὴνε φέρνει στὴν ἀπελπισία μὲ ντελῖρια καὶ σπασμούς: γιατί ἐκεῖνη συλλογίζεται πὼς γιὰ τοῦτο ὁ Κοράντο δὲν ἀποφασίζει νὰ τὴνε στεφανωθεῖ. Πρέπει νὰ τὴνε δεῖς νὰ θρονιάει τὸ κεφάλι στὸν τοῖχο, νὰ ξεπλώνεται καταγῆς, ξερῆ, ἐνὼ ὄλη ἡ γειτονιά μαζεύεται στὸ σπίτι κι ἡ μάνα της, ἂν βρίσκεται ἐκεῖ, ξεφανίζει σὰ δαιμονισμένη καὶ χτυπιέται κι αὐτὴ καὶ πρέπει νὰ τὴνε βαστάν. "Ἄλλος φέρνει δυνατὸ καφέ, ἄλλος χαμόμηλο, ἄλλος κρασί μὲ κίνα κι αὐγὸ γιὰ νὰ πιοῦνε, μὰ κάποια φιθυρίζει πὼς μὰνα καὶ κόρη εἶνε παλαβές — ἀπόδειξη ἡ Τσερίνα ὅταν ἦταν νιά, πού κάθε τόσο ἔπιπε μελάνι καὶ τὴ διάλυση ἀπ' τὰ σπύρτα. "Ἐστερα ὄλα γυορίζουν καθὼς ποῶτα, ἡ Κρινούλα ἡσυχάζει καὶ ξαναγαίνουνε στὴν ξώπορτα τὰ σκαμνάκια μὲ τὶς κεντήστρες.

Πὼς βγήκε καὶ πὼς στέργισσε, μὲ τόσο ἐργατικὲς γυναῖκες, ἡ φήμη τοῦ Μίτσουλι γιὰ κλεφτόποπος, εἶνε ἕνα πράμα πού ξηγιέται μὲ τὴ μανία τους νὰ μὴν ἀφήνουνε τοὺς ἄντρες νὰ παίρνουνε τὰ βάρη καὶ τὶς φροντίδες τῆς οἰκογένειας καὶ τὴν κούρση τοῦ μεροκαμάτου. Περιμένοντας νὰ βροῦνε δουλιὰ πού νάναι τοῦ γούστου τους, τὰ μουνταρέβουνε. Στὴν πραγματικότητα ὄμως πρόκειται γιὰ οὐτὲς τιποτένιες, κοπόπουλα, κουνέλια, τὸ πολὺ - πολὺ κάνα γουρουνόπουλο, μικρολαθρεμπόρια καὶ κάνα χωρατὸ πού κάνουν στοὺς χωριάτες: ἀπὸ τὸ παραθύρι τοῦ σπιτιοῦ στὸν κάμπο εἶναι ἕνα πῆδημα, καὶ τὰ ὑποστατικά δὲν ἔχουνε φράχτες. Πὼς νὰ ξεχωρίσεις τὸ χωρατὸ ἐνὸς παιδιοῦ ἀπὸ τὴ διαβολιὰ ἐνὸς μεγάλου; Οἱ μάνες εἶνε κατάκοπες καὶ τὴ νύχτα πέφτουνε ξερὲς στὸν ὕπνο· ἐξάλλου εἶνε πάντα κείνες πού ἐλάζουν τὰ λεφτὰ γιὰ τὸ σπὸρ σακάκι. Τὶ ἔμορφο παιδί τὶς Κυριακάδες! Δὲν μοιάζει ἀρχοντόπουλο; Ὁ Θεὸς νὰ τὸ προστατέβει! "Ἄν πάλι μέσα στὴ θδομιάδα πέσει ἡ ἐπίσκεψη τοῦ ἀστυνόμου, δὲν ἔχεις τίποτα νὰ φοβηθεῖς, εἶναι ἕνας τζέντλεμαν καὶ τὶς ἔβρει γιὰ γυναῖκες τίμιες: στὰ σπύρτα πού ἔχουνε δουλέψει δὲν ἔχει ποτές λείπει ἕνα βελόνι. Τοῦ δίνουν καρέκλα, καὶ κεινοῦ τοῦ περνάει ἡ διάθεση νὰ ρωτάει, καὶ μαγεύεται νὰ κυτάει τὶς κοπέλες πού κεντάνε, τί ἄξιες πού εἶναι! "Ὅποιος πάλι κατάφερνε νὰ τὶς κάνει νὰ ὀμολογήσουν τὴν ἀλήθεια πέρα γιὰ πέρα, θάβλεπε πὼς γιὰ τὶς γυναῖκες

του Μίτσολι δὲν ὑπάρχει καμιὰ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν ἐξυπνη βούθα καὶ στοῦ ἐμπόριο, καὶ τὸ ἐμπόριο εἶνε δουλιὰ γιὰ τοὺς ἄντρες.

Φορὲς - φορὲς ὅμως, ὕστερα ἀπὸ χρόνια ἀληθείας, ἀκοὺς πὼς κάποιος ἀνοίξε μαγαζὶ κι ἀγόρασε σπίτι καὶ «λαμπρέττα». Ὁχι στοῦ Μίτσολι φυσικά· ἡ μάνα κι ἡ ἀδελφή δὲν μοιράζονται τὴν τύχη του, μένοντας πάντα στὴν τρώγλη τους σὰν καὶ πρῶτα μάβρες καὶ σκοτεινές. Τοὺς φτάνει νὰ μαθαίνουνε πὼς ὁ γιὸς καὶ ἀδερφὸς καλοπερνάει μὲ τὴ γυναίκα του τὴν πρωτευουσιάνια, καὶ μόλις σταματᾶνε νὰ τὸνε χαιρετήσουνε σὰν περνᾶνε μπροστὰ ἀπὸ τὸ μαγαζὶ του. Μὲ τὶς γειτόνισες δὲ σηκῶνουνε μύτη· κείνη ἡ ἐπιτυχία δὲν εἶνε δικιά τους.

Στὸ Μίτσολι, κοντὰ ὅλες οἱ κοπέλες εἶνε ἄτυχες, λιγοστὲς παντρέβονται, ἀκόμα κι ὅταν δὲν ἔχουνε τὸ ἐλάττωμα τῆς Κρινούλας. Ἡ ἱστορία τους εἶνε πάντα ἡ ἴδια, οἱ μάνες τὴνε ξαίρουνε ἀπὸ μπροστὰ καὶ δὲν αὐταπατιούνται. Ἀκόμα κι ἡ κόρη τῆς Βικεντίας δὲν μπόρεσε νὰ κάνει ἐξαίρεση, ἂν καὶ ποτὲ δὲν εἶχε βγεὶ κοπέλα τόσο ζωηρῆ, τόσο πούχε θελήσει νὰ μάθει γράμματα καὶ τῆς φορέσανε τὰ ματογιάλια σὲ κείνα τὰ ἔμορφα γαλάζια μάτια. Ἐ λοιπόν, ἄρχισε νὰ γυρίζει στοῦ σπίτι ἀργὰ καὶ τὴνε γνωρίσανε κιόλας, κουτουπωμένη σ' ἕνα στενὸ μ' ἕνα νεαρὸ: ἐτοῦτος μονάχα εἶνε ὁ τρόπος τῆς ἀγάπης γιὰ τὶς κοπέλες τοῦ Μίτσολι, ποὺ κανέναν δὲν τὶς πέρνει στὰ σοβαρὰ καὶ νὰ τὶς μπάσει στοῦ σπίτι του. Ἐτσι ἔφερε στὴ μάνα τῆς τὸ βάσανό τῆς, καὶ βγήκε ἕνα ἀκόμα παιδί νὰ πηδάει στὴν πλατεία τῆς ἐκκλησίας, ἕνα ἀπὸ τὰ συνηθισμένα παιδιά, χλωμὰ μὲ πρισμένη τὴν κοιλιὰ τους· καὶ κείνη, ἀδύνατη στὴν ὄραση, ἀναγκάστηκε νὰ συνηθίσει νὰ κολλᾶει κουτιά — δουλιὰ πενηρῆ κι ὄχι ταχτική. Ἡ Κρινούλα, παλιὰ ἀραβωνιαστικιά τοῦ ἀδελφοῦ τῆς, τῆς χαρίζει κάθε τόσο μιὰ κομπιναιζόν, ἕνα παλιατσάκι, γιὰ νὰ τὶς δείξει πὼς τὴ λογαριάζει γιὰ κυρὰ. Στὸ Μίτσολι οἱ γυναῖκες δὲν ἔχουν τύχη.

Ἡ Ἰντα, σὰν ἦρθε νὰ μείνει στὸ Μίτσολι, εἶχε πεῖ πὼς ἐκείνη τὴν κακοτυχία τὴνε ἀψηφαί. Ἦταν μιὰ χήρα ὀμορφογυναίκα ποὺ ἀψηφοῦσε τὰ πάντα, μὲ τρία μικρὰ παιδιά· κι ἀμέσως κατάφερε νὰ βάλει τὸ σερνικὸ στοῦ κολέγιο — ἕνα ξανθούλη κατσαρομάλικο πύμοιαζε μὲ κοριτσάκι. Ἐκείνη καταπιανότανε στοῦ ἐμπόριο, καὶ βλέποντάς τῆνε νὰ περπατᾶει καταμεσῆς τοῦ δρόμου μὲ τὸ κεφάλι ψηλὰ καὶ τὸ βλέμμα ἀποφασιστικό, οἱ ἐργάτριες τοῦ Μίτσολι δὲν ξαίρανε τί νὰ ποῦνε. «Ἡ κακοτυχία δὲν μὲ τρομάζει», ἦταν τὸ ρητό τῆς. Τὸ σπιτάκι τῆς ἦτανε θρώμικο κι ἀλλέγρο, παντοῦ κουρέλια ἀπὸ ἀνοιχτόχρωμα μεταξωτὰ, σάρπες, γοβάκια χοροῦ· ἂν καμιὰ κοπέλα μάζευε ἀπὸ κάτου μιὰ κορδέλα, τῆς ἔλεγε: «σ' ἀρέσει;» καὶ τῆς τὴνε χάριζε. Γιὰ χρόνια ἦταν αὐτὴ ἡ ψυχὴ γιὰ νὰ σκαρώνει γιορτούλες, ἐκδρομὲς καὶ κᾶνα χοροῦδάκι. Τὸ Μίτσολι δὲν ἔμοιαζε πιά τὸ ἴδιο. Τὰ ωραῖα τῆς κοριτσάκια μοιάζανε ἀρχοντόπουλα καὶ γιὰ τὸ τίποτα σὲ ἀγκαλιάζανε· μονάχα ποὺ κι οἱ τρεῖς τους, μάνα καὶ κόρες, σὲ βάζανε λιγάκι σὲ σέκψη μὲ κείνα τὰ μάτια τους τὰ λιγάκι τρελλά, ποὺ κυτᾶζανε κατὰματα τὸν κόσμον σὰ νὰ θέλανε νὰ τὸνε φᾶνε. Κεῖνον τὸ σπίτι εἶχε γραμμῶφωνο, ραδιῶφωνο, ἀκόμα κι ἀνεμιστήρα γιὰ τὸ καλοκαίρι, μὲ χάρτινες κορδέλες σ' ὅλα τὰ χρώματα.

Δεκάξη χρονῶν ἡ Τίνα κι ἡ Τζίνα, κάθε μέρα ὄξω, καλοντυμένες, μὲ ψηλὰ τακούνια: πηγαίνανε στὴ σχολὴ κοφτικῆς λέγανε. Οἱ γυναῖκες τοῦ Μίτσολι δὲν εἶναι ἄγγελιοι καὶ, καταλαβαίνετε, δὲν κάνουν νισάφι σὲ τσουχερά σχολία. Στὸ τέλος ὅμως κείνων τῶν λόγων («καλότυχες αὐτές, ποὺ ξαίρουνε, ποὺ ἔχουνε τὸ θάρρος») ἦτανε, πέρα ἀπὸ τὸ σαρκασμὸ, μιὰ ὀμαδικὴ πρόκληση στὴν κακοτυχία. Ὑστερα ὁ Φιορέντοσ βγήκε ἀπὸ τὸ κολέγιο, ὄχι πιά ξανθούλης κατσαρομάλλης, μὰ ἄντρας μὲ κόκκινο δέρμα καὶ τόσο ἀδύνατος, ποὺ νὰ τὸν ἔβλεπες σούρουπο σὲ τρώμαζε. Τὸ νὰ μὴ δουλέβει ἦτανε φυσικό· χτύπαγε ἄσκημα ὅμως σὰν ἀρνιότανε νὰ πάει μὲ τοὺς λιγοστοὺς νέους τῆς γειτονιάς στὸν κινηματογράφο καὶ στὶς ἄλλες ἀντρίκιες διασκεδάσεις. Οἱ ἀδ' ρφές του, ἐνάντια στὶς συνήθειες τοῦ Μίτσολι, τὸνε ξεφτελιζανε, φωνάζοντάς τουε ἀνάξιο. Ἡ γλῶσσα τους ἔκοβε κι ἔραβε· ἐκεῖνος τοὺς τάμελνε ἀπ' τὴν καλὴ, μὰ μὲ δυὸ γυναῖκες ἀποθηριωμένες δὲν τάβγαζε πέρα. Ἡ μάνα καθόταν στὴ φωτιά καὶ δὲν ἀνακατεβότανε, ὄξω ὅμως ἀπ' τὸ σπίτι δήλωνε πὼς τὸ μέλλον τοῦ γιοῦ ἦτανε ἐξασφαλισμένο: ἕνας μεγάλεμπορας, δίχως φαμίλια, θὰ τὸν ἔπαιρνε συνεταῖρο γιὰ νὰ τὸνε κάνει ἀφεντικό τοῦ μαγαζιῦ. Μὲ ὅλη τους τὴν πείρα οἱ γειτόνισες τὴνε πιστέβανε. Καλότυχος ὅποιος ξαίρει, καὶ μπορεῖ, καλότυχος ὅποιος ἔχει τὸ κουράγιο...

Ὁ τελευταῖος καιρὸς τοῦ πολέμου ἦταν μιὰ ἐποχὴ ἀξέχαστη γιὰ τοὺς νεαροὺς τοῦ Μίτσολι· ἡ δημόσια ἀταξία σιγοντάριζε καὶ δικαιολογοῦσε τὶς κλίσεις τους, καὶ σὰ νὰ λέμε τὶς βοήθαγε. Οἱ διαβολικὲς ὁμως στὸ ἐμπόριο ἀνάμεσα σὲ συμμάχους καὶ ντόπιους, δὲ θὰ φτάνανε νὰ γλυκάνουν τὴ σκληρὴ ζωὴ τῶν γυναικῶν, ἂν τὸ σπίτι τῆς χήρας Ἰντας δὲν εἶχε προβλέψει γιὰ ὅλες. Ἰμπρεσαρίους τῆς μάθρης ἀγορᾶς, ὁ Φιορέντσο· συνεργάτες πρώτης γραμμῆς, ἡ μάνα κι οἱ ἀδερφές· κανένας δὲν ξεπατρίστηκε, ἀντίθετα στὸ Μίτσολι ἄνθισε, ἀπὸ δικό τους ἔργο, μιὰ κεντρικὴ ἀγορὰ λαθρεμπόριου ποὺ κυριολεκτικὰ ἀνακούφιζε τὰ φτωχόσπιτα. Περιέργα ἐμπορεύματα μαζεβόντουσαν ἀπὸ παντοῦ· τζήπς καὶ μοτοσυκλέτες σταμάταγαν ἐπιμαχτὰ μπροστὰ ἀπὸ τὴν πόρτα τῆς Ἰντας, πούμενε πάντα μισανοιχτὴ κι ἀπὸ κεῖ ὁ Φιορέντσο μπαίνονόβγαυε μὲ ὀλοκαίνουργα ρούχα, ὀλόμαλλα, καὶ κάτι παπούτσια δερμάτινα, δίσολα, ποῦ ἦταν ἔτοιμος νὰ ξαναπουλῆσει γιὰ τίποτα σὲ πρώτη εὐκαιρία. Οἱ φίλοι οἱ Ἀμερικάνοι ἦταν πολὺ εὐγενικοὶ μὲ ὅλες, τὰ παιδιὰ μασουλάγανε καραμέλες ἀπ' τὸ πρωὶ ἴσαμε τὸ βράδι, ἡ Ἰντα μαγεῖρε·δε κι ἔβαζε τραπέζι σὲ κάθε ὥρα τῆς ἡμέρας, πληρώνοντας στοὺς χωριάτες γι' αὐτὰ καὶ κοτόπουλα ὀποιαδήποτε τιμῆ. Ἡ Τίνα κι ἡ Τζίνα, καταλαβαίνετε, δὲν εἶχανε μιὰ βραδιά λήφτερη, πάντα νὰ χορεύουσαν στὰ κέντρα τῆς πολιτείας, οἱ φίλοι τὶς φέρνανε στὸ σπίτι μὲ αὐτοκίνητο. Σὺμφωνοί, δὲν ἦταν ἕνα πράμα ὠμορφο, ὁμως τὰ συμμαχικὰ κουτὰ ὁ Φιορέντσο τὰ μοίραζε σὰν τοιγάρρα, κι οὔτε βρισκόταν ἄντρας στὸ Μίτσολι ποῦ νὰ μὴν ἔχει πάρει ἕνα καλὸ σακάκι κι ἕνα ζευγάρι παπούτσια. Δίχως νὰ λογαριάσουμε πὼς οἱ γυναῖκες μπορούσαν εὐκόλα νὰ βροῦνε δουλιὰ στὰ συστῖα καὶ στὰ πλυντήρια, καλοπληρωμένες καὶ καλοταϊσμένες. Κεῖνο τὸ χειμῶνα στὸ Μίτσολι ὄλο πιάσανε πετσοὶ πάνω τους.

Ἐ λοιπόν, ἡ κακοτυχία δὲν ἄργησε ναρθεῖ· τόση ἀφθονία δὲν μπορούσε νὰ κρατήσῃ· καὶ ποῖος θὰ μπορούσε ν' ἀναγνωρίσει τὸ Φιορέντσο ὕστερα ἀπὸνα χρόνο: ὦμοι γυρτοί, παντελόνια ξεφτισμένα, νὰ πηγαίνει κάθε πρωὶ στὸ Λαί·ὁ Ἰατρ·ἴο γιὰ τὶς ἐνέσεις κι ὕστερα νὰ πιάνει οὐρὰ γιὰ τὸ βοήθημα. Τόνε βάλανε σὲ σανατόριο· κείνος δὲν ἤθελε νὰ μείνει· πέταγε πιάτα καὶ ποτήρια στὶς ἀδερφές· ὡς κι ἀπεργία τῆς πείνας ἔκανε. Ὡσπου ἡ Ἰντα τόνε ξαναπῆρε στὸ σπίτι, ἐνῶ εἶχε καταλήξει νὰ μπεῖ παραδουλεῖτρα μὲ τὴ μέρα, δίχως πιά πρωτοβουλίες καὶ πρηφάνιες, ὕστερα ποῦ οἱ θυγατέρες τῆς τόχανε σκάσει. Ὡταν καὶ κείνη ἄρχισε νὰ φθίνει ὁ γιαιτρός τῆς τόπε ξεκάθαρα πὼς εἶχε μιὰ κακία ἀρώστια, ἀφοῦ μὲ κείνο τὸ παιδί, ποῦ ἦτανε παλαθὸ νὰ ξεκάνει, δὲν ἤξερε πὼς νὰ τὸ φροντίσει κι ὄλο στὰ μαχαίρια βρισκόντουσαν. Γιατὶ ἐκείνη ἔτρεχε ἀπ' τὴ δουλιὰ λαχανιασμένη νὰ τοῦ μαγειρέψει, καὶ κείνος ἀπ' τὸ κρεβάτι, μὲ κλειστὰ μάτια, τῆς πέταγε τὴ σούπα καὶ ζήτηγε μπιφτεκία. Ὡσπου μιὰ μέρα ὁ Φιορέντσο σηκώθηκε μὲ πυρετὸ, δῆχοντας καὶ τρεκλιζοντας, καὶ βγήκε ἀπὸ τὸ σπίτι. Γιὰ δυο-τρεις μέρες χανότανε πολλὲς φορές· κοιμότανε στὶς καλύβες τῆς ἀκροποταμιάς μὲ μιὰ παλιογυναίκα.

Ὡταν διαβάσανε στὶς ἐφημερίδες πὼς ἡ πνιγμένη τοῦ Πόντε Γαριμπάλντι ἦταν ἡ ἄμοιρη ἡ Ἰντα, πούχε ριχτεῖ ἀπὸ κεῖ μιὰ νύχτα μὲ βροχὴ ἀπὸ ἀπελπισία, ἡ εἶδηση δὲν ἔκανε ἐντύπωση στὸ Μίτσολι· τώρα πιά ἡ θύμηση τῶν μεγάλων ζωηρῶν ματιῶν τῆς δὲν ἔρχονταν σὲ ἀντίθεση μὲ ὅσα ὁ καθέννας ἤξαιρε γιὰ τὴν κακοτυχία τῆς. Ἀκόμα μιὰ φορὰ οἱ γυναῖκες εἶπανε πὼς εἶχε δίκιο, «καλότυχη αὐτὴ ποῦ ἤξαιρε, κι εἶχε μπορέσει, κι εἶχε τὸ κουράγιο».

Τὸ Μίτσολι εἶνε σὸδρόμο τοῦ λόφου· ὅταν φτάνεις στὴν κορφή χαίρεσαι μιὰ ὠραία θεὰ στὶς δυὸ πλαγιὲς τοῦ λόφου· στ' ἀριστερὰ ἡ πολιτεία μὲ καμπαναριά, τρολούς καὶ πύργους· δεξιὰ ἡ κοιλάδα καταπράσινη καὶ γαλήνια· στὴ μέση ἕνα ὀμορφο κοκκινωπὸ χωριοδάκι· μακριὰ τὰ γαλήνια βουνὰ, μὲ τὰ τζάμια τῶν χωριῶν σὰ διαμάντια. Τοῦτος εἶνε τὸ καλοκαίρι ὁ περίπατος γιὰ τὶς κεντήστρες, καὶ μένουσαν αὐτοῦ ὥσπου νὰ νυχτώσει καὶ δοῦνε νὰ φωτίζεται γιορτάσιμα ἀπὸ μύρια φῶτα ἡ κοιλάδα. Κάποια ἀπ' ὅλες τους ἀρχίζει νὰ τραγουδάει, μὰ ὄχι τὰ μοντέρνα τραγούδια· κείνα τὰ παλιὰ πούχουνε μάθει ἀπὸ τὶς κυροῦλες τους ποῦ ζῆσαν καὶ πεθάνανε χωριάτιες στὰ βουνὰ. Τὸ πιὸ συνηθισμένο ἱστοράει «πῆγε στὸ δάσος ἡ βασιλοπούλα — καὶ στὸν πύργο δὲ γύρισε πιά — δὲ γύρισε πιά». Φαίνεται ἀνόητο· ὅταν ὁμως ἡ ἠχὼ ἀπ' αὐτὸ τὸ παράπονο συναντᾷ στὸ λιβάδι τὸν ψίθυρο τῶν γριλῶν καὶ σβῆνει μαζί του, ἡ κάθε κοπέλα νοιώθει νὰ ξηραῖ τὰ μυστικὰ τοῦ δάσους, τοῦ πύργου καὶ μιὰς ὠραίας ἀγάπης ποῦ κρατᾷ γιὰ ὄλη τὴ ζῆση....

Μεταφρ. ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΔΑΛΜΑΤΗ

Τ Ε Λ Λ Ο Σ Α Γ Ρ Α Σ *

«Ήταν, μὲς στὸν κόσμο, ἕνα παιδί
ὄλο δε λια κι ὄλο ἀνορεξιά,
τὰ παλιὰ τὰ σπιτία, τὴ σπουδὴ
ἀγαποῦσε, καὶ τὴ μοναξιά».

T. ΑΓΡΑΣ. [«Καθημερινή»]

Κάθε φορά που πήγαινα στην Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη νὰ διαβάσω ἢ νὰ συμπληρώσω κάτι σχετιζόμενο με τὶς ἐργασίες μου, τὸ εἶχα συνήθεια νὰ ρίχνω πρῶτα μιὰ ματιὰ στὸ γραφεῖο τοῦ κ. Μάργαρα γιὰ νὰ δῶ τὸν Τέλλο Ἄγρα καὶ νὰ τὸν καλημερίσω. Τὸ ἀληθινὸ τὸ ὄνομα ἦταν Εὐάγγελος Ἰωάννου. Σηκωνόταν ἀμέσως μ' αὐτὴ τὴ δειλὴ εὐγένεια ποὺ τὸν χαρακτήριζε κι ἔβγαине στὸ διάδρομο ὅπου ἀνταλλάξαμε λίγα λόγια, ἢ τοῦ διάβαζα κάτι δικό μου γιὰ ν' ἀκούσω πάνω σ' αὐτὸ τὴ γνώμη του. Ἦταν πάντα πρόθυμος κι εὐγενικός μαζί μου ὅπως καὶ με ὄλους ὅσοι τὸν γνώριζαν ἀπὸ κοντά. Μοῦ μιλοῦσε με τὴ σιγανὴ ἀλλὰ γεμάτη παλμὸ φωνῆ του καὶ τὸ βαθυστόχαστο βλέμα του, ἔτσι καθὼς τ' ἀκούμπαγε ἀπάνω μου με λεπτὴ διάκριση καὶ προσοχή, ἔνιωθα μαζί νὰ τὸ φωτίζει καὶ μὴ ἀπέραντη καλωσύνη καὶ μ' ἀβρότητα ψυχῆς ποὺ με γέμιζε ἡρεμία κι ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτό μου.

Γιατὶ αὐτὸ ἦταν τὸ μυστικὸ θέλητρο, τὸ κύριο γνώρισμα τοῦ Ἄγρα. Ἡ πραότητα συνδυασμένη με τὴ φιλοσοφικὴ βαθύνοια, κ' ἡ ἡμερωσύνη με τὴν κριτικὴ ἀναλυτικὴ σκέψη τοῦ ἀληθινὰ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἀγνοῦ κ' αἰσθαντικοῦ ποιητῆ. Μ' αὐτὴ τὴν ψυχικὴ γοητεία του, καὶ χῶρια ἀπὸ τὴ πνευματικὴ του ἀξία ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ λεπτότερα σύγχρονα ποιητικὰ καὶ κριτικὰ πνεύματα τῆς ἐποχῆς μας, ὁ Τέλλος Ἄγρας εἶχε κερδίσει τὴ βαθύτατη ἀγάπη καὶ τὴν ἐκτίμηση ὄλου τοῦ διανοούμενου μας κόσμου.

Σ' ὅλ' αὐτὰ νὰ προσεέσουμε ἀκόμη ὅτι ὁ Ἄγρας εἶχε μείνει στὰ αἰσθήματα ἕνα μεγάλο ἀληθινὰ παιδί, μελαγχολικὸ κι ὄνειροπόλο ὅπως τὸ λέει κι ὁ ἴδιος σ' ἕνα του τραγοῦδι:

Ἄχ, ἔμεινε ὁ νοῦς μου ἐμένα
στὶς παιδιάστικες συλλογές
καὶ στὰ τραγοῦδια τὰ χαμένα
στὶς νύχτες, στὶς ἀστροφεγγιές,
μὲς τὰ φωλιάσματα τὰ ξένα.

Κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1944 πήγα πάλι στὴ Βιβλιοθήκη καὶ κατὰ τὴ συνήθειά μου, ἀναζήτησα τὸν καλὸ μου φίλο. Τότε μ' ἐκπληξή μου ἔμαθα πὼς ἦταν «τραυματίας» στὸν Εὐαγγελισμό. Μὴ ἀδέσποτη σφαῖρα τὸν πλήγωσε στὸν ἀστράγαλο, ἐν ἀπόγευμα, σὰ βρέθηκε στὸ δρόμο ἀπάνω στὴν ὥρα μιᾶς συμπλοκῆς. Ὅταν ἔμαθα τὴν κακὴ τούτην εἶδηση εἶχαν κιόλας περάσει δεκάξι μέρες ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ χτυπήθηκε. Πήγα τὸ ἴδιο ἀπόγευμα στὸ νοσοκομεῖο. Τὸν ἤρα πολύ στενοχωρημένο γιὰ τὸ ἀτύχημά του καὶ γιατί — καθὼς μοῦ εἶπε — δὲν τοῦ εἶχαν βγάλει ἀκόμη τὴ σφαῖρα ἐνῶ εἶχε πόνους καὶ πυρετό. Τὸν εἶχαν μεταφέρει σὲ δωμάτιο δεύτερης θέσης ὑστερ' ἀπὸ διαφόρους θαλάμους τῆς τρίτης ὅπου εἶχε περάσει τὶς πρῶτες δέκα ἢ δώδεκα ἡμέρες. Ξαναπήγα τὴν ἐπομένη, τὸν ἤρα ζαλισμένον ἀπὸ τὸν αἰθέρα γιατί ἐκεῖνο τὸ πρωὶ τὸν εἶχαν ἔγχειρίσει καὶ τοῦ βγάλαν τὴ σφαῖρα. Τότε τοῦ ἔκαναν καὶ ἐνεσην ἀντιτετανικοῦ ὄρρου. Ἦταν ἐξαντλημένος ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ τὸν πυρετὸ ποὺ κάθε βράδυ ἀνέβαινε στοὺς 38, 39, 40 βαθμοὺς ἐνῶ τὸ πρωὶ ἔπεφτε ὄχι ὅμως κ' ἐντελῶς.

Ἐξ αἰτίας τοῦ ἀντιτετανικοῦ ὄρρου τοῦ ἀπαγόρευαν κάθε ζωικὴ τροφή καὶ οὔτε μεταγγιστὴ αἷματος ἐπιτρεπόταν νὰ τοῦ γίνεῖ μ' ὄλο ποὺ ἡ ἐξάντληση του προχωροῦσε. Τέλος ὅταν πέρασαν τρεῖς ἡμέρες, οἱ γιατροὶ εἶπαν πὼς θὰ μπορούσε νὰ πάρει τοκατικὴ τροφή. Ἀναπνεύσαμε. Τώρα θὰ βάζαμε τὰ δυνατὰ μας νὰ δυναμώσουμε τὸν ὀργανισμό του γιὰ νὰ σταματήσουμε τὴ συνεχῆ κατάρρευσή του. Με πόσιν ὄρση καὶ χαρὰ ὁ ἄρρωστος μας δέχτηκε τὴν εἶδηση τούτη. Χάρις στὴ στοργικὴ φροντίδα μερικῶν καλῶν του φίλων, ἀπ' αὐτὴ τὴ στιγμὴ ὁ Ἄγρας μπορούσε νὰ ἔ-

* Διάλεξη ποὺ δόθηκε στὴ «Στέγη Καλῶν Τεχνῶν καὶ Γραμμάτων» τὴν 17 π. Δεκεμβρίου, με τὴν εὐκαιρία τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν Δεκάχρονων τοῦ θανάτου τοῦ Τέλλου Ἄγρα, ποὺ ὀργάνωσε ὁ Σύνδεσμος Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν.

χει καὶ «τοῦ πουλιῦ τὸ γάλα». Καὶ μολονότι οἱ ἀλλαγές τοῦ τραύματός του ἦταν πολὺ ὀδυνηρές καὶ τὸ αἷμα του ἔμοιαζε «σὰν κόκκινο μελάνι κακῆς ποιότητος—ὅπως κάποιος σημειώνει ὁ ἴδιος—ἢ ἐλπίδα τῆς γρήγορης θεραπείας του φώτιζε με κάποιαν αἰσιοδοξία τὴ χλωμισμένη ἔψη του. Ὅμως αὐτὴ του ἢ εὐτυχία δὲν κράτησε παρά τρεῖς ἡμέρες. Ὁ ἄτυχος Ἄγρας, πού οὔτε τὴ χαρὰ τῆς λευτεριάς μας δὲ μπόρεσε νὰ νιώσει στὸ κρεβάτι τοῦ πόνου, ἦταν καταδικασμένος ἀπὸ τὴ μοῖρα του. Ἡ ἀνάλυση τοῦ αἵματος παρουσίασε οὐρία πού ὄλο ἀνέβαινε μὲς ἀπὸ ἓνα φοβερό λόξυγγα, συνεχῆ, βασανιστικό, ἀφόρητον. Ἐκνευρισμένος, αὐπνία, δύσπνοια, ρίγη καὶ σταμάτημα κάθε οὐσιαστικῆς τροφῆς. Πάλι τὰ νερόβραστα καὶ τὰ ἐξανθητικά μὲ τὸν ταχτικό πυρετό. Τώρα ἀρχίζει γι' αὐτὸν τὸ μαρτύριο τοῦ τρυπήματος μὲ τοὺς φυσιολογικοὺς ὄρρους καὶ τὶς καρδιοτονωτικές ἐνέσεις πού τοῦ γίνονται καὶ τὸν κουράζουν πολὺ ἀλλὰ τὸν συγκρατοῦν στὴ ζωὴ. Ναρκωτικά καὶ ἄλλ' ἀκόμη ἀντιδραστικά φάρμακα εἰσάγονται στὸν ὀργανισμό του. Κι' ὁ Ἄγρας δὲν ἀντέχει ἄλλο σ' αὐτὴ τὴν «ἀγρία θεραπεία», ὅπως λέει. Διαμαρτύρεται, παραπονιέται, ζητᾷ βοήθεια, θρυσκόμενος πότε σὲ φοβερὴ ὑπερδιέγερση, πότε ἐκμηδενισμένος ἀπ' τὴν κατάπτωση. Τὸν παραστέκει μὲ στοργὴ μάνας, ἀδελφῆς, φίλης ἢ καλῆ Βάσω, γνωστὴ του γυναικῆ πού ἀγρυπνᾷ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὀλόκληρα ἡμερῶν κοντὰ του, γεμάτη αὐταπάρηση κι' αὐτοθυσία, μαλακώνοντας τοὺς πόνους του μὲ τὶς περιποιησεις τῆς. Ὅμως τὸ κακὸ προχωρεῖ. Οἱ γιατροὶ λέν· πὼς ἐκδηλώνεται σηψαιμία. Πρῶτο σύμπτωμα τὸ βόλωμα κ' ὕστερα τὸ σβήσιμο τοῦ δεξιοῦ τοῦ ματιοῦ πίσω ἀπὸ ἓνα ἀχνὸ αἰμάτωμα. Μοῦ λέει ἀνήσυχος: Δὲν βλέπω πιά ἀπ' αὐτὸ τὸ μάτι! Τὶ θὰ γίνω ἂν τυφλωθῶ; Καλύτερα νὰ πεθάνω! Καὶ μαζί μὲ τὸ σωματικὸ αὐξάνει καὶ τὸ ψυχικὸ του μαρτύριο. Προσπαθεῖ ν' ἀντιδράσει κάπως, παίρνοντας λίγο κουράγιο ἀπὸ τὰ ἐνθαρρυντικά λόγια πού τοῦ λένε φίλοι του λογοτέχνες πού τὸν ἐπισκέπτονται. Δὲν ἔχει ὅμως καὶ δύναμη νὰ τοὺς μιλήσει.

Ἀπὸ τὴν Παρασκευὴ 10 τοῦ Νοέμβρη ἡ κατάστασή του εἶναι ἀπελπιστική. Διατηρεῖ ὡστόσο ὅλη τὴν πνευματικὴ του διαύγεια μ' ὄλο πού καταλαβαίνει πὼς ἢ ζωὴ τὸν ἀποχαιρετᾷ. Ἀκουμπᾷ στοχαστικά τὸ βλέμμα του σὲ κάτι χρυσάνθεμα πού μαραίνονται σ' ἓνα ποτήρι. Ἐτσι πού τὸν βλέπω νὰ τὸ κοιτάζει, σκέπτομαι κάποιους στίχους του ὅπου λέει:

Ἄνια, τὸ χειμῶνα τονε ξέρω—ξέρω νὰ ὑπομένω, νὰ ὑποφέρω

Ὅμως μὲ τὰ χᾶδια σας, ἀχ! πὼς—νὰ ταιριάσει πιά τῆς ζῆσι· μου ὁ σκοπός;

Γυρίζει καὶ μοῦ λέει ξαφνικὰ μὲ σιγανὴ φωνή: «Πιστεύετε στὴν ἀθανασία;» —Πιστεύω τοῦ ἀπαντῶ. «Αἶ τότε, νὰ παρακαλᾶτε νὰ τελειώσουν γρήγορα τὰ βάσα—νά μου, τυραγιέμαι πολὺ!».

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωὶ ζητοῦσε ἐπίμονα τὸν κουρέα. Κι' ὅταν τελείωσε τὸ ξύρισμα ὁ ἅγιος αὐτὸς λογοτέχνης καὶ ποιητῆς μὲ τὴν ἀγνὴ καὶ παιδιάστικη ψυχὴ, προαισθανόμενος τὸ τέλος του, ζήτησε νὰ μεταλάβει σὰν καλὸς χριστιανός. Τώρα ἦταν ἡρεμος, ἢ ἀναπνοὴ τοῦ κανονικῆ, τὸ βλέμμα του γαλήνιο. «Σήμερα ὄλα τελειώνουν, νὰ τὸ ξέρετε» μοῦ λέει. «Βαδίζω μὲ ἀταραξία. Θὰ συναντηθῶμε στὴν αἰωνιότητα. Ἀρκετὰ εἴχησα σαράντα πέντε χρόνια». —Ὅχι—τοῦ ἀπαντῶ—θὰ ζήσεις ἀκόμη πολὺ. Τώρα εἶσαι στὴν ὀριμότητά σου, τώρα θὰ μᾶς δώσεις τὸ μεγάλο σου ἔργο. Ἡ ἀπάντησή του ἦταν ἓνα ἀχνὸ χαμόγελο ἀμίλητον σαρκασμοῦ γιὰ τὴν ἀδυσώπητη τοῦ μοῖρα, ἓνα πικρόγελο ἀλάθευτης πεποίθησης μὲρὸς στὴν ἐνατένιση τοῦ θανάτου πού παραμόνευε πᾶνω ἀπὸ τὸ προσκέφαλό του. «Ἡ μητέρα μου ν' ἀργήσει νὰ τὸ μάθει, ἢ νὰ μὴ τὸ μάθει καθόλου» μοῦ ψιθύρισε. Γιὰ μιὰ στιγμὴ στήλωσε τὸ βλέμμα του στὸν ἀπάνεταν τοῖχο καί, σὰ νὰ συνομιλοῦσε μὲ κάποιες ἀόρατες σ' ἔμας παρουσίες, ἔλεγε: «Μὰ γιατί βιάζεστε τόσο; Σὰς εἶπα πὼς θαρρῶ ἀκριβῶς στὶς τέσσερις». Ἦταν τοῦτο προαίσθημα τῆς ψυχῆς του ἢ μεταφυσικὸς ὀραματισμός; Τὸ βέβαιο εἶναι πὼς ὕστερ' ἀπὸ ἔξη ὥρες ἀγωνίας ἢ καρδία τοῦ Τέλλου Ἄγρα ἔπαψε νὰ χτυπᾷ τὰ ζημερώματα τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴ 12 τοῦ Νοέμβρη, ἀκριβῶς στὶς τέσσερις τὸ πρωὶ. Ἡ «ἀχαϊδ-υτὴ ψυχῆ» τοῦ ποιητῆ, ἢ «διψα γεμάτη, ἐκστατικῆ» πού ποτὲ «ἀνάξια σκέψη δὲν τὴν μόλεψε» πού ἀγαποῦσε τὴ βροχὴ καὶ τὶς ἀλαφροσυμφεῖς, πέταξε μὲ τὰ πουλιὰ καὶ τοὺς ἀνέμους πέρ' ἀπὸ τούτῃ τὴ μάταιη ζωὴ τοῦ πόνου.

Μὲ τὰ πετούμενα πουλιὰ,
καὶ μὲ τὴ διάφανη ἀνηλία,

νά πάει ταξίδι ή καρδιά μου,
νά σέ πρωτόβρει μοναχή,
στό δρόμο—άγάπη μου έρωχή,
καί σάς άνέμοι, λευτεριά του.

[Άπό μερικά σημειώματά του πού έγραψε στό νοσοκομείο].

Προτού ή κατάστασή του χειροτερέψει ό "Άγρας άπάνω στίς μεταπτωματικές του στιγμές κι' άνάμεσ' άπό τούς πόνους του έστελνε τή σκέψη του νά περιπλανηθεί σέ φιλοσοφικούς στοχασμούς γράφοντας τίς έντυπώσεις του άπό τή ζωή του νοσοκομείου, σ' ένα πρόχειρο γαλάζιο τεφτεράκι πού μού έδωσε ή Βάσω μετά τό θάνατό του. Κάτω άπό τό γενικό τίτλο: «Στοχασμοί άπό τή θέση του νοσοκομείου» βλέπουμε νά μιλεί γιά τίς επισκέψεις πού γίνονται μέσ' στούς θαλάμους και γιά τά δώρα, γλυκά, λουλούδια, βιβλία πού πηγαίνουν στούς άσθενείς και σημειώνει: «Όλ' αυτά δέν είναι παρά ένα άχρότατο πλαίσιο γύρω άπ' τά ενδιαφέροντα του άρρώστου. Τόν άρρωστο ενδιαφέρει πρό πάντων και σχεδόν μόνον ή ύγεια του». Ό "Άγρας ιώθει μεγάλη μόνωση μέσα στούς πολυσύχναστους αυτούς θαλάμους όπου δέν άκούει παρά «δάκρυα, στεναγμούς, όλη τή ζέουσα προσφορά του άνθρώπινου πόνου».

«Περισσότερο άπό παντού άλλου ό άνθρωπος στό νοσοκομείο βρίσκεται μόνος, μόνος άπέναντι στη συνείδησή του, τή συνείδηση τής φυσικής του δυνάμεως και τό αισθάνεται πολύ καλά». Βασανισμένος άπό τόν δικό του πόνο και άπό τούς πόνους τών άλλων, γράφει και τούτες τίς άλγεινές του σκέψεις: «Ό γιατρός και ό πόνος προσπερνιούνται σαν δυό πολιτισμένοι πού δέν άποφασίζουν νά χτυπηθούν. Ό γιατρός άγνοεί τόν πόνο... Ό πόνος όταν έρχεται όλα περιπεύουν, είναι άδιάλλακτος, άβάρβος. Τά διαλύει όλα. Είναι τό ψαλλίδι, τό μαχαίρι, τό άντισηπτικό σκονάκι. Ό σαρκικός πόνος είναι άπό κοντά χυδαίος. Μόνον οι ήθικοί πόνοι ήμπορούν νά είναι θέματα τέχνης». Και συμπληρώνοντας πιό κάτω τή σκέψη του, άφήνει και τούτο τό άνατριχιαστικό σπαραχτικό έπιφώνημα γραμμένο στό τεφτεράκι του: «Ό πόνος είναι σκύλος πού γαυγίζει στην έρημιά του άνθρώπινου σώματος. Όλόκληρη αυτή ή έρημιά άντηχεί τά γοερά του γαυγίσματα. Δέν πλανεύεται με τίποτα, τόν μεθούν, δέν τόν σκοτώνουν».

Και τώρα ξυπνάει μέσα του, πέρ' άπό τά καταληπτά, σά μακρινό μήνυμα τό προαίσθημα του θανάτου μέσα στό μεταφυσικό του μυστήριο τό άπροσμέτρητο, τό άνεξερεύνητο άπό τήν πεπερασμένη και πάντα άνικανοποίητη άνθρώπινη διάνοια. «Ό άνθρωπος—γράφει—κατώρθωσε κι' έκλεψε άπό τό Θεό τό μυστικό τής άμαρτίας. Άλλά τότε ό Θεός έδημιούργησε έν' άλλο άπείρωσ μεγαλύτερο: τό μυστικό του θανάτου. Κι' αυτό τό κρατεί διά παντός άδιάπεραστο. Κι' άλλου: «ώρες ώρες αισθάνεται κανείς τό μυστήριο του άγνωστού κοντινότερο, εύκρινεστερο, όπως τίς ύγρες νύχτες νά ροχθεί διάχυτα ή θάλασσα πού δέ φαίνεται».

Ή τελευταία του άποκαρδιωτική φράση στό μικρό σημειωματάριο πού «ήμερολόγιο του πόνου» μπορούμε νά τό όνμάσουμε είναι τούτη: «Μίσος γιά τή ζωή, γιά τίς φρικώδεις δυνατότητές της». Τίποτ' άλλο πιά. Έτσι έφυγε ό Τέλλος "Άγρας άπ' αυτό τόν κόσμο, γαλήνιος αλλά μαζί και βαθειά πονεμένος. Πόση θλίψη κατέχει τίς ψυχές μας γιά τόν άδικοχαμένον άνθρωπο, τόν εύγενικό με τό λεπτό και υπεραίσθητο πνεύμα μελαγχολικό ποιητή, τόν πολυαγαπημένο φίλο.

ΑΘΗΝΑ Τ.Π.ΣΟΥΛΗ

JEAN MOREAS :

Σ Τ Ρ Ο Φ Ε Σ

Σ' ένα καινούργιο, δροσερό, θλιμμένο κοιμητήρι
σέ πέτρα άπάνω κάθησα μονάχος κάποιον δεΐλι,
Μέσα στά δένδρα, τών πουλιών σώπαινε ή καρυγή,
γιατί τό θράδυ άπλώνονταν με νεκρική σιγή.

Πόνο δέν ένοιωσα γιά σάς, μά ούτε κανένα φθόνο.
Τή μέρα άνάερα κοίταξα νά άργοπεθαίνει μόνον,
στη χώρα τή νεόσκαφη και με σταυρούς σπαρμένη,
όπου κοιμάστε αιώνια, χλωμοί μου πεθαμένοι...

Μεταφρ. ΑΝΘΟΥΛΑ ΖΟΛΔΕΡ

T. S. ELIOT

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΦΩΝΕΣ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ *

Τί γίνεται τώρα με την ποίηση τής πρώτης φωνής—έκείνη που δεν είναι πρωταρχικά προσπάθεια επικοινωνίας μ' όποιοδήποτε;

Πρέπει να υποδείξω πώς αυτή η ποίηση δεν είναι κατ' ανάγκη εκείνη που συμβατικά λέμε «λυρική ποίηση». 'Ο όρος «λυρική» αυτός καθ' έαυτον δεν ικανοποιεί. Μάς έρχεται πρώτα στο νου ποίηση που προορίζεται να τραγουδιέται—από τραγουδιστή του Campion και του Σαίξπηρ και του Burns ίσαμε τις άριες του W. S. Gilbert, ή τα λόγια του τελευταίου «μουσικού νούμερου». Μά κολλάμε τον όρο επίσης και σε ποίηση που ποτέ δεν προοριζόταν να τραγουδηθεί ή και που την παίρνουμε χώρα από τη μουσική της: μιλάμε για τη «λυρική ποίηση» των μεταφυσικών ποιητών, του Vaughan και Marvell όπως και του Donne και Herbert. 'Ο ίδιος ό όρισμός του «λυρική ποίηση» στο Oxford Dictionary, φανερώνει πώς η λέξη δε μπορεί να οριστεί ικανοποιητικά:

Λυρική (ποίησης): νυν όνομασία δια βραχεία ποιήματα, συνήθως διηρημένα εις στάσεις ή στροφάς και άμέσως εκφράζοντα τας ίδιās του ποιητή σκέψεις και συναισθήματα.

Πόσο βραχύ πρέπει να είναι ένα ποίημα για να όνομασθεί «λυρικό»; 'Η έμφαση στη συντομία κι' η εισηγήση τής διαίρεσης σε στάσεις φαίνονται κατάλοιπα από τόν συσχετισμό τής φωνής με τη μουσική. Μά δεν υπάρχει καμμιά αναγκαία σχέση ανάμεσα στη βραχύτητα και την έκφραση των σκέψεων και αισθημάτων του ποιητή. Τό "Come until these yellow sands" ή "Hark! hark! the lark" είναι λυρικά ποιήματα—δεν είναι;—μά με ποιά λογική να πούμε πώς εκφράζουν άμεσα τις σκέψεις και τὰ συναισθήματα του ποιητή; Τὰ London, Vanity of Human Wishes, και Deserted Village είναι όλα ποιήματα που φαίνονται να εκφράζουν τις σκέψεις και τὰ συναισθήματα του ποιητή, μά σκεφτήκαμε ποτέ να τὰ πούμε «λυρικά»; Και βέβαια δεν είναι ούτε λιγόστιχα. 'Ανάμεσα τους όλα, όλα τὰ ποιήματα που ανάφερα φαίνεται να μη δικαιούνται στην όνομασία «λυρικά» ακριβώς όπως ο κ. Daddy Longlegs και ο κ. Floppy Fly δεν είχαν τὰ άπαιτούμενα προσόντα γι' αλλικοί—

'Ο ένας δε μπορεί να μπει σε παλάτι

γιατ' είναι κοντοπίθαρος

κι' ο άλλος δε μπορεί τραγουδι να λαλήσει

γιατ' είναι μακροκάνης!

«Λυρικό» τόν ποιήματα είναι φανερό πώς είναι με την έννοια τής «άμέσου εκφράσεως των, ιδίων του ποιητού σκέψεων και συναισθημάτων», που έχει σχέση με την πρώτη μου φωνή, τή φωνή του ποιητή που μιλά στον έαυτό του ή και σε κανένα, κι' όχι την όλοτελα άσχετη έννοια ενός λιγόστιχου ποιήματος που προορίζεται για μελοποίηση. Είναι μ' αυτό τόν πνεύμα που ο γερμανός ποιητής Gottfried Benn σε μια πολύ ενδιαφέρουσα διάλεξη του με θέμα "Probleme der Lyrik", θεωρεί τή λυρική ποίηση σαν ποίηση τής πρώτης φωνής: περιλαμβάνει, είμαι σχεδόν βέβαιος, ποιήματα σαν τόν Duinesse Elegies του Rilke και τή La Jeune Parque του Valery. 'Εκεί λοιπόν που μιλά για «λυρική ποίηση» θά προτιμούσα να πώ «διανοητική ποίηση».

«Με τί ξεκινά, ρωτά ο Herr Benn στη διάλεξη του, ο δημιουργός ποιήματος τόν τύπου «που δεν άπευθύνεται σε κανένα; 'Υπάρχει πρώτα, λέει, ένα άφανές έμβρυο ή «δημιουργικό σπέρμα» (ein dumpfer schöpferischer keim) κι' άπ' τήν άλλη η Γλώσσα, ή δύναμη των λέξεων στη διάθεση του ποιητή. 'Υπάρχει μέσα του κάτι που φυτρώνει και για τόν όποιο πρέπει να βρει λέξεις; μά δε μπορεί να ξέρει τις λέξεις ίσαμε που να τις βρει; δε μπορεί ν' αναγνωρίσει αυτό τόν έμβρυο παρά σα μετασχηματιστική εκφρασμένο με τις κατάλληλες λέξεις στην κατάλληλη θέση. Σά βρούμε τις λέξεις γι' αυτό, τόν «άντικείμενο» για τόν όποιο έπρεπε να βρεθούν λέξεις εξαφανίστηκε και στη θέση του έμεινε ένα ποίημα. 'Εκείνο από τόν όποιο ξεκινούμε δεν είναι κάτι τόσο ώρισμένο σαν ένα συναισθημα, με τήν όποια συνηθισμένη έννοια; και πιο σίγουρα άκόμα,

* Συνέχεια από τόν προηγούμενο και τέλος.

δέν είναι ούτε ιδέα· είναι—σύμφωνα με δυο στίχους του Beddoes διασκευασμένους—
 ένα

ἄμορφο, μὰ σφριγηλὸ νιογέννητο στὰ ἐρέβη
 πὺ κοάζει σὰ βατράχι «Τί θὰ γίνω;»

Συμφωνῶ μὲ τὸ Gottfried Benn καὶ θὰ προχωροῦσα πρὶ πέρα. Σ' ἓνα ποίημα πὺ δέν είναι οὔτε διδακτικὸ οὔτε ἀφηγηματικὸ κι' οὔτε ἐμπνέεται ἀπὸ κανένα ἄλλο κοινωνικὸ σκοπὸ, ὁ ποιητὴς μὴ μπορεῖ νὰ ἐνδιαφέρεται μονάχα μὲ τὴν ἔκφραση σὲ ποίηση—ἐπιστρατεύοντας ὅλο τὸ φραστικὸ του πλοῦτο, μὲ τὴν ἱστορία τῶν λέξεων, τὶς σημασίες τους, τὴ μουσικὴ τους—αὐτῆς τῆς ἀκαθόριστης παρόρμησης. Δέν ξέρει τί ἔχει νὰ πει παρὰ σὰν τὸ πει· καὶ στὴν προσπάθεια νὰ τὸ πει δὲ γνοιάζεται νὰ κάνει καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τὸ καταλάβουν. Σ' αὐτὸ τὸ στάδιο δὲ γνοιάζεται γιὰ τοὺς ἄλλους καθόλου: μονάχα γιὰ τὴν εὕρεση τῆς κατάλληλης λέξης ἢ, τοῖλάχιστο, τῆς ἐλάχιστα ἀκατάλληλης. Δὲ γνοιάζεται ἂν θὰ τὸ προσέξει κανένας καμμιά φορὰ ἢ ὄχι, ἢ ἂν θὰ τὸ καταλάβει κανένας ἄλλος πὺ τὸ πρόσεξε. Πιέζεται ἀπὸ κάποιο βάρος πὺ πρέπει νὰ τὸ φέρει στὴ ζῶη γιὰ νὰ ξελαφρώσει. "Ἢ, γιὰ ν' ἀλλάξω τὸ σχῆμα τοῦ λόγου, καταδιώκεται ἀπὸ κάποιο δαίμονα, ἓνα δαίμονα ἐναντία στὸν ὅποιο νοιώθει ἀνίσχυρος, γιὰ τὴν πρῶτη του ἐμφάνιση δέν ἔχει μορφή, δέν ἔχει ὄνομα, δέν ἔχει τίποτα· κι' οἱ λέξεις, τὸ ποίημα πὺ κάνει, εἶναι εἶδος ἐξορκισμοῦ τοῦ δαίμονα αὐτοῦ. Μ' ἄλλα λόγια πάλι, ὑποβάλλεται—σ' ὅλα αὐτὰ ὄχι γιὰ νὰ ἐπικοινωνήσει μὲ ὅποιοδήποτε μὰ γιὰ νὰ βρεῖ ἀνακούφιση ἀπὸ τὴ μεγάλη του στενοχώρια· κι' ὅταν τελικὰ οἱ λέξεις μποῦνε στὴν κατάλληλη τους θέση—ἢ τὴ θέση πὺ ἀποδέχεται σὰν τὴν καταλληλότερη πὺ μπορεῖ νὰ βρεῖ—γεύεται μιὰ στιγμή ἐξάντλησης, ἐξίλησης, σωτηρίας, κάτι πὺ πλησιάζει πολὺ τὴν ἐκμηδένιση πὺ εἶναι καθαυτὴ ἀνέκφραστη. Καὶ τότε μπορεῖ νὰ πει στὸ ποίημα: «φεύγα! Βρῆς μιὰ θέση σ' ἓνα βιβλίον—καὶ μὴ περιμένεις ἀπὸ μὲ ν α νὰ σὲ γνοιαστῶ πιά».

Δέν πιστεύω πὺς ἡ σχέση ἐνὸς ποιήματος μὲ τὶς ρίζες του μπορεῖ νὰ παρουσιαστεῖ πρὶ ξεκάθαρα. Μπορεῖτε νὰ διαβάσετε τὰ δοκίμια τοῦ Paul Valery πὺ μελέτησε τὶς λειτουργίες τῆς δικῆς του ψυχῆς κατὰ τὴ σύνθεση ἐνὸς ποιήματος μὲ περισσότερη ἐπιμονὴ ἀπὸ κάθε ἄλλο ποιητὴ. "Ὁμως, ἂν δοκιμάσουμε νὰ ἐξηγήσουμε ἓνα ποίημα εἴτε μὲ βάση τὰ ὅσα οἱ ποιητὲς προσπαθοῦν νὰ μὰς ποῦν, εἴτε μὲ βάση τὴ βιογραφικὴ ἔρευνα, εἴτε μὲ τὴ βοήθεια, ἢ καὶ χωρὶς τὴ βοήθεια, τῶν μέσων τοῦ ψυχολόγου, θὰ ἀπομακρυνόμαστε ἴσως ὅλο καὶ περισσότερο ἀπὸ τὸ ποίημα κι' οὔτε καὶ πὺ θὰ φτάσουμε πουθενὰ ἄλλου. "Ἢ προσπάθεια νὰ ἐρμηνεύσουμε τὸ ποίημα μὲ τὴν ἀναδρομὴ στὶς ρίζες του θ' ἀποσπάσει τὴν προσοχὴ ἀπὸ τὸ ποίημα κατευθύνοντας τὴν σὲ κάτι ἄλλο πὺ στὴ μορφή, μὲ τὴν ὁποία γίνεται ἀντιληπτὸ στὸν κριτικὸ καὶ τοὺς ἀναγνώστες του, δέν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὸ ποίημα καὶ οὔτε τοῦ ρίχνει φῶς. Δὲ θέθελα νὰ νομίσετε πὺς προσπαθῶ νὰ κάνω τὸ γράψιμο ἐνὸς ποιήματος πρὶ μυστηριώδες ἀπ' ὅ, τι εἶναι. "Ἐκεῖνο πὺ ἰσχυρίζομαι εἶναι πὺς ἡ πρῶτη προσπάθεια τοῦ ποιητῆ πρέπει νάναί ἢ ἐπιτύχη διαύγειας γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, νὰ δεβαιωθεί πὺς τὸ ποίημα εἶναι τὸ γνήσιο γέννημα τῆς ἀνακίνησης πὺ συνέβη. "Ἢ πρὶ ἄχαρη μορφὴ ἀσάφειας εἶναι ἢ ἀσάφεια τοῦ ποιητῆ πὺ δὲ μπόρεσε νὰ ἐκφραστεῖ μὲ τρόπο ἀπὸ τὸν ἴδιο ἀντιληπτὸ· ἢ χειρότερη μορφὴ εἶναι σὰν ὁ ποιητὴς προσπαθεῖ νὰ πείσει τὸν ἑαυτὸ του πὺς ἔχει κάτι νὰ πει ἐνῶ δέν ἔχει.

"Ἰσαμε τώρα μίλησα, χάριν ἀπλότητος, γιὰ τὶς τρεῖς φωνές σάμπως συνύπαρξη τους ν' ἀποκλείεται ἀμοιβάται: σάμπως ὁ ποιητὴς, σ' ὅποιο ὀρισμένον ποίημα, νὰ μιλοῦσε εἴτε στὸν ἑαυτὸ του εἴτε στοὺς ἄλλους, καὶ σάμπως καμμιά ἀπ' τὶς πρῶτες δυὸ φωνές νὰ μὴ γινόταν αἰσθητὴ σὲ καλὴ δραματικὴ ποίηση. Κι' αὐτὸ εἶναι πραγματικὰ τὸ συμπέρασμα στὸ ὅποιο, φαίνεται, ἄγεται ὁ Herr Benn στὴν ἐξέταση τοῦ προβλήματος: ἀναφέρεται στὴν ποίηση τῆς πρῶτης φωνῆς—πὺ τὴ θεωρεῖ ἐπιπρόσθετα νάναί στὸ σύνολο τῆς ἐξέλιξη τῆς δικῆς μας ἐποχῆς—σάμπως νάταν ὀλότελα διάφορο εἶδος ποίησης ἀπὸ ἐκείνη στὴν ὁποία ὁ ποιητὴς ἀπεθνήσκει σ' ἀκροατήριον. "Ἢ γνώμη μου εἶναι πὺς συχνότατα οἱ φωνές συνυπάρχουν—ἢ πρῶτη κι' ἢ δευτέρη, ἐνωσά, σὲ μὴ δραματικὴ ποίηση· καὶ μὲ τὴν τρίτη ἐπίσης σὲ δραματικὴ ποίηση. "Ἰσχυρίζομαι πὺς κι' ἂν ἀκόμα ὁ συγγραφέας ἐνὸς ποιήματος τῶς γράψει κατ' ἀρχὴ χωρὶς νὰ σκεφτεῖ τὸ ἀκροατήριον, ὅμως θάβλεπε ἐπίσης νὰ μάθει τί ἔχει νὰ πει στοὺς ἄλλους τὸ ποίημα πὺ ἱκανοποίησε τὸν ἴδιο. "Υπάρχουν πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ἐκεῖνοι οἱ λίγοι φίλοι πὺ θάβλεπε νὰ τὸ ὑποβάλλει στὴν κριτικὴ τους προτὸ τὸ θεωρήσει τελειωμένο. Μπορεῖ νὰ τοῦ φανοῦνε πολὺ χρήσιμοι, εἰση-

γούμενοι μία λέξη ή φράση που ο ίδιος ο συγγραφέας δε μπόρεσε να βρει· μόλο που ή πιό μεγάλη τους ύπηρεσία ίσως είναι να πουν απλά «αυτό δεν πάει»—έπιβεβαιώνοντας έτσι μια υπόνοια που ο συγγραφέας προσπαθούσε να πνίξει στη συνείδηση του. Όμως δε σκέφτομαι κατά κύριο λόγο τους λίγους στοχαστικούς φίλους που τη γνώμη τους τόσο έχτιμά ο συγγραφέας, μα το μεγαλύτερο κι' άγνωστο άκροατήριό—άνθράπους για τους όποιους το όνομα του συγγραφέα σημαίνει μονάχα το ποίημα του που έχουν διαβάσει. Η τελική παράδοση, θάλαγα, του ποιήματος σ' ένα άγνωστο άκροατήριό, κι' ή όποια ύποδοχή που θα του επιφυλάξει το άκροατήριό εκείνο, μου φαίνεται νάναι το άποκορύφωμα της πορείας που άρχισε στην άπομόνωση και χωρίς τη συμμετοχή του άκροατήριου, της μακράς πορείας της κυοφορίας του ποιήματος, γιατί αυτή σημειώνει την τελική άποχώρηση του ποιήματος από το συγγραφέα. Στο σημείο αυτό, ο συγγραφέας άς μείνει ήσυχος.

Αυτά για το ποίημα που κατά κύριο λόγο είναι ποίημα της πρώτης φωνής. Νομίζω πως σε κάθε ποίημα, από τον κατ' ίδιαν στοχασμό ίσαμε το έπος ή το δράμα, μπορούμε ν' ακούσουμε περισσότερες της μιάς φωνές. Αν ο συγγραφέας δε μιλούσε στον έαυτό του, το αποτέλεσμα δε θάταν ποίηση, μόλο που θα μπορούσε νάναι έξαιρετη ρητορική και μέρος της άπόλαυσης της άληθινά μεγάλης ποίησης είναι ή άπόλαυση που δοκιμάζουμε σαν το άφτί μας κρυφακούει λόγια που δεν προορίζονταν για μάς. Όμως αν το ποίημα ήταν άποκλειστικά για το συγγραφέα, θάταν σε μια ιδιωτική κι' άγνωστη γλώσσα· και ποίημα που θα προοριζόταν μονάχα για το συγγραφέα, δε θάταν καθόλου ποίημα. Και στη δραματική ποίηση κλίνω να πιστέψω πως είναι αίσθητές κι' οι τρείς φωνές. Πρώτα ή φωνή του κάθε χαρακτήρα—μια άτομική φωνή διάφορη από τη φωνή όποιουδήποτε άλλου χαρακτήρα: έτσι που για κάθε φράση μπορούμε να πούμε πως μονάχα από το χαρακτήρα εκείνο μπορούσε να προέλθει. Μπορεί κάπου—κάπου, ίσως όταν ακριβώς περνά άπαρατήρητο, ή φωνή του συγγραφέα να σμίγει με τη φωνή του χαρακτήρα, λέγοντας κάτι που συνάδει με το χαρακτήρα μα που είναι κάτι που θα μπορούσε να πει κι' ο συγγραφέας μόλο που οι λέξεις μπορεί να μη έχουνε την ίδια έντελώς σημασία και για τους δύο. Αυτό μπορεί νάναι κάτι πολύ διάφορο από την έγγραφισμένη που κάνει το χαρακτήρα άπλό φερέφωνο των ιδεών κι' αίσθημάτων του συγγραφέα.

Αύριο κι' αύριο κι' αύριο.....

Δεν είναι ή παντοτεινή έντύπωση κι' ή έχπληξη των κοινότυπων αυτών γραμμών μαρτυρία πως ο Σαίξπηρ κι' ο Μάκκ·θ έκφράζονται από κοινού αν και ίσως με κάπως διάφορο νόημα; Και τέλος υπάρχουν οι σίτχοι, σ' ένα έργο τρισμέγιστου δραματικού ποιητή όπου ακούμε μια φωνή ακόμα πιό άπρόσωπη από τη φωνή του χαρακτήρα ή του συγγραφέα.

Ώριμότης είναι το πάν

ή

Μονάχα εκείνο πουμια
θα με κάνει να ζήσω.

Και τώρα θάθελα να γυρίσω για μια στιγμή στο Gottfried Benn και το άγνωστο του, σκοτεινό ψ υ χ ι κ ο περιεχόμενο—τον Έωσφορό, θα λέγαμε, ή τον άγγελό με τον όποίο ο ποιητής παλαίει. Υποθέτω πως ανάμεσα στα τρία είδη της ποίησης με τα όποια άντιστοιχούν οι τρείς μου φωνές ύπάρχει στην πορεία κάποια διαφορά. Στο ποίημα που κυριαρχεί ή πρώτη φωνή, ή φωνή του ποιητή που μονολογεί, ή «ψυχική ύλη» τείνει να δημιουργήσει τη δική της μορφή—ή τελική μορφή θάνα· σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό ή μορφή για κείνο το ποίημα και γ' ά κανένα άλλο. Φυσικά, είναι παραπλανητικό να λέμε πως ή ύλη δημιουργεί ή επιβάλλει τη δική της μορφή: εκείνο που συμβαίνει είναι μια ταυτόχρονη εξέλιξη μορφής και ύλης· γιατί ή μορφή επηρεάζει την ύλη σε κάθε στάδιο· κι' ίσως το μόνο που κάνει ή ύλη είναι να επαναλαμβάνει «όχι αυτό! όχι αυτό!»· κάθε που βρίσκεται άντιμέτωπη με μια άνεπιτυχή προσπάθεια προς τυπική όργάνωση· και τέλος ή ύλη ταυτίζεται με τη μορφή της. Όμως στην ποίηση της δεύτερης και της τρίτης φωνής, ή μορφή είναι κιόλας ίσαμε ένα σημείο δοσμένη. Όσο και να μετασχηματιστή ίσαμε να τελειώσει το ποίημα, μπορεί άπ' αρχής να παρουσιαστεί με τις γενικές γραμμές ή το σενάριο. Αν βελήσω να πω μια ιστορία πρέπει ναχω κάποια ιδέα της

πλοκής τῆς ἱστορίας πού προτίθεμαι νὰ διηγηθῶ: ἂν ἀναλάβω νὰ σατιρίσω, ἠθικο-λογήσω ἢ νὰ μαστιγώσω, ὑπάρχει ἤδη κάτι δοσμένο πού μπορῶ ν' ἀναγνωρίσω καί πού ὑφίσταται τόσο γιὰ τοὺς ἄλλους ὅσο καί γιὰ μένα. Κι' ἂν βαλθῶ νὰ γράψω δράμα, ἀρχίζω μὲ συνειδητὴ ἐκλογή: παίρνω μιὰ ξεχωριστὴ συναισθηματικὴ περίπτωση ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ ξεπηγάσουν χαρακτήρες κι' ὑπόθεση καί μπορῶ νὰ κάνω ἀπὸ πρῖν ἕνα ἀπλό προσχέδιο σὲ πεζο—ὅσο κι' ἂν τὸ προσχέδιο ἀλλάξει πρῖν τὸ ἔργο τελειώσει, σύμφωνα μὲ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐξελίσσονται οἱ χαρακτήρες. Πιθανό, βέβαια, ἀρχικὰ νάναί ἡ πίεση κάποιας ἀκατέργαστης ψυχικῆς ὑλλήσ πού παρορμᾷ τὸν ποιητὴ νὰ πεῖ ἐκείνη ἰδιαίτερα τὴν ἱστορία, νὰ ἐπεξεργαστεῖ ἐκείνη ἀκριβῶς τὴν περίπτωση. Κι' ἀπ' τὴν ἄλλη, τὸ περίγραμμα, μέγα στὸ ὁποῖο προτίμησε ὁ συγγραφέας νὰ δουλέψει κατόπιν ἐκλογῆς του, μπορεῖ κι' αὐτὸ ν' ἀφυπνίσει ἄλλο ψυχικὸ ὕλικό· καί τότε μπορεῖ νὰ ἐνσαρκωθοῦν στίχοι ὄχι ἀπ' τὴν ἀρχικὴ ἐμπνευση μὰ ἀπὸ μεταγενέστερη διέγερση τοῦ ὑποσυνειδητοῦ. Ἐκεῖνο πού ἔχει σπουδαιότητα εἶναι ὅτι τελικὰ οἱ φωνές πρέπει νὰ ἀκουστοῦν ἐναρμονισμένες κι' ὅπως ἔχω ἀναφέρει, ἀμφίβαλλω ἂν σ' ὀποιοδήποτε ἀληθινὸ ποίημα μιὰ εἶναι μονάχα ἡ αἰσθητὴ φωνή.

Καί τώρα μπορεῖ θαυμάσια νάχετε ἀρχίσει νὰ διερωτᾶστε πού θάθελα νὰ καταλήξω μ' ὄλους αὐτοὺς τοὺς ἀφηρημένους στοχασμούς. Μήπως δόχτησα νὰ ὑφάνω ἕνα περίτεχο μαγνάδι ἀνώφελης ἐφευρετικότητας; Λοιπόν, προσπάθησα νὰ ἀπευθυνῶ ὄχι στὸν ἑαυτὸ μου—ὅπως θὰ μῆκατε ἴσως στὸν πειρασμὸ νὰ νομίσετε—μὰ στὸν ἀναγνώστη τῆς ποίησης. Θάθελα νὰ πιστεύω πῶς θὰ ἐνδιέφερε τὸν ἀναγνώστη τῆς ποίησης νὰ ἐλέγχει τοὺς ἰσχυρισμούς μου μὲ τὸ δικό του διάβασμα. Μπορεῖτε νὰ ξεχωρίσετε αὐτὲς τὶς φωνές στὴν ποίηση πού διαβάσετε, ἢ ἀκοῦτε ν' ἀπαγγέλλουν ἢ ἀκοῦτε στὸ θέατρο; Ἄν παραπονιέστε πῶς ἕνας ποιητὴς εἶναι σκοτεινὸς καί προφανῶς σὰς ἀγνοεῖ, ἔσας τὸν ἀναγνώστη, ἢ πῶς ἀπευθύνεται μονάχα σ' ἕνα περιωρισμένο κύκλο μυημένων ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐσεῖς ἀποκλειστήκατε—θυμηθῆτε πῶς ἐκεῖνο πού προσπαθοῦσε νὰ κάνει ἦταν νὰ ἐκφράσει κάτι, πού δὲ μπορούσε νὰ διατυπωθεῖ ἄλλως παρὰ μὲ λόγια, κι' ἐπομένως μὲ μιὰ γλώσσα πού ἴσως ν' ἀξίζει τὸν κόπο νὰ τὴ μάθουμε. Ἄν παραπονιέστε πῶς ἕνας ποιητὴς εἶναι πολὺ ρητορικὸς καί πῶς ἀπευθύνεται σὲ σὰς σάμπως ν' ἀπευθύνεται σὲ δημόσια σύναξη, στυλῶστε τ' ἀφτί σας γιὰ τὶς στιγμὲς πού δὲν ἀπευθύνεται σὲ σὰς μὰ ἀφήνεται νὰ τὸν κρυφακούσετε: μπορεῖ νάναί ἕνας Dryden, ἕνας Pope ἢ ἕνας Βύρωνας. Κι' ἂν βρεθῆτε ἀκροατὲς σὲ δραματικὴ ποίηση πάρτε τὴν πρῶτα τὴν ὀνομαστικὴ τῆς ἀξία, σὰ ψυχαγωγία, ὅπου ὁ κάθε χαρακτήρας ἐκφράζεται μὲ τὸν ὅποιον βαθμὸ ρεαλισμοῦ πού μπόρεσε νὰ τὸν προικίσει ὁ συγγραφέας του. Ἴσως, ἂν εἶναι μεγάλο ἔργο, κι' ἂν δὲ προσπαθήσετε πολὺ νὰ τὶς ἀκούσετε, ἴσως μπορέσετε νὰ ξεχωρίσετε καί τὶς ἄλλες φωνές. Γιατὶ τὸ ἔργο ἐνὸς μεγάλου δραματικοῦ ποιητῆ, σὰν τὸ Σαίξπηρ, ἀποτελεῖ ἕνα κόσμο. Ὁ κάθε χαρακτήρας ἐκφράζει τὸν ἑαυτὸ του, μὰ κανένας ἄλλος ποιητὴς δὲ θὰ μπορούσε νὰ βρεῖ καί νὰ βάζει στὸ στόμα του ἐκεῖνα τὰ λόγια. Ἄν ἀναζητήσετε τὸ Σαίξπηρ θὰ τὸν βρῆτε μονάχα στοὺς χαρακτήρες πού δημιούργησε: γιὰτὶ τὸ μόνο κοινὸ ἀνάμεσα στοὺς χαρακτήρες εἶναι πῶς κανένας ἐξὸν ἀπ' τὸ Σαίξπηρ δὲ θὰ μπορούσε νὰ τοὺς δημιουργήσει. Ὁ κόσμος ἐνὸς μεγάλου δραματικοῦ ποιητῆ εἶναι ἕνας κόσμος στὸν ὁποῖο ὁ συγγραφέας εἶναι παντοῦ παρών, καί παντοῦ κρυμμένος.

(Μετ.) Ν. ΧΑΤΖΗ-Γ. ΩΑΝΝΟΥ ΚΟΥΡΡΑΣ

ΓΡΑΜΜΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΕΟΥΛ

Σκοτείνιασε! Καί πρῖν τὸ χάραμα
τὸ τέλος θάχει ρθεῖ.

Ἄλλοίμονο! Χίλιες φορὲς «ὄχι».

Καλὴ μου φίλη,

ὁ Ἄρταξέρξης μου ἀρνήθηκε τὴ Σατραπεῖα του.

Μὰ πρῖν τὸ πρόσωπό του ἀποστρέψει,
πρόλαθα καί τὸ γνώρισα' τῆξερα καί πρῶτα:

Ἦταν ὀλόγιο τὸ δικό μου!...

ΠΑΡΙΣ ΝΤΑΒΟΣ

ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΜΑΣ

Μετά την ανάγνωση του άρθρου του κ. Ι. Α. Θωμοπούλου, ειδικευμένου ονοματολόγου - φιλόλογου, στο τεύχος ΙΘ', άρ. 234 (Δεκεμβρ. 1954) των «Κυρ. Γραμμ.» και ιδίως λόγω της ταυτοχρονής ένασχόλησής μου στην έρευνα και την συγγραφή της 'Ιστορίας του Έλληνικού Γυμνασίου 'Αμμοχώστου και σε κάποια άλλη, ονοματολογική, έρευνα, ένοιωσα βαθύτατα μια μεγάλη, πολύ μεγάλη έλλειψη του συγχρόνου πολιτισμού μας: την θεμελιώδη ε λ λ ε ι ψ η ό ρ γ α ν ω μ έ ν ω ν κ α ι σ υ σ τ η μ α τ ο π ο ι η μ έ ν ω ν ά ρ χ ε ί ω ν σ τ ό ν η σ ί μ α ς.

Στο άρθρο 2 του καταστατικού της 'Εταιρείας Κυρ. Σπουδών (έκδ. 1954, σ. 3) ανάμεσα στους σκοπούς της 'Εταιρείας περιλαμβάνεται η «συλλογή, διάσωσης, μελέτη και έκδοσις α) ιστορικού. β) γλωσσικού. γ) λαογραφικού ύλικου. δ) έργων Κυπριακής Λαϊκής Τέχνης», δηλ. κατ' ουσίαν πρόκειται για σκοπούς άρχαιολογούς.

Είνα εν τούτοις δύσκολο με τους σημερινούς πόρους της 'Εταιρείας να πραγματοποιηθεί απ' αιτήν όλη ή συλλεκτική και άρχαιολογική δουλειά που χρειάζεται ή Κύπρος σήμερα για να μπορέσει να έρευνηθεί σωστά και εξαντλητικά σ' όλη της την έκταση και την ποιοτική και εδολογική ποικιλία.

Γι' αυτό, εάν ή 'Εταιρεία θελήσει να αναλάβει τον καταρτισμό κ α τ ι ά τ ό π ο υ ς ά ρ χ ε ί ω ν κ α θ ε λ ο γ η ς, πρέπει να ένοσχληθεί οικονομικά και να άποκτήσει τ ο π ι κ ά π α ρ α ρ τ ή μ α τ α έ ν ε ρ γ α ή σ τ ά όποια να δουλεύουν όλοι όσοι μ π ο ρ ο ύ ν κ α ι θ έ λ ο υ ν, έπιστήμονες και μη, και πρέπει να συνεννοηθεί με τους διάφορους τοπικούς παράγοντας, ώστε αυτοί να κινητοποιήσουν την τοπική τους πείρα και έπρροή στο μεγάλο αυτό έργο, ταυτόχρονα βοηθώντας τον και με χρηματικές χορηγίες. (Περιττό να τονισθεί ή τεραστία συμβολή που πρέπει να αναμένεται στο πεδίο αυτό από τους καθηγητές Μέσης Παιδείας κάθε περιοχής, κινητοποιούμενους μ' ένθουσιασμό για μια τέτοια φυσική γι' αυτούς άποστολή).

'Αλλοιώτικα, είναι καθήκον των το-

πικών Δημαρχών ή Γυμνασίων ή Μέσων Σχολών ή άλλων πνευματικών και μη οργανισμών, να πραγματοποιήσουν το έργο αυτό πριν να είναι πάρα πολύ άργά. Μπορούν να συνεργασθούν όλοι, να οργανώσουν μια Παγκοινωνική ή Πανδημοτική 'Επιτροπή που ν' αναλάβει, με την κατάλληλη έπιστημονική καθοδήγηση ειδμόνων ή της 'Εταιρείας Κυρ. Σπουδών, τό μεγάλο το το έργο.

Τό θέμα έτέθηκε πολλές φορές, απ' ό,τι ξέρω, μαζί με τόσα άλλα, μα δεν έλύθηκε. Με την μορφή που τό θέτουμε δώ νομίζω ότι τελευταία φορά τό έθεσε πριν 16 ή 17 χρόνια ο όρ. Κ. Κατζήκωννου σ' ένα άρθρο του στην φιλολογική «Πάρος» και ίσως και άλλοι. Μα δεν είναι γνωστό να έγινε τίποτε, πέρ' από σκόρπια μαζέματα ιδιωτικών βιβλιοθηκών, της Βιβλιοθ. Φανερωμένης, της 'Εταιρ. Κυπριακών Σπουδών κ.ά. ίσως. 'Εκείνο όμως που χρειάζεται επείγοντως είναι π λ ή ρ η τ ο π ι κ ά ά ρ χ ε ί α σ ε κ α θ ε π ό λ η κ α ι χ ω ρ ι ό. Τά άρχαία τότα πρέπει να περιλαμβάνουν κάθε λογής ύλικό σύγχρονο και παλιό άναφερόμενο στην ιστορία, στην ζωή, στην λαογραφία, στην γλώσσα, στην έν γενεί κατάσταση κάθε τόπου και να έχουν τους άπαραίτητους όρους (και πόρους) συντηρήσεως των. 'Εννοώ: α) κατάλογος των όνομάτων των κατοίκων κάθε κοινότητας, β) τά πρακτικά όλων των τοπικών άρχων, Δημαρχείων, Σχολικών 'Επιτροπής, 'Εκκλησιαστικών έπιτροπών, όργανώσεων, Σωματείων κ.ά., έννοείται άπ' ότου δεν θεωρούνται χρήσιμα για την τρέχουσα εργασία τους. 'Η, άν τότα δεν παραωρούνται, να υπάσχουν πλήρεις κατάλογοι των στο Κεντρικό 'Αρχείο, ώστε ό όποιοςδήποτε έρευνήσει να μπορεί, κατόπιν άδείας, ν' ανατρέχει σ' αυτά. γ) Παλιά και νεώτερα έγγραφα διάφορων οικογενειών, ιδίως έκείνων που διακρίνονται για δημόσια δράση, έγγραφα με γενικό ένδιαφέρον, όσα μπορούν να άποσπασθούν ή να άντιγραφούν από τό οικογενειακό άρχείο. Τών άλλων να γίνει τοδλάτιστον βιβλιογράφηση και καταγραφή, άν μη και φωτογράφηση, δ) χειρόγραφα έργα ή τυπωμένα των τοπικών λογίων, ποιητήρων, κ.ά. ε) Κατάλογοι Κτηματολογικοί, έν ανάγκη άντιγραφόμενοι από τό Κτηματολόγιο.

Αὐτό, μαζὺ μὲ τοὺς καταλόγους τῶν ὀνομάτων κατοίκων μποροῦν νὰ συγχορευθοῦν καὶ ν' ἀποτελέσουν ἀνεπιμητη πηγὴ τοπωνυμιακοῦ, ἑπωνυμιακοῦ καὶ παρωνυμιακοῦ κ.ά. γλωσσικοῦ πλοῦτου. (Νομίζω ὅτι κοντὰ στὸν τοπωνυμιακὸ πλοῦτο πρέπει νὰ τονισθεῖ καὶ ἡ τεραστία σημασία τοῦ ἑπωνυμιακοῦ καὶ παρωνυμιακοῦ ὕλικου γιὰ γλωσσικὴ ἔρευνα. Διαβεβαῶ τοὺς εἰδικοὺς ὅτι ἀπὸ κάποια ἐπίμονη τέτοια ἔρευνα δική μου βρῆκα πολλὰ ἀπ'στευτὰ νέα στοιχεία γλωσσικά· ὁ μ. Μενάρδος λογάριζε νὰ κάμει ἔρευνα τῶν ἑπωνύμων τῶν Κυπρίων, συμπλήρωση στὴν ἔρευνα — τῶν βαπτιστικῶν — ὀνομάτων τῶν Κυπρίων, μὰ δὲν εἶνα γνωστὸ ἀν'ἀφήκε τίποτα σχετικῶς. Κι' ἀν'ἀφήκε ὅμως, πολλὰ θὰ μποροῦν νὰ προστεθοῦν ἀπὸ ἐνδελεχεῖς τ ο π ι κ ἔ ς ἔρευνες). Καὶ τὰ παρωνύμια καὶ ἑπωνύμια μαρτυροῦν λεξιλογικὸ πλοῦτο καὶ ψυχολογικὰ καὶ ἱστορικὰ καταστάσεις πολὺ ἐνδ'αφ'έρουσες, ἄλλως χαμένους γιὰ τὴν ἐπιστήμη. Ὁτιδήποτε ἄλλο κοθεῖ σκόπιμο, ἀκόμη καὶ ἔργα τέχνης καὶ δὴ λαϊκῆς, ὥστε τὰ τυπικὰ αὐτὰ ἀρχαία νὰ εἶναι καὶ ἔν τι μέρῳ καὶ μουσεία, κείμενα μουσικῆς λαϊκῶν βιολογῶν καὶ συνθετῶν, κείμενα καὶ ἀντικείμενα μουσικῆς, χαρακτικῆς κλπ.

Ἡ πρώτη εὐλογία ἀντίρρηση σ' ὅλα τούτα τὸ ξέρω πὼς εἶναι τὸ ὀικονομικὸ. Ἡ ἀπάντησις εἶναι πὼς τὸ ὀικονομικὸ δὲν εἶναι λόγος ἀποχρῶν καὶ πὼς σ τ ἡ ν ἄ ρ χ ἡ μ ἔ λ ἄ ὀ χ ι σ τ ε ς ἢ κ α θ ὀ λ ο υ δ α π ἄ ν ε ς μπορεῖ νὰ γίνῃ ἓνα μικρὸ στοιχειῶδες ἀρχεῖο φτάνει νὰ ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν ἀπαράτητῃ ἄ ρ ε τ ἡ καὶ γ ν ὄ σ η. Ἄς λείπουν οἱ φωτογραφίσεις στὴν ἀρχὴ κι' ὅλες οἱ ἄλλες ἐνχολίες. Ἐνα δωμάτιο τοῦ Δημοσχείου, ἢ ἓνα — διὸ ἐρμῶρια ἐν ἀνάγκῃ, ἔξουσία στὸν ἄνθρωπο πού θ' ἀναλάβει τὴ δουλειὰ τούτη καὶ σεβασμὸς καὶ ἐπίτησις τῶν συμπολιτῶν ἢ συγχωριανῶν του τοῦ ἔργου καλὴ θέλησις καὶ πρωτοβουλία. Ἄς ἔρθοῦν τὰλλα ὕστερα. Τὰ στοιχειώδη ὅμως, ὅσα μποροῦν νὰ γίνωιν χ ω ο ἰ ς ἔ ξ ο δ α ἢ χ ω ο ἰ ς π ο λ λ ἄ ἔ ξ ο δ α ἄ ς γίνωιν τὸ ταχύτερο. Μποροῦν. Στὸ χέρι μας εἶναι. Φτάνει νὰ κινήσῃ τις ἀδοκημένες δυνάμεις τῶν παραγόντων κάθε τόπου κάποιο ὄργανισμὸς μὲ κ ὦ ρ ο ς κ α ἰ δ ὦ ν α μ η. Τὸ λέει ἡ Ἐταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν κι' ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ;

ΚΩΣΤΑΣ ΚΥΡΡΗΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἄγγελου Βλάχου: «Ὁ κύριός μου Ἀλιβιάδης». Ἀθήνα 1953.

Ἡ πρόσφατη ἀπονομή τοῦ «Βραβεῖου Οὐράνου» στὸ βιβλίο τοῦ Βλάχου κἀνεὶ ἐπίκαιρο ἓνα σημεῖωμα γι' αὐτό.

Δὲ θυμῶμα κανένα ἄλλο νεοελληνικὸ ἔργο πού νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα — ἔξω ἀπὸ τὴ μυθολογία — σὺν ὕλικὸ γιὰ περὶ ἱστορικὸ λογοτέχνημα» (δὲ λέω «μυθιστόρημα» γιὰτὶ τὸ τελευταῖο εἶναι ἔννοια στεγνότερη καὶ προτιμότερη κάπως λιγώτερο πιστὴ προσήλωσις στὰ ἱστορικὰ γεγονότα). Καὶ τὸ κενὸ ἦταν ἀδικαιολόγητο γιὰτὶ κανένας δὲν ἔχει περισσότερος λόγους ἀπὸ μᾶς τοὺς Ἕλληνες γιὰ νὰ ξαναζωντανέψῃ τὰ μεγάλα χρόνια καὶ τοὺς προγόνους πού ζῆσαν κάτω ἀπ' τὸν ἴδιον οὐρανὸ μὲ μᾶς κι' ἐπὶ τέλους, ὅτι καὶ νὰ λένε μερικοὶ σχολαστικοὶ ἱστορικοί, κἀτι μᾶς ἔδωσαν ἀπ' τὴν ψυχὴ καὶ τὸ αἷμα τους.

Τὸ βιβλίο τοῦ Βλάχου, πού ἔρχεται νὰ γεμίσει αὐτὸ τὸ κενό, εἶναι μ' ἓναν τρόπο σεμνὸ καὶ «συντηρητικὸ»: δὲ γυρῆσει στὴν Ἀθήνα τοῦ 5ου α ὠνά καινοῦργους ἐφημερίδας καὶ προσωπικὰς, οὔτε σύμβολα καὶ παράλληλους γιὰ ἐπικαιρὰ ἢ αἰώνια προβλήματα, ὅπως ἔκταναν στὸ ἴδιο εἶδος γραπτῶν λόγων (μονάχα μὲ τὸ βάρος περισσότερο στὸ «λογοτεχνικὸ» παρὰ στὸ «ἱστορικὸ») συγγραφεῖς σὺν τὸν France, τὸν Wilder, τὸν Koester. Ὁ Βλάχος δὲν κάνει τολμηροὺς ἀναχρονισμοὺς κι' αἰθαίρετες εἰκασίαι. Μένει πιστὸς στὰ πνευματικὰ ὄρια τῆς ἐποχῆς πού διάλεξε — μάλιστα οὔτε κἀν τὰ ἐξαντλεῖ. Μπορεῖ νὰ περὶ κανένας πὼς τὸ ἐρευνητικὸ του ἐνδιαφέρον συγκεντρῶνεται πολὺ περισσότερο στὰ πολιτικοστρατηγικὰ προβλήματα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (ἔτσι ἀναπτύσσει ἀξιόλογες ἀπόψεις γὰ τὰ σφάλματα τοῦ Νικία στίς διαπραγματεύσεις τοῦ 421) παρὰ στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τῆς κλασσικῆς πολιτείας στὴν ἀρχὴ τοῦ τέλους της. Μ' ὅλο τοῦτο ἡ γνώσις τῶν ἀτύσφαира, ὅσο κι' ἀν δὲν ἀπομαρτάνεται πολὺ ἀπὸ τὴ σχολικὴ παράδοσις, δὲν εἶναι ποτε στεγνὴ. Ἀναβιωμένη μὲ πολὺ εὐσυνείδητῃ μελέτῃ κάθε λεπτομέρειας, εἶναι ταυτόχρονα γεμάτῃ ἀπ' τὴ συγκίνηση καὶ τὴν ἀγάπῃ τοῦ συγγραφέα γιὰ τὸν ἥρωα καὶ γιὰ τὴν Ἀθηναίαν δημοκρατία, πού προβάλλονται μὲ ζωντανὴ πειστικότητα. Κι' ἡ ἀγάπῃ αὐτὴ, ἀπερίοριστη γιὰ τὸν ἥρωα γίνεται «θουκ-

δίδεια» για την Πόλη: δπλα στὸ βαυμασμοῦ δὲν λείπει καὶ ἡ νηφάλια κριτική.

Πάνω σ' αὐτὸ τὸ φόντο, τὸ τόσο καλὰ δοσμένο, προβάλλεται ἡ προσωπικότητα τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὑποθετικά βιογραφημένη ἀπὸ ἓνα ποστὸ δοῦλό του. Ὀλόκληρη ἡ ἐξιστόρηση, πού παρακολουθεῖ τὸν Ἀλκιβιάδου ἀπ' τὰ παιδικὰ του χρόνια (χρησιμοποιοῦντας καὶ τὴ νόστιμη ἀνεκδοτολογία τοῦ Πλουτάρχου) ὡς τὸ θάνατο, μέσα ἀπ' ὅλες τὶς περιπέτειες τοῦ ἴδιου καὶ τῆς Πόλης, εἶναι μιὰ ἀπολογία τοῦ ἥρωα κ' ἓνα δομικὸ κατηγορητήριο γιὰ τὴ μουσική καὶ τὴν ἀγαρισία τοῦ Ἀθηναίου Δήμου ἀέγαντι στὸ μόνο μέγαν ἀνδρῶπο πού διέθετε ἐκεῖνα τὰ χρόνια καὶ πού θάμπορο σε νάχε κερδίσει τὸν πόλεμο.

Τὸ βιβλίο εἶναι γραμμένο μὲ χάση καὶ συχνὰ μὲ λεπτότατο χιούμορ - ὅπως στὴ σκηνή πού ὁ Περικλῆς δοκιμάζει τὸ λόγο του πρὶν ἀπ' τὴν Ἐκκλησία κ' ἡ Ἀσπασία τοῦ δίνει συμβουλές γιὰ τὸν τόνο καὶ τὶς χειρονομίες - καὶ διαβάζεται πολὺ εὐχάριστα. Τὸ θέμα κ' ὁ χειρισμὸς του εἶναι διεγερτικά γιὰ κάθε σκεπτόμενο ἀνδρῶπο. Ἀλλὰ ὁ «Ἀλκιβιάδης» ἔχει καὶ μιὰν ἄλλην, ἀσυνήθιστη ἀρετὴ πού εἶχε καὶ τὸ προηγούμενο βιβλίο τοῦ Βλάχου, τὸ «Μνήμα τῆς Γρηῆς»: πέρα κ' ἀνεξάρτητα ἀπ' τὰ λογοτεχνικά του χαρίσματα καὶ τὴν ἀληθινὰ σπάνια κλασσικὴ καλλιέργεια αὐτὸ δείχνει, εἶναι πρῶτ' ἀπ' ὅλα συμπληθικὸ. Γίνεται ἀξιαγάπητο ἀπὸ τὶς πρῶτες σελίδες γιατί ὁ συγγραφέας μιλάει, ἀπλὰ καὶ ξεκάθαρα, στὸν ἀναγνώστη, τοῦ διηγείται μιὰ ἱστορία χωρὶς νὰ τὸν βασανίζει μὲ προσωπικὰ του προβλήματα.

Αὐτὸ τὸ προσόν, ὥστόσο, αὐτὴ ἡ νηφαλιότητα κ' ἀφηγηματικὴ ἀπλότητα πού κάνουν τὸ βιβλίο τόσο ἀνετο στὸ διάβασμα, ἔχει καὶ τὴν ἀρνητικὴ του ὄψη: ἡ ἀφήγηση μένει συνήθως στὴν ἐπιφάνεια τῶν πραγμάτων. Μόνο οἱ πράξεις καὶ μερικὰς κομβέντες τοῦ Ἀλκιβιάδου μᾶς δίνονται καὶ ποτὲ σχεδὸν ὁ ἐσωτερικὸς του κόσμος κ' οἱ δραματικὲς συγκρούσεις κ' ἀντινομίες πού θά μπορούσαμε νὰ περιμένουμε. Μᾶς δείχνεται ὁ Ἀλκιβιάδης ν' ἀλλάζει παράταξη καὶ νὰ προδίνει τὴν πατρίδα του χωρὶς φαινομενικὸ διαταγμὸ, ἀμφιταλάντευση καὶ τύχη. Μᾶς δείχνεται ν' ἀκούει τότε - τότε γιὰ λίγο, βορνεστισιμένος, τὶς ἠθολογίες τοῦ Σωκράτη (ἐνός ἀρκετὰ βαρετοῦ Σωκράτη, εἰν' ἡ ἀλήθεια, βγαλμένοι θαρρεῖς ἀπὸ τὸν

Ξενοφῶντα) κ' ἀμέσως μετὰ νὰ συνεχίζει τὴ ζωὴ του σὰ νὰ μὴ μεσολάβησε τίποτα. Μὲ μιὰ λέξη, ὁ συγγραφέας προτίμησε νὰ μᾶς δώσει ἓνα «ἀλλοποιημένο» Ἀλκιβιάδου, τὸ στρατηγὸ, γλεντζέ καὶ τυχοδιώκτη - βέβαια σὲ Grand Style - παρὰ τὸ γρηθηρικὸ κ' ἀνήσυχο Ἀλκιβιάδου τοῦ πλατωνικοῦ «Συμποσίου». Ἴσως ὁ πρῶτος νᾶναι ἱστορικὰ πιθανώτερος, ὁ δεύτερος ὅμως θάταν ἀσύγχριτα πρὸς ἐνδιαφέρον σὲ βάθος κ' ἐνταση σὰν ἥρωας ἱστορικοῦ λογοτεχνήματος - ἔστω μυθιστορημάτων.

Ἀλλὰ εἶναι λάθος νὰ κρίνουμε ἓνα ἔργο μὲ μέτρα ξένα πρὸς τὶς προθέσεις τοῦ συγγραφέα. Ἔτσι πού τὸν θέλησε τὸν Ἀλκιβιάδου τὸν ἐπλάσε, τὸν πέτυχε καὶ μᾶς ἔδωσε ἓνα καλὸ βιβλίο, ἄξιο τοῦ βραβείου πού πήρε, πού ἀξίζει νὰ διαβαστεῖ καὶ ν' ἀγαπηθεῖ.

ΡΟΔΗΣ ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ

Κύπρου Χρυσάνθη: Στεφανὸς Ἀρετῆς, Ἐκδόση Κυπριακῶν Γραμμάτων, Λευκωσία, 1954, (ποιήματα).

Τὰ νέα ποιήματα τοῦ Χρυσάνθη εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴ Χριστιανικὴ Κύπρο, τὴν «Παναγία τ' Κύπρου», τοὺς «Κανταριώτες μοναχοὺς», τὸν «Καλλίστρατο, τὸν Κύπριο», τὸν «Ἅγιο Πανηγύριο τὸν Κύπριο», τὸν «Ἅγιον Ἀμπέλη τὸν Κύπριο», τὸν «Ἐθνομάρτυρα Κυπριακὸ» καὶ ἀπὸ ἄλλα Νεοελληνικὰ θέματα καὶ πρόσωπα: «Ἐλευθερία», «Φιλοθέη», «Δ. Σολωμὸς» κ. ἄ. Νομῶ ὅτι ἀποτελεῖ κριτικὴ στὴν ποιητικὴ πορεία τοῦ κ. Χρυσάνθη ἡ νέα συλλογὴ αὐτῆ, στρῶφη πρὸς τὰ σύγχρονα καὶ τὰ νεότερα Κυπριακὰ θέματα καὶ μοτίβα, πού νὰ εἴσιν πλούσια καὶ γόνιμα ὅπως καὶ τ' ἀρχαιότερα. Τὸ Βυζαντινὸ ὕφος πού ὁ κ. Χρυσάνθης χρησιμοποιοῖ, μὲ δημοτικὸ λεκτικὸ, ἡ πυκνὴ ἐκφραση ἡ γιωματικὴ ἐπιθετικὴ καὶ ἡ ἀπρόοπτη ἄλωση ἀπὸ μεστὲς εἰκόνες, δίνουν τὴν αἴσθησι μᾶς μεγάλης ὀριμότητος ποιητικῆς, πού ὅμως κάποτε καταντὰ ἐπικίνδυνη, γιατί πλησιάζει τὴν διακοσμητικὴ ἀνατολικὴ αἰσθητικὴ.

Μολαταῦτα, ἡ συνῶθηση τόσοσ πληθωρικοῦ πλούτου ποιητικῶν στοιχείων στὰ ἰδιόμελα νέα ποιήματα τοῦ κ. Χρ. δὲν εἶναι παρὰ φυσικὴ συνέπεια, συνέχιση καὶ προέκταση τῆς παλαιότερης ἐργασίας του πού διεκρίνεται γιὰ τὴν ἰσορροπία κρῶς τῶν στοιχείων τῆς. Σημειώνουμε μὲ μεγάλη ἱκανοποίηση τὴν ποιητικὴ ἀξιοποίηση θεμάτων παραγνο-

ρισμένων του Νεοκυπριακού βίου και μορφών ιδιότυπων της πατρίδος μας, πού, αν ιδωθούν σε βάθος, αποτελούν από μία πλευρά κ' ατέρες συνέχιση των αρχαίων «παγανιστικών» μορφών. Απτός ο μοναδικός «Άγιος Άμπέλιος» είναι «βέρο» συμπατριώτης μας και μόνο ή ανήσυχη εδωσθησία του κ. Χρυσάνθη θά μπορούσε νά τον καταξιώσει αισθητικά.

Ό άλλος πάλι κύκλος, (Σολωμός, Έλευθερία, κ.ά.) αποτελεί μία φυσική αντίδραση στις σημερινές περιστάσεις του τόπου, φυσική εκδήλωση των πνευματικών ήμερών μας, χωρίς όμως νά ζάνει την ευθυμία και την ήρεμιά του. Είναι απόκριση στό κάλεσμα των καιρών, μά βαθύτατα ίσοροητημένη, βιωμένη και «αισθητικά» διυλισμένη.

«Πάνω σ' άχλάδι της καρδιάς
ή άροδαφνούσα Παναγιά
μού άκουμπά τού χέρι.
Μύρου πνοή πνευματική
χοχλοκοπά μέσ' στους ίστους
όπως στίχ νέφη άστέρι»

και

«Στόν ίσαπόστολο Έλληνα,
μ' ένα κλωνί ευαγγελισμού
μέ φέραε οι άγγελοι
κι' ό Έλληνα μέ ζύμωσε
μέ της καρδιάς του τή στοργή
και μού έπλασε τά μέλη».
(Έλευθερία, σ. 41).

Νομίζω ότι τά ποιήματα όλα τούτα του κ. Χρυσάνθη, αποτελούν σοβαρή εισφορά στη σημερινή μας παγκόσμια προσπάθεια συμφωνητώσεως στις άξίες μας, και αυτοσυνειδησίας δημοκρατικής, μέσ' στά πλαίσια του ευρύτερου μας μεγάλου οράματος.

ΚΩΣΤΑΣ ΚΥΡΡΗΣ

Δημητρίου Χαμπουλίδη: «Μελιχρές μνήμες», πρόξες, Λευκωσία 1955.

Άπολογητής, είναι ό κ. Χαμπουλίδης μά άπολογητής του έαντου του στις σπάνιες, τίς διαλεκτές, τίς κλειστές έκείνες ώρες πού έχει μείνει κατά μόνος. Ποιητής στό βάθος, προτιμά στις «Μελιχρές μνήμες» του νά έμφραστεί μ' ένα είδος του λόγου δύσκολο και περιφρονημένο τώρα: τό λυρικό πεζογράφο. Μά μπορεί νά πώ ότι πετυχαίνει ν' ανταποκριθεί στό περισσότερο τοιλάτιστο άπ' τά βασικά του στοιχεία—τήν ποιητική και μουσική απόχρωση, τήν ψυχική μυσταγωγία, τό φιλοσοφικό τόνο.

Τά πεζογράφοι του κ. Χαμπουλίδη

τά χαρακτηρίζει ένας ήμνοδιακός τόνος. Κυρίως, οι «Μελιχρές μνήμες» είναι σειρά έπιλήσεων σε μία Γυναικα πού έπικροπεί τήν άπόλυτη άγάπη. Ό ποιητής παιχνιδίζει μέ τά περιστατικά της ζωής του μαζί της και συνθέτει τό αίσθημα του σε άλλεπάλληλες άρμοινίες. Ό λόγος του, μ' όλο πού είναι άξεκαθάριστος ακόμα από όρισμένα περιττά στοιχεία, γοητεύει μέ τό λυρικό άποφθεγματικό του ύφος και τή συνεχή σχεδόν διάβρωση άπ' τίς πηγές των υλαστικών μας πού εκδ'λώνεται είτε ατύτσια είτε μέ προσωποποιήσεις.

Ό κ. Χαμπουλίδης δέν είναι βέβαια ένας στιλιστής του είδους αυτού της πεζογραφίας, όπως στα χρόνια μας στάθηκε ό Ζαχαρίας Παπαντωνίου. Σίγουρα όμως έχει κάμει μία σοβαρή κατάκτηση, πού έχει τή δυνατότητα νά τή βελτιώσει προσέχοντας κάπως περισσότερο τήν έπιμέλεια της μορφής άπ' τους κινδύνους της μονοτροποποίησης πού τήν παγδεύουν σε μερικές άπ' τές «Μελιχρές μνήμες» του. Τό αίσθημά του, στυλινό πάντα και παραγωγικό, όταν δέν έπιμένει σ' επαναληπτικές διατυπώσεις, συγγινεί πώ πολύ και ξεδιπλώνεται πώ αθύρητο.

ΤΑΚΗΣ ΔΟΞΑΣ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΝΕΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ή Λογοτεχνία.

—Και πάλι ό λόγος γιά τόν Καζαντζάκη. Ύστερα από τή σύσταση της Ιεράς Συνόδου ν' άπαγορευθεί ή κυκλοφορία στην Έλλάδα των έργων του Ν. Καζαντζάκη, «Ό τελευταίο Πειρασμός» και «Ό Χριστός Ξασταυρώεται» διότι κόνονται ως άθεα και ως θίγοντα τό εθνικό πνεύμα, ή «Έλληνική Έίωση ύπέρ των δικαιομάτων του ανθρώπου και του πολιτο» διαμαρτυρήθ κε. Έδωσε λοιπόν ή παραπάνω «Ένωσις» προς δημοσίευση μιάν ανακοίνωση πού καταλήγει σ' αυτά τά λόγια: «Η Έλληνική Ένωσις ύπέρ των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του Πολίτου», καλεί τήν Κυβέρησι ν' σεβασθεί τ'ν παλαιά παράδοση έλευθερίας του πνεύματος στην Έλλάδα, άπορίπτουσα τό μεσαιωνικό αίτμα της ιεράς Συόδου, πού έργεται σε αντίθεση προς τίς διατάξεις του Έλληνικού Συντάγματος και τας έκ τούτου άπορροεύσας διατάξεις του Πολιτικού Νόμου».

Ή πληροφορία ότι ό Ν. Καζαντζάκη, πάσει από λευγαίμα διαφεύδεται κατηγορηματικά, ό έκλεκτός συγγραφέας γιόρτασε τόν Φεβρουάριο τά 70 του χρόνια, είαι ύγιης και έρκεται στην Άντιπη.

—Ή Ακαδημία Αθηνών άνεκρίνωσε τους ύπαμπίους γιά τήν λογοτεχνική της έδρα. Οι τυπικές έν τάξει είαι: Όί κ.κ. Σπράτης Μυριέλης, Γ. Αθάνας, Άγις

Θέρος, Π. Παπαχριστοδούλου, Μ. Σιγούρος, Σ.τ. Σπεραντζάς.

Μ' αυτή την αφορμή άς σημειωθεί πώς ο έκδοτικός όικος, «Κολλάρο και Σ α», άνήγγειλε ότι τά τέσσερις χιλιάδες αντίτυπα του περίφ μου έργου του Μυριόβηλη «Η Ζωή έν Τάφος» που έπανεκδόθηκε πρό μηών έξαντλήθηκαν. Έξ άλλου ή προηγουμένη ποιητική συλλογή του Γ. Άβάνα «Τραγούδια του θουνού» είχε εύρύτατη κυκλοφορία. Πολλοί σίχοι, της συλλογής προσαρμόστ καν από τους τελεγγάσε, τη; Εύρυτανίας σέ γ ωστά δ ιμοτικά τραγούδια, που τραγουδούν και χορεύουν στις γιορτές τους.

—Η Έστία Νέας Σμύρνης ώργάνωσε στις 6 Φεβρουαριου μιά πολύ έ διαφερούσα διάλεξη με τίτλο «Οι κ. Θεμιστ. Άθανασιάδης - Νόβας, και θέμα «Σμύρη Κωνσταντινούπολης, Άγκυρα, Στ. τέλος άπήγγειλε σίχοι; του Γ. Άβάνα, συναφείς με τό κείμε ο τή όμιλίας, ή κ. Βενερέη ή Παπαδιαμαντοπούλου - Μαγουλά. Είς τό ίδιο πνευματικό κέντρο έκάε διάλεξη, πρι Κύπρου ο κ. Ν. Λαλιές στις 13 Φεβρουαρίου.

—Η κ. Λιλή Πατρίκου - Ίακωβίδου μίλησε στη σειρά «Λογοτεχνικών Συγκεντρώσεων της Έταιρίας «Ελλήνων Λογοτεχνών» για τό έργο της Κατίνας Παπά. Μετά από εισήγηση του αντιπροέδρου τή εταιρίας κ. Άγι Θέρου, ή κ. Λιλή Πατρίκου πήρε τό λόγο και ά αφέρθηκε στην έξαιρετη δράση της Κ. Παπά ως παιδαγωγού. Ύστερα μάς έλεε πώς ή Κατίνα Παπά πρωτοεμφανίστηκε έπίσημα στη λογοτεχνία μας τό 1935 με τό βιβλίο της «Βίτη συμμα από κάτω» που πήρε τό Βικ λείο έπαθλο τή Άκαδημία Άθηνών, άκολούθησε δέ τό βιβλίο της «Άν άλλάξαν όλαν» και τό «Γυμνάσιο.»

—Στή Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών έγινε στις 29 Ιανουαρίου, άνάγνωσι του μονόπρακτου της Τατ. Σταύρου με τίτλο «Τό ταξίδι του Τζών Κήης στην Ίταλία», άπό τις κυρίες και κυρούς, Τ. Σταύρου, Λιλή Καρανικόλα, Κούλη Άλέπη, Δημ. Οικονομίδη, Σ.π. Παναγιωτόπουλο και Νίκο Σιμηριώτη.

Τό Θέατρο.

—Η κ. Κατερίνα γιόρτασε ήδη την 150ή γενέτειρά της δημοσίως, του Αίθ. Στίουαρτ «Τοξ δ' Άσπώνης», που δίδεται τώρα στο θέατρο Ίντεάλ, με τίμες λαϊκές.

—Οι «Τρέλλες τή; Φλωράνας» δέν ίγχε έπιτυχία, και πολύ γρήγορα τούτη ή γαλιλιή κωμική άποσύρθηκε για ά συνεχιστεί τό περίφημο «θαιβείας είναι οι ρίξες» όπου ο κ. Μ. Κατράκης έρμητεύει έσ αν από τους καλύτερους ρόλους της καριέρας του.

—Τό «Θέατρο Τέχνης» του Κ. Κούν έξακολουθεί ά παίζει τό «Ματωμένο Γάμο» του Λόρκα και να προκαλεί τό μεγάλο ενδιαφέρον του κοινού.

—Ο θάσος Λογοθετίδης παζει τη κωμωδία του Γ. Ρούσσου «Τοίτη και 13» με τό συνηθισμένο μπριό του πρωταγωνιστού του.

—Μέ έξαιρετική έπιτυχία εξακολουθούν οι παραστάσεις της «Κολίτσι» του Άουλιγ, στο Έθνικό Θάτρο. Όλοι οι έκτελεστοί δίνουν τον καλύτερο έαυτό τους, ή μετέφρασι και σκηθεσία του Άλ. Σολομού και τά σκηνικά του Κλώνη άριστα, τά δέ κοστούμια έποχής 1900 που έφιλο-

τέχνησε ο κ. Άντ. Φωκάς έκτάκτου καλλιτεχνικής έμπειροσης.

—Ρεκόρ θεατρικής δημοτικότητας άς τό πούμε, άπέ τηρε ή κωμωδία του Δ. Γιαννουκάκη «Τό σπίτι των 4 κοριτσιών» που πα ζεται τέσσερις μίνες τώρα στο «Κεντρικό» από τή συμπαθητική δυάδα, «Ηλιόπουλο - Φωτόπουλος».

Ή Μουσική.

Πρώτα πρώτα, θέλω να άναμεταδώσω σά; έθνική ίκα όποίηση του πρι κάθε έλλ νας για τήν αισθάνεται, τη μεγάλη έπιτυχία που σημείωσε στο Παρίσι ή συναυλία συμφωνικών έργων του Πέτρου Πετρίδη. Βασύτατ ήταν ή έτώπωση που προκάλεσε ή μουσική του Πετρίδη στην αίθουσα πλεγύες, κι' άλλη μιά φορά ό γαλλικές τύπος έξεφράστ κε με τά κολακευτικώτερα λόγια. Μεταξύ άλλων κριτικών ό διαπρεπής μουσολόγος κ. Ρενέ Ντυμειλ έγραφε ότι ο θαυμασμό, του για τον Άλληνα μουσουργό χρονολογείται από είκοσσαις και πλέον, και ότι οι συνθετικές δυ ατότε της του Π. Πετρίδη άποτέλούν γνωρίσματα μιάς έκλεπτυσμένης τέχνης και ένς άριστου μουσικού, ό όποιος έρσκεται στην άκμή του ρωμαιοου ταλέντου του.

—Μετρία ή κίνηση συναυλιών ατό τό τελευταίο καιρό στην Άθήνα. Τό πιο αξιοσημείωτο μουσικό γεγονός ήταν οι δύο συναυλίες, που έδωσε ένα τσεχοσλοβάκικο κουαρτέτο.

—Δύο γαλλίδες πινίστς οι κ.κ. Ζάν Μαρι - Νταρέ και Ντε - Λά - Μπροσολερί, μάς έπεσκέφσαν για πολλοστή φορά.

—Ο γιουγκοσλάβος θαυόφωνος κ. Σάρο Τσέτις έδωσε ρεσιτάλ τραγουδιού στο «Κεντρικό» και γιοήττισε τό κοινό του, παρ' όλο που ή σχολή του είναι λίγο ξεπεσμένης έποχής.

—Από τί; Συμφωνικές συναυλίες που δίδονται κάθε Κυριακή πρωί στην «Ορφεία», έχω να σημειώσω μιά θαυμαστή έκτέλεση της πέμπτης συμφωνίας του Σοστακόβιτς από τον μαίτρο κ. Βασαγιάννη.

—Στή συμφωνική συναυλία της 23ης Ιανουαριου που διεύθυνε ο άμερικανός κ. Μισλ, είχαμε τήν εύκαιρία να άκούσομε ένα από τά σημαντικώτερα έργα της σύγχρονης άμερικανική μουσικής παραγωγής, τή δεύτερη συμφωνία του Κρέστον, την όποια ο κ. Μισελ μάς παρουσίασε κατά άπαράμιλλο τρόπο, άν και μόνο μιά όλιγόωρη έπαφή είχε με τους μουσικούς της όρχήστρας μας.

—Ίδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι συναυλίες έργων άμερικανών και έλλήνων συθετών, που δίδονται κάθε Δευτέρα, υπό τήν αιγίδα της Άμερικανικής Ύπ.ρεσίας Πληροφωριών.

ΛΟΥΛΑ ΙΕΡΩΝΥΜΙΔΟΥ

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ν. Π. Χιονίδη; Στιχουργική. Έκδοση «Κυπριακών Γραμμάτων», Λευκωσία, 1955.

Χρήστου Πετρώνδα; Νέες τάξεις. Παιδαγωγική μελέτη. Άλεξάνδρεια, 1954.

Στίλπωνος Π. Κυριακίδου; Αί ι-

στορικά ἀρχαί τῆς δημόδους νεοελλη-
νικῆς ποιήσεως. Θεσσαλονίκη, 1954.

Ν. Κ. Κουκουλλῆ: Ἡ αὐτοδίδακτος
μέθοδος Λογιστικῆς. Τόμος Α΄.

Γ. Σπαταλά: Τὰ Χρονικά μέτρα στῆ
νεώτερη τοικῆ στιχουργία. «Αἰζώνη»,
1954.

Διογένη Γεωργιάδη, ἱατροῦ: Φλό-
γες τοῦ πάθους. Ποιήματα. Πάφος,
1955.

Δημητρίου Χαμπουλίδη: Μελιχρῆς
μῆμες. Ποιήματα. Λευκωσία, 1955.

Ἑλένης Χ. Ὀλιβιέρη: Ἡ Ψυχο-
λογικὴ ἐξέτασις τοῦ παιδιοῦ. Ἡ λει-
τουργία ἐνὸς ἱατροπαιδαγωγικοῦ κέν-
τρου. Ἐκδοσὴ Ἰνστιτούτου Ἱατρικῆς
Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς. Ἀ-
θήναι, 1955.

Ι. Θ. Κακριδῆ: Προβλήματα τῆς Ὀ-
μηρικῆς Ἑλένης. Ἀνάπτυον ἀπὸ τὰ
«Ἑλληνικά» (ΙΓ΄). Θεσσαλονίκη 1954.

Φρίξου Τζιόβα: Αἶμα καὶ φῶς. Ποι-
ήματα. Γιάννινα, 1954.

Θ. Δ. Φραγκοπούλου: Ποιήματα.
Ἀθήνα, 1953.

Π. Πρεβελάκη: Ὁ Λάζαρος. Τρα-
γωδία. «Δίφρος». Ἀθήνα, 1954.

Georges Tenékidès: La notion juri-
dique d'indépendance et la tradition
Hellénique. (Autonomie et fédéralisme
aux Ve et IVe siècles av. J. C.). Col-
lection de l'Institut Français d'
Athènes. Athènes, 1954.

**Μαρίας Δαδαρούκα Παναγιωτο-
πούλου:** Ὅταν κλείνουν τὰ παράθυρα.
Μυθιστόρημα. Ἀθήνα, 1954.

Μαξ. Α. Ἀποστολεπούλου: Κόκκι-
να τριαντάφυλλα. Ποιήματα. Εἰκονογρά-
φηση τοῦ χαρακτῆ Τάσσου. Ἀθήνα,
1955.

Ἐταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν:
Δελτίον. Τόμος ΙΖ΄ (1953). Ἐν Λευ-
κωσία—Κύπρου). 1954.

Ὀλγας Παπαστάμου: Σαρκασμοί.
Ποιήματα. Ἀθήναι, 1955.

Ὀρχάν Βελῆ: Εἴκοσι ποιήματα.
Μεταφρασμένα ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο
Μπάρρα. Ἐκδοσὴ περιοδικοῦ «Πυρός».

Κρίτωνος Ἀθανασούλη: Μὲ τοὺς
ἀνθρώπους καὶ μὲ κανένα. Ποιήματα. Ἀ-
θήνα, 1954.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Λάμπρον Λαβράϊον, Λευ-
κόοινο: Τὰ τραγούδια σας ἔχουν δύναμη,
ζωντανία καὶ πλούσιο ποιητικὸ ὕλικό, τὸ

ὁποῖον ὁμως χρειάζεται ἀκόμη ἐπεξεργα-
σία. Συνεχίστε νὰ γράφετε. Εἴμεθα ἕθει-
οὶ ὅτι θὰ ἐπιτύχετε. — Α. Ἀέρα α μ.,
Ἀργάκι: Ἐχεὶ πολὺν πεσσιμισμό τὸ τρα-
γούδι σας, τὸ ὁποῖον κατὰ τὰ ἄλλα ἔχει
ἀρκετὴν εὐαισθησία.— Σ. Α. Πυλιώ-
την, Βαρῶσια: Τὸ «Κθὸ Βάτις» ἔχει
θέμα, τὸ ὕφο, τοῦ ὁμοῦ εἶναι ἀντιποητι-
κό. — Δ η μ η τ ρ. Χ α τ ζ η μ., Ἀθή-
να: Τὸ «Στὴν Ἐανθομάλλη Λίνγκ» ἔχει διά-
θεση, ἀλλὰ τὸ ἀδίκει ἡ ἀνάλυση κι' ὁ πολ-
λὸς θερηπαλισμός. — Π ρ. Λ ο ἰ ζ ἰ δ η,
Λευκωσία: Τὸ «Στὴν κορφή» καλὸ' θὰ δη-
μοσιεῖθῃ. — Κ λ. Β ι ν ἔ λ λ η ν, Κά-
ρο: Καλὴ ἡ μετάφραση τοῦ Diana Thomas.
Θὰ ἀργήσει ὁμοῦ πολλὴ νὰ δημοσιεῖθῃ, διό-
τι προ γούνται ἄλλα.— Θ. Γ. Κ ο κ κ ο ν
ά, Βαρ. σια: Εἶχαν πολλὴ διάθεση καὶ
ἔδειχναν ἀρκετὴν ἱκανότητα στὴν προβολὴ
τοῦ ποιητικοῦ θέματος, σὰ νὰ μὴν ἔπαρναν
ὁμοῦ ἀκόμη στὰ σοῦδαρά τὴν ὑπόθεση. Δοχι-
μάστε κάτι νέο καὶ στείλιτε μας.— Γ. Δ α μ
α ν τ., Χάλκη: Τὸ «Εὐχαριστία περιέ-
χει κάποιο ποιητικὸ νόημα. Τὸ «Πρῶτο Φί-
λημα» εἶναι πρωτόλειο.— Α ν τ ρ. Σ.
Κ ι κ κ ἰ δ ο υ, Λεμεσό: Καλὴ ἡ μελέτη
σας, σὰ μαθητικὴ ἐκθεση. Δὲν προσθέτει ὁ-
μοῦ τίποτε καινούργιο, οὔτε ἀπὸ ἀπόψεως
περιχομείου, οὔτε ἀπὸ ἀψέως
στὶς τὼσε μελέτε, ποὺ γράφτηκαν γιὰ τὸ
Σοπὲν. Γράφετε κάτι πρωτότυπο καὶ στείλι-
τε τὸ σὲ μᾶς.

ΜΟΛΙΣ ΕΞΕΔΟΘΗ

ΝΙΚΟΥ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ

Γ. ΣΕΦΕΡΗΣ

Μιά ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα
μελέτη γύρω ἀπὸ τὴν νέαν ποι-
ηση, κι' ἰδιαιτέρα τὴν ποίηση
τοῦ Γ. Σεφέρη.

Πολυτελὴς ἔκδοσις μὲ ὁλοσέ-
λιδον εἰκόνα τοῦ ποιητοῦ
Γ. Σεφέρη.

Τιμὴ 5 Σελλίνια.

Ζητήσατέ το ἀπὸ τὰ Γραφεῖα τῶν
«Κυπριακῶν Γραμμάτων» (Σαν-
ταρόζα 5, Λευκωσία).

Ἀποστέλλεται ἐλεύθερον
ταχυδρομικῶν τελῶν.

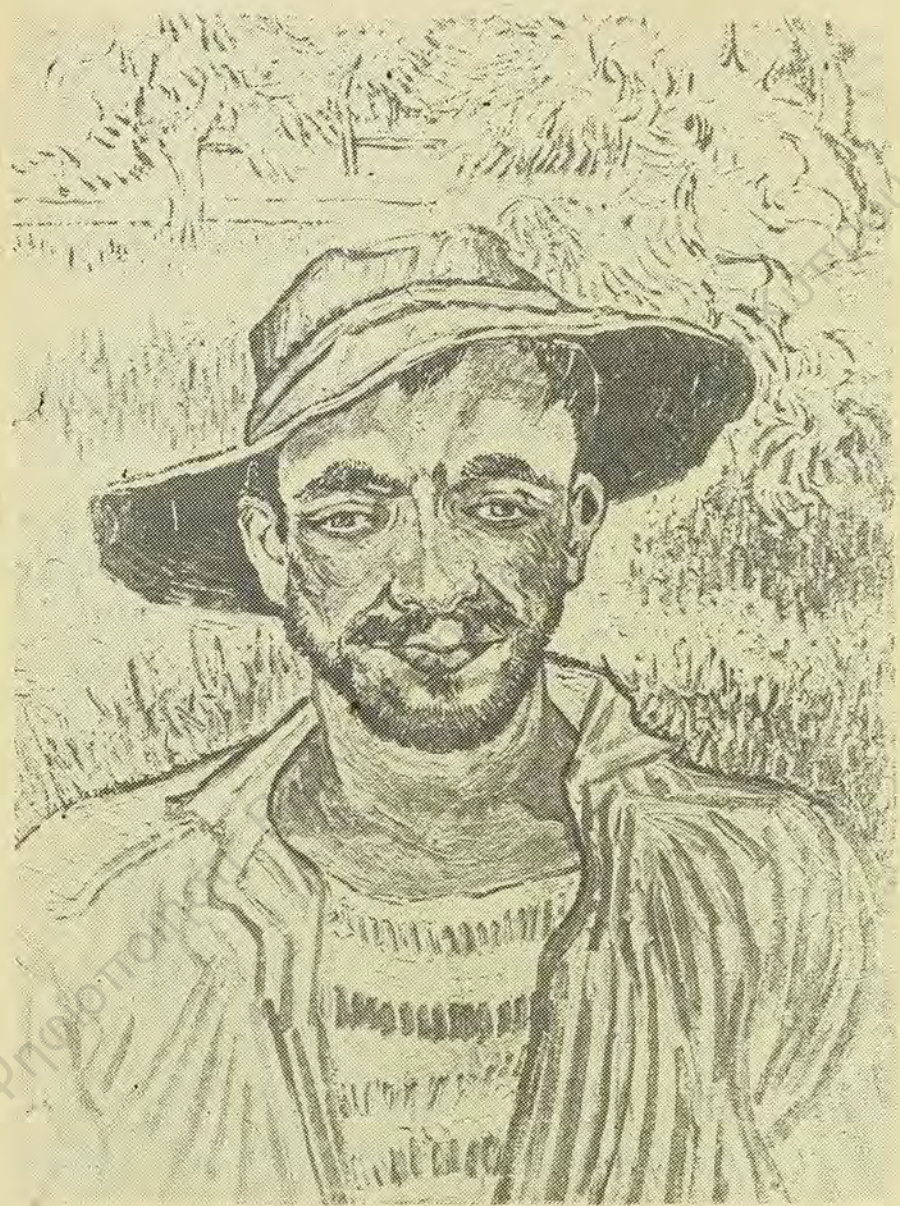

Ψηφιοποίηση: Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου

Ο Vincent Van Gogh γεννήθηκε στις 30 του Μάρτη του 1853 στο Groot-Zundert της Ολλανδίας και πέθανε, θέτοντας ο ίδιος τέρμα στη ζωή του, στις 27 Ιουλίου 1890 στο Παρίσι.

Υπήρξε ένας από τους πιο περίφημους ιμπρεσιονιστές ζωγράφους, γνωστός για τα λαμπρά του χρώματα και την καινούργια αντίληψη της ζωγραφικής τέχνης που εισάγει. Το έργο του, που αποτελείται κυρίως από τοπία, νεκρές φύσεις και προσωπογραφίες, διακρίνεται για τον ισχυρό φωτισμό του και το λυρισμό της έκφρασης.

Από τα πιο γνωστά έργα του είναι: «Ο Δημόσιος κήπος στο Arles», ή «Μουσμέ», «Ο δρόμος στο Tarascon», «Αυτόπροσωπογραφία», «Ο κήπος του Νοσοκομείου του Arles» κλπ.

VINCENT VAN GOGH :

Χωριάτης.